

Dostavljeno:

Vojnoupr. k-tu Jugoistoka	1. prim.
K-di vazd. Jugoistoka	2. „
K-tu vazd. severnog Balkana	3. (Nije primio instrukciju od 26. 9.)
KTB	4. „
Ia (koncept)	5. „
Rezerva	6. „

BR. 141

NAREĐENJE ARMIJSKE GRUPE »FELBER« OD 1. OKTOBRA 1944. ŠTABU OPERATIVNE GRUPE »ŠNEKENBURGER« ZA DEJSTVA U BANATU I ZA POTČINJAVANJE JEDINICA¹

STROGO POVERLJIVO

12 *primeraka*

poverljivo — posle prijema strogo pov.
1. 10. 1944

HITNO

**ŠTABU OPERATIVNE GRUPE
»ŠNEKENBURGER«²**

1) General-potpukovnik Kilvajn³ sa Štabom divizije »Brandenburg« preuzima s važnošću od ovog trenutka komandovanje nad nemačkim jedinicama koje su angažovane u rejonu Bečkerek.⁴ On će biti potčinjen Štabu operativne grupe »Šnekenburger«.

2) *Linija razgraničenja:*

a) prema 92. mot. gren. brig. Resica — Moravica — Uzdin — ušće Tise (mesta prema div. »Brandenburg«),

b) prema 4. SS pol. oki. gren. diviziji (LVII tenk. korpus) Karansebes — Libling — Otelek — Melenci — Bačke

¹ Sniimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 169—70.

² Nazvana je po generalu Viliju Šnekenburgeru, šefu Nemačke vajne misije u Bugarskoj.

³ Tada je bio komandant divizije »Brandenburg«.

⁴ Sada: Zrenjanin.

Gradište — Odžaci — ušće Drave (mesta prema LVII tenk. korpusu)

- 3) Diviziji »Brandenburg« bivaju potčinjeni:
 - a) Borbena grupa »Dinsing,
 - b) Gren. puk »Rodos«,⁵ čije će iskrcavanje iz vazduha, koje počinje 1. 10. uveče, biti izvršeno u Bečkereku.
 - c) U krugu nadležnosti sve postojeće jedinice za uzbunu kao i one koje još treba formirati.
- 4) Premeštaj ugroženih vazduhoplovnih jedinica može da počne odmah, no samo aviona i njihovih posada. Smesta treba stupiti u vezu s general-majorom Hagenom, načelnikom vazduhoplovstva za severni Balkan.
- 5) Sve vojnike svih jedinica .oružanih snaga i za vojsku sposobne civile upotrebiti za odbranu.

General-potpukovnik Kilvajn prima ovim sva ovlašćenja da brutalnim sredstvima spreči samostalno ili izmudreno izbegavanje.

6) Civilna evakuacija je u rukama višeg SS i policijskog vođe, koji, uz angažovanje svih raspoloživih organa i u najtešnjoj saradnji sa Komandom oblasti Banata i general-potpukovnikom Kilvajnom treba da se pobrine da ne nastane neko stihijsko bežanje i da evakuaciona vozila ne spreče borbena dejstva.

Armijska grupa »Felber«⁶
Ia, str. pov. 1320/44
od 1. 10. 44
Felber

⁵ Pripadao je Jurišnoj diviziji »Rodos«, stacioniranoj na Rodosu i drugim grčkim ostrvima.

⁶ Tako su je tada zvali, dok 5. oktobra 1944. nije prefarmiraea u Armijsku grupu »Srbija« (vidi dok. br. 168).

BR. 144

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 2. OKTOBRA
1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O PREDUZETIM
MERAMA I SITUACIJI NA ŠIREM PODRUČJU BEOGRADA,
TE NAMERAMA I POKRETIMA JEDINICA NOV I POJ NA
TOME SEKTORU¹

KR Pismeno dostavljeno:
1.) Ia (FS)
Telegram 2.) KTB

STROGO POVERLJIVO

OKW IWF St! Op (H)
— *Jugoistok* —

PREDMETNAČELNIKA
Samo po oficiru!

K-t Jugoistoka
(K-da GrA »F«)

Prim.: 8. 10.

Ia/KTB Br. str. pov. 51/44
Prim.: 2 Pril.: 0

XXXIX

Veza: Vaša instrukcija str. pov. br. 773544/44⁴ Predmet na-
čelnika

Situacija na severoistočnom krilu područja u mojoj nadležnosti izvanredno se zaoštrila za poslednjih 48 časova. Smatram da je došao momenat da-uglavnom prekinem sa prebacivanjem personala sa iegejskih ostrva na kopno i da naredim da se postojeći transportni avioni i rezerve pogonskog goriva upotrebe za prebacivanje trupa iz rejona Atine u rejon Beograda, što je sada težišni zadatak. Prekid sa evakuacijom ostrva utoliko je hitniji s obzirom da [nepovoljna] vremenska

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 655—7.

² ii ³ Četvrtasti pečati.

⁴ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

situacija, a naročito uticaj neprijatelja, sve više sprečavaju plansko izvršenje ovog zadatka. Tražio sam od Komande Grupe armija »E« da mi u kratkom roku iznese svoje stanovište. Kad stigne njen odgovor, podneću svoj konačni predlog.

U pogledu pojedinih tačaka Vaše instrukcije izveštavam:

1.) Evakuacija grčkog područja vrši se, od momenta kad smo primili zapovest za preorijentaciju težišnih dejstava, svim mogućim sredstvima. O smetnjama sam stalno izveštavao, a izložio sam ih detaljno i u mojoj proceni situacije od 20.⁵ i 26. 9.⁶ Kao primer kako se sporo odvija prebacivanje trupa, i pored svega preduzetog, navešću:

a) Prvi voz 117. lov.[ačke] div.[izije] pošao je iz južne Grčke 18. 9, a stigao je u Beograd 2. 10. uveče.

b) Prebacivanje aviona Gren. puka »Rodos« naredeno je 28. 9, a prva partija od 200 ljudi ovog puka dostigla je svoj cilj 1. 10.

2.) Napad većeg broja ruskih armija preko linije Temišvar — Kula⁷ učinio je nemogućim izvršenje zadatka datog pod tač. 2. b.), a izvršenje zadatka pod tač. 2. c.) snagama koje se vrlo sporo dopremaju sa grčkog područja već sada je došlo u pitanje. Mora se računati da je Banat izgubljen, a zato više nije moguće ni uspostavljanje veze sa juga sa Grupom armija »Jug.« Neprijateljskom težištu kod Zajčara⁸ nismo u mogućnosti da nešto odgovarajuće suprotstavimo, te je na taj način ugrožen severni deo doline Morave, zajedno sa železničkom prugom i putem, i pored toga što se još neko vreme može računati sa uspešnim trajnim otporom 1. brd. div. i 7. SS-brd. div. U takvoj situaciji neizvodljiv je neki protivnapad samo lim snagama, koje su vezane u teškim odbrambenim borbama. Prema tome, neko popuštanje zategnutosti situacije moguće je očekivati samo u sadejstvu sa Grupom armija »Jug⁹, koja planira ofanzivu na južnom krilu. Istu ofanzivu ću podržati i sa poslednjom puškom koja mi bude na raspolaganju.

3.) U vezi sa Titovim jedinicama koje su prikupljene u rejonu Šapca¹⁰ i koje se planski pomeraju prema severu, računam

⁵ Vidi dok. br. 135.

⁶ Redakcija ne raspolaže tom procenom situacije.

⁷ Bliže o tome vidi Colonel V. Anesku i dr., n. d., str. 237—243.

⁸ Reč je o dejstvima 64, 68. i 75. streljačkog korpusa sovjetske 57. armije i 14. korpusa NOVJ (vidi Grupu sovjetsko-jugoslavenskih automobila, *Beogradska operacija*, str. 149—50; tom I, knj. 13, dok. br. 5 i 6).

⁹ To je bivša Grupa armija »Južna Ukrajinac«; preimenovana je 20. septembra u Grupu armija »Jug«.

¹⁰ Reč je o 12. korpusu NOVJ (vidi tom I, knj. 13, dok. br. 11 i 21).

sa njihovim pokušajem da izvrše spajanje sa ruskom napadnom grupom oko Bečkereka, i da na taj način zatvore prilaze Beogradu sa zapada. Nemačke snage koje bi bile u mogućnosti da, sa izgledom na uspeh, održe železničku prugu i put Beograd — Vinkovci ne postoje, s obzirom na takvu situaciju. Dovođenje SS-div. »Handžar« razmatra se neposredno sa rajhsfirerom SS, ali [njena upotreba na ovom području] znači, vrlo verovatno, osipanje ove jedinice zbog dezertiranja čim ona napusti bosansko područje.¹¹ Jedina mogućnost je neodložno razoružavanje Muslimana, obrazovanje od pripadnika nemačke narodnosti jedne brze brigade i njeno angažovanje u rejonu [Sremske] Mitrovice (Sava) i istovremeno predavanje dragocenog teškog oružja delovima trupa Grupe armija »E«, koji će pristizati i koji su sasvim nedovoljno naoružani. Teška kriza koja neposredno predstoji opravdava, po mom mišljenju, ovakav neobični organizacijski zahvat, za koji se mora dobiti i saglasnost rajhsfirera.

- 4.) Zato što se snage dovedene iz Grčke vrlo kasno angažuju u rejonu Beograda, neće do daljeg biti moguće pojačavanje hrvatske linije veze i priključenje istarskom području, kako je to naredeno pod tač. 2. a.) i 2. d.) pomenute instrukcije. To je utoliko teže sprovesti što bi pruga Beograd — Zagreb mogla uskoro postati jedina osa snabdevanja područja Jugoistoka. S obzirom da se Rusi stalno približavaju ovoj pruzi, kozaci i Hrvati nisu više dovoljni kao njena zaštita. Zbog toga ponovo molim da se odustane od vezivanja onih nekoliko nemačkih bataljona u Banjoj Luci, tj. da se od firera traži dozvola za napuštanje ovog grada,¹² jer je njegovo trajnije držanje bez nemačke pomoći isključeno, a ni u kom slučaju nećemo imati snaga za njegovo ponovno zauzimanje nakon što ga Hrvati izgube.
- 5.) U pogledu energičnog usmeravanja pokreta, kontrole korišćenja transportnih kapaciteta i izvršenja rušenja, itd., odgovarajuća naređenja su izdata, vrši se neprekidna kontrola i — koliko je to tehnički izvodljivo — sve se to sprovodi u delo. Imam puno poverenje u meni potčinjene

¹¹ Pripreme za napuštanje bosanskog područja od strane 13. SS-divizije »Handžar« počele su 16. oktobra, dok su pokreti jedinica Divizije za napuštanje severoistočne Bosne (gde su se tada nalazile) počeli 21. oktobra. Deo preostalih snaga Divizije počeo je prebacivanje na komunikaciju Novska — Ivanic-Grad, dok je drugi deo jedinica Divizije prebačen u širi rajon Batine. Tako je 13. SS-divizija »Handžar« praktično prestala da postoji u novembru 1944. Opširnije o tome vidi tom IV, -knj. 30, dok. br. 82.

¹² Bliže o tome prvobitnom zahtavu vidi dok. br. 138.

više komandante, trupne komandante i opunomoćene komesare da će oni svuda intervenisati sa oštrinom kakva se traži. Dosadašnje odvijanje svih pokreta, i pored vrlo respektivnih teškoća koje iskrsavaju na samom području, dokaz je da je rad trupe i štabova besprekoran i efikasan. Zbog toga što su veze vrlo slabe i nedovoljne, a i bande ih svuda ometaju, ne uspevamo da stalno i neprekidno imamo jasan pregled situacije. Čak i upućivanje generalštabnih oficira i ordonans-oficira avionima ne može više da se sprovede u potrebnom obimu, jer je na severnom delu Balkanskog poluostrva već u punom obimu nastupilo jesenje vreme.

- 6.) Iako nisam u stanju da dovoljno procenim namere i mogućnosti Rusa kao neprijatelja, ipak moram računati sa mogućnošću dubokog prodora u bok nadležnog mi područja, koje se za sada još uvek proteže od Rodosa do Zagreba, i koje je relativno usko i po dužini razvučeno. I pored svega toga, svakako je moguće izbeći bezizlaznu situaciju Grupe armija »E« sve dotle dok postoji i dok se drži jadranski front, zbog čega ja ovaj front, dakle, više ne smem bitno slabiti. Utoliko mi izgleda važnije da se snage Grupe armija »E« što je moguće brže prikupe i srede, te da se dobije mogućnost da se s njima izvode operacije celovito i masirano. Ako bih bio stavljen pred izbor da žrtvujem normalno naoružane jedinice Grupe armija »E« pojedinačno ili da uključim manji broj loše naoružanih ostrvskih posada, ja bih se odlučio za ovo poslednje. Svoju konačnu, vremenski preciziranu odluku za početak napuštanja Grčke podneću fireru najkasnije za 24 časa.¹³

pot. bar. f. Vajks
general-feldmaršal

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 0293/44
od 2. 10. 1944, 23.30 časa

Za tačnost:
Zelmajer
gen. št. pukovnik

¹³ Redakcija ne raspolaže tim predlogom.

**DIREKTIVA KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 2. OKTOBRA
1944. VOJNOUPRAVNOM KOMANDANTU JUGOISTOKA I
FELDKOMANDANTURI 599 ZA SPROVOĐENJE MERA OKO
EVAKUACIJE CIVILNIH I VOJNIH USTANOVA IZ
BEOGRADA¹**

STROGO POVERLJIVO

30/X

Komandant Jugoistoka

(K-da GrA »F«)

Ia/Id str. pov. br. 5988/44

H. Qu., 2. 10. 1944.

9 primeraka

5. primerak

*Direktiva
za sprovođenje evakuacije iz Beograda*

- 1.) Razvoj situacije može da nametne potrebu da se u najkraćem roku iz Beograda evakuišu one vojne i civilne ustanove koje neće biti angažovane za *odbranu grada*. Naređenje za to daće vojnoupravni komandant Jugoistoka. Neophodno je potrebno da se tom prilikom spreči po svaku cenu i pomoću drakonskih sredstava bezglavo i nekontrolisano kretanje preko Save ka zapadu, pri kome bi svako napuštao Beograd na svoju ruku sa svojim prnjama. Radi jedinstvenog rukovođenja svim evakuacionim kretanjima u Beogradu, »komandant proširenog odbrambenog rejona Beograda« dobija nadležnost oružanih snaga. Sve vojne i civilne ustanove u tom pogledu imaju izvršavati njegova naređenja.
- 2.) Da bi se tok evakuacije odvijao bez zastoja, potrebna je jedna dobro smišljena *čvrsta organizacija*, čije pripremanje treba odmah da preduzme i sa najvećom brzinom da sprovede »komandant proširenog odbrambenog rejona Beograda« general-potpukovnik Štefan.² Vojnoupravni komandant Jugoistoka odmah će da postavi u Feldkomandanturi 599 jednog posebno energičnog i obazrivog oficira, koji će rukovoditi celokupnom evakuacijom. Za izvršenje njegovih zadataka njemu će se staviti na raspolaganje oe-

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 153—4.

² Fridrih

lokupna Feldžandarmerdja, koja je potčinjena vojnopravnom komandantu Jugoistoka i Feldkomandanturi 599.

3.) *Pripremne mere koje se odmah preduzimaju:*

- a) Angažovati štabne oficire u F. K. 599 radi evakuacije Beograda.
- b) Tačno odrediti i obučiti ustanove i organizacije koje će u slučaju evakuacije ostati na raspolaganju »komandantu proširenog odbrambenog rejonu Beograda« za borbu, pa se stoga evakuacija njih neće ticati.
- c) Upoznati sve vojne i civilne ustanove koje su stavljene u potčinjenost Komandanturi Beograda (ne računajući one nabrojane pod b), da će u slučaju evakuacije Beograda, koja bi usledila po naređenju, zajednički odlazak biti regulisan i rukovođen od strane Feldkomandanture 599 i da je zabranjeno svako samovoljno napuštanje grada. Treba postaviti odgovarajuće znake na ulicama i putevima preko kojih će se kolone prikupljati na odgovarajući pravac za vreme evakuacije.
- d) Odrediti mesta za prikupljanje trupa, polazne tačke za izlazak na Savski most (na što je moguće širem prostoru unutar grada), prilazne ulice i puteve, ulice kojima je zabranjeno kretanje.
- e) Regulisati saobraćaj i organizovati pokazivanje puta od strane Feldžandarmerije u gradskom rejonu i na odstupnim putevima do Zemuna (uključno).
- f) Predvideti mere koje će bezuslovno sprečiti bežanje stanovništva preko savskih mostova. (Zabranjena zona!)

4.) *Sprovođenje evakuacije:*

- a) Sve jedinice i ustanove koje napuštaju grad uputiće na marš štabni oficir za evakuaciju Beograda na osnovu tačno utvrđenog »plana prevoženja«, koji će se utanačiti otprilike na 12 časova pre početka evakuacije.
- b) Polazna tačka, vreme polaska, regulativna tačka za označavanje vremena kada Savski most i Zemun moraju biti pređeni, kao i putevi za izvršenje marša, moraju biti dostavljeni svakoj jedinici najmanje na 8 časova pre početka evakuacije u obliku pismenog naređenja za marš. Kao put za izvršenje marša načelno treba odrediti drum Zemun — Stara Pazova — Ruma.
- c) S obzirom da partizani ugrožavaju put za izvršenje marša, treba, koliko god je moguće, formirati smaknute marševske grupe, barem dok se ne stigne u Rumu. Sva lica koja maršuju moraju biti u neprekidnoj bojnoj gotovosti.

- d) Organe za regulisanje saobraćaja, ukoliko budu stajali na raspolaganju, treba uključiti u marševski poredak radi regulisanja i kontrole saobraćaja.
- e) Prilazni putevi, koji se nalaze između polazne tačke i Savskog mosta, imaju za vreme evakuacije biti zatvoreni za svaki saobraćaj ka glavnoj ulici.

Za komandanta Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Načelnik štaba
potp. Vi n t e r³

Za tačnost:
Grof Fictum⁴
gen. št.[abni] major

Dostavljeno:

Vojnopr. k-tu Jugoistoka	1. prim.
Feldkomandanturi 599	2. „
0. Qu	3. „
Gen. z.b.V.	4. „
KTB	5. „
Ia/Id (koncept)	6. „
<i>na znanje:</i>	
K-di 2. OkA	7. „
K-di vazd. Jugoistoka	8. „
MVO ⁵	9. „

³ August

⁴ Ekštat (Graf Vitzthum von Eckstadt)

⁵ Mairinevarbindungsoffizieir (mornarički **ofüoir za vezu**). Tada je, verovatno, na toj dužnosti bio kapetan fon **Bot (von Both)**.

**IZVEŠTAJ VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA
OD 2. OKTOBRA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIJA »F« O
SITUACIJI KOD POTČINJENIH JEDINICA I DEJSTVIMA
U SRBIJI I VOJVODINI¹**

POVERLJIVO

Grupi armija »F« (po kuriru)

2. 10. 1944.

radi znanja: Komandi 2. oklopne armije

Načelnik veze Vermahta pri vojnoupravnom komandantu Jugoistoka Primljeno 2. 10. 1944 Br. pov. 3394/44	
Odsek za obra- du podataka	Oznaka akta

Dnevni izveštaj od 2. 10. 1944.

Komanda Korpusa »Miler«³ primila je komandu 1. 10. 44 u 10 časova južno od Dunava.

7. SS-brdska divizija

Situacija kod neprijatelja je nepromenjena. Neprekidna izviđačka delatnost i artiljerijska uznemiravajuća vatra. Naša borbena grupa, koja je napala iz Leskovca, sprečila je da neprijatelj podigne most preko Morave kod Nomanice. Jedna borbena grupa se priprema u rejonu Zaječara da bi oslobodila put prema Negotnu.

1. brdska divizija

I u toku 1. 10. 44. divizija je, u teškim odbrambenim borbama, odbila brojno i materijalno veoma nadmoćan napad novou-

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 176—7.

² Pečat se nalazi pri dnu prve stranice originala. Redakcdija ga je, iz tehničkih razloga, postavila na ovo mesto. Sa strane pečata nalazi se više parafa.

³ Müller

vedene sovjetske 113. streljačke divizije u rejonu Negotina, uz teške neprijateljeve gubitke.⁴

Prodor na južnom krilu kod 592. landesšicen-bataljona izravnat je pomeranjem fronta unazad. Neprijatelj sa tenkovima nastupa prema zapadu u pravcu Bora (verovatno 5. divizija) sa namerom da obuhvati naše južno krilo.

Izveštaj o gubicima: teški neprijateljevi gubici, koji u pojednostima nisu utvrđeni, naneti su pre svega našom artiljerijskom vatrom, zaplenjeno je 5 pt topova, 3 pa topa 2 cm, 6 desantnih čamaca sa četvorocevnim pa topovima, 10 mitraljeza, mnogobrojne puške i drugi ratni materijal.

Komanda Korpusa »Šnekenburger«

Na dunavskom putu nema neprijateljevog pritiska. 1/2. puka »Brandenburg« prebačen je na južnu obalu i u Donjem Milanovcu potčinjen 1. brdskoj diviziji. Sovjeti (najmanje 2 ojačana puka) odbacili su naše slabe i nasumce skupljene snage preko Vršca na odsek reke Karaša koji istočno od reke brane I i ostaci 11/92. puka sa ostacima 1/18. policijskog puka i II/18. policijskog puka. Prema izviđanju iz vazduha, naše snage još uvek drže Vršac.⁵ Jak neprijatelj maršuje sa severa na grad. 34. sovjetska gardijska streljačka divizija zaustavljena je 1. 10. uveče ispred istočne ivice Velikog Bečkereka i protivnapadom Borbene grupe »Dinsing« i prvog dela Jurišnog puka »Rodod« (oko 200 ljudi), koji je stigao vazdušnim transportom, odbačena u Lazarevo. Borbe sa neprijateljem koji ponovo nastupa u rejonu oko Bečkereka traju neprekidno, aerodrom i grad se nalaze pod artiljerijskom i minobac[ačkom] vatrom.⁶

General Kilvajn⁷, k-dant Div[izije] »Brandenburg«,⁸ preuzeo je komandu nad snagama koje se bore u rejonu Vel[ikog] Bečkereka. Neprijateljevi gubici nisu podrobno utvrđeni ali

⁴ Bliže o dejstvima 113. streljačke divizije sovjetskog 68. streljačkog korpusa vidi Grupu sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 150—7; Hubert Lane, n.d. str. 279—80.

⁵ Vršac su oslobodile sovjetskojugoslovenske jedinice 2. oktobra 1944 (vidi dok. br. 139).

⁶ Veliki Bečkerek (zvaffi su ga i Petrovgrad; sada: Zranjanin) oslobodile su 3. oktobra 1944. jedinice 31. streljačkog korpusa u sadejstvu sa 5. banatskim NOP odredom (vidi Grupu sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 174).

⁷ Kühlwein

⁸ i ¹⁰ Divizija »Brandenburg«, posle ovih borbi i gubitaka polovinom oktobra, praformirana je u tri puka: 1. i 2. lovački (bivši 1, 2. i 4. pok »Brandenburg«) i 3. granadirski puk »Rodod« (bivša Jurišna divizija »Rodod«). Detaljnije o tome vidi tom IV, knj. 30, dok. br. 119, objašnjenje 5.

su teški; mi smo imali velike gubitke kod Alarmnog bataljona »Luftvafe«⁹ i kod SS-alarmnih jedinica, koji su izvučeni kao neupotrebljivi; isto takvi su gubici u oficirima kod 92. mot [orizovane] gren[adirske] br[igade] i Grupe »Kilvajn«. Poginuo je komandant 6. tenkovskog voda, dok su komandanti Jurišnog puka »Rodos« i I/I. puka »Brandenburg« ranjeni. Komandno mesto Komande Korpusa »Šnekenburger«: Banatski Karlovac. II i III/I. puka »Brandenburg« svedeni su u jedan bataljon od 3 čete.¹⁰

117. lovačka divizija.

1/749. brd. lov. puka sa 1. i 2. č[etom], motorizovani delovi 117. bat[aljona] za vezu, 16. ptč 749. puka i 117. san[itetska] automobilska četa stigli su u Kraljevo. 1, 2. i 3. četa 737. lov [ačkog] puka, Štabna baterija 1/670. ap, delovi 1/670. ap i 3/670. ap u Raškoj spremni za ukrcavanje. Štab 1. i 3/117. iz[viđačkog] b[ataljona] i Štab divizije stigli su u Mitrovicu¹¹ u železničkom transportu. Prvi delovi divizije biće iskrcani 2. 10. u rejonu Beograda.

Ojačani 14. SS-puk.

Bez jednog bataljona i 1 voda artiljerije nalazi se u Kragujevcu spreman za ukrcavanje.

O ojačanom I bataljonu koji se nalazi u Topoli nema nikakvih vesti. Štab II divizionu i 1/18. brdskog artiljerijskog puka prispeli. Ostatak delova II divizionu još je kod Kraljeva.

Komandant Proširenog odbrambenog rejona Beograda.¹²

1. crvena divizija izvršila je, u toku noći na 2. 10, napad na Vreoca¹³ i Ūb,¹⁴ koji je, na osnovu sigurnih izvora, bio očekivan. Iz Uba nema nikakvih vesti. Posada Vreoca (2 rudarske čete vojne privrede) nalazi se u teškim borbama. Razoreni su vodovi i transformatorska stanica električne centrale.

Prilikom uspešne akcije protiv 1. srpskog puka na severnim padinama planine Kosmaja, utvrđeno je kod neprijatelja 100 mrtvih, 20 zarobljenih komunista je streljano, mi smo imali 3 mrtva i 12 ranjenih. II bataljon Grenadirskog puka »Tvrđava Beograd«¹⁵ premešten je u Pančevo.

⁸ vazduhoplovstva

¹¹ Kosovska Mitrovica

¹² Bliže o tome rejonu vidi dok. br. 143.

¹³ Napad na Vreoca 1/2. oktobra izvršila je 13. proleterska brigada »Rade Končar« 1. proleterske divizije. Bliže o tome vidi tom I, knj. 13, dok. br. 8.

¹⁴ Ūb je napala 2. oktobra 1. proleterska brigada 1. proleterske divizije (vidi tom I, knj. 13, dok. br. 8).

¹⁵ Grenadier-Regiment »Veste Belgrad«. Formiran je, kao Alarmni puk »Beograd«, po naredenju k-ta Jugoistoka od 5. septembra 1944, od

Borbena grupa »Jungenfeld«.¹⁶

Neprijatelj je kod Debrca sa jačim snagama stigao do Save i posle borbe sa našim slabim osiguranjima presekao je put Obrenovac — Šabac. Ispred Šapca lokalna borbena dejstva. Prilikom uspešnog napada zaplenjeno je: 1 mitraljez, 1 automat, 1 pt-puška kao i bataljonska pisarnica; neprijatelj je imao jednog mrtvog i jednog ranjenog.

Vazduhoplovstvo:

Angažovano je za izviđačka i borbena dejstva na području dejstva Komande Korpusa »Šnekenburger«, sa težištem u rejonu Jaše Tomića.

Namere vojnopravnog komandanta Jugoistoka (dostaviti samo po uskom ključu):

Komanda Korpusa »Miler«: odbrana i zatvaranje prodora između 1. brdske divizije i 7. SS-brdske divizije.

Komanda Korpusa »Šnekenburger«: odbrana grada Bečkereka i odbrana odseka na reci Karašu.

Borbena grupa »Jungenfeld: borba za oslobađanje puta Obrenovac — Šabac.

Vojnopr. k-t Jugoistoka
Pov. br. 7280/44
Potp. f. Gajtner

F. d. R.

17

Poručnik

vojnika koji su se vraćali iz Rajha, a nisu se mogli priključiti svojim matičnim jedinicama iz bđio kojih razloga (AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 58 i r. 1943, s. 223). Naredenjem k-ta Jugoistoka od 14. septembra 1944. preimenovan je u Grenadirski puk »Tvrđava Beograd« (AVII, NAV-T-311, <r. 191, s. 99). Detaljnije o formiranju alarmnih jedinica (jedinica za uzbunu) vidi naredenje k4a Jugoistoka od 14. avgusta 1944 (AVII, NAV-T-311, ir. 192, s. 524).

¹⁶ Bliže o toj grupi vidi dok. br. 168.

¹⁷ Nečitak potpis.

ZAPOVEST ARMIJSKE GRUPE »FELBER« OD 4. OKTOBRA
1944. ZA ORGANIZACIJU KOMANDOVANJA¹

STROGO POVERLJIVO

Armijaska grupa »Felber« Štab, 4. 10. 44.
(vojnopravni komandant Jugoistoka)
Oper, odeljenje br. 1351/44 str. pov. 13 primeraka
1. primerak

Zapovest za preformiranje unutar Armijske grupe »Felber« (vojnopravni komandant Jugoistoka)

- 1) Odnosi komandovanja unutar *Komande korpusa »Fr. v. Miler«* ostaju nepromenjeni.
- 2) Komanda korpusa »Šnekenburger« preuzima od 5. 10. u 12.00 časova komandu na sektoru ušće Morave—ušće Tise. U tom cilju, Komandi korpusa »Šnekenburger« potčinjavaju se borbeni komandant proširenog odbrambenog područja Beograda sa svim potčinjenim delovima trupa i svim u pomenutom sektoru angažovanim ostalim jedinicama kopnenih snaga (izuzetak vidi tač. 4. i 5.).

Od momenta premeštaja Operativnog odeljenja Armijske grupe »Felber« (tačno vreme će još biti naredeno) pod komandu korpusa »Šnekenburger« stupaju nadalje i divizija »Brandenburg« i Borbena grupa »fon Jungensfeld«.

- 3) Komanda korpusa »Šnekenburger« ima *zadatak* da brani Dunav od ušća Morave do ušća Tise i granicu Tise, odn. granicu Grupe armija istočno od Bačkog Gradišta. Za sada je važno da se na celom sektoru, naročito između Beograda i Titela, izgradi obezbeđenje reke, u slučaju potrebe uz privlačenje pouzdanog folksdojčerskog stanovništva. Postavljanje jedne obaveštajne mreže mora da zajamči da svaka priprema neprijatelja za prelaz reke dođe ubrzano do znanja Komande korpusa »Šnekenburger«. Neprijatelj, koji je prešao, ima sa prikupljenim delovima protivudarom da bude bačen natrag.

Dobrovoljno povlačenje više ne dolazi u obzir.

Moldavski sektor Veliko Orašje — ušće Moldave isto tako treba kontrolisati.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 32. s. 469—70.

S Borbenom grupom »fon Jungenfeld«, prelaz crvenih snaga na sektoru Obrenovac — Šabac preko Save u pravcu severa treba sprečiti.

- 4) 117. lov. divizija, smeštena u rejonu Beograda, ostaje i nadalje neposredno potčinjena Armijskoj grupi »Felber« u taktičkom pogledu. U pogledu snabdevanja potčinjava se Komandi korpusa »Šnekenburger«.

Divizija ima zadatak da se u rejonu Beograda tako pripremi za borbu, da

- a) može neodložno napasti i uništiti neprijatelja koji se prebacio preko Dunava,
 - b) može odbraniti napad crvenih snaga protiv južnog fronta Tvrđave »Beograd«,²
 - c) može biti angažovana za napad u pravcu jugozapada protiv crvenih snaga koje nadiru s juga prema Savi.
- 5) Zadatak i odnos potčinjavanja Štaba 5. sektora za obezbeđenje železnica prema odredbi Operativnog odeljenja pov. br. 7057/44. od 26. 9. 44. ostaju nepromenjeni.

- 6) Granica sektora:

Desno: Morava.

Levo za sada: linija Dunava od [Bačke] Palanke do ušća Tise.

Posle premeštanja Operativnog odeljenja Armijske grupe »Felber«:

Torza — Bačko Gradište — Melenci (mesta prema Grupi armija »Jug«).

Određivanje granice pozadine borbenog područja Komande korpusa »Šnekenburger«:

Vk. Orašje — Lazarevac — drum Valjevo — Loznica — Drina — Sava do Boljevaca (severno od Obrenovca) — Dobanovci — Golubinci — Maradik — Kać — Temerin — Turija (sva mesta ka komandi korpusa »Šnekenburger«)

Komandno mesto Komande korpusa *ima* da se prebaci u južna predgrađa Beograda u blizinu drumu Beograd — Mladenovac.

Armijska grupa »Felber«
(vojnoupravni komandant Jugoistoka)
Felber

Podela u konceptu

Za Grupu »Šnekenburger« su napravljena 2 prepisa 1. primerka (pozadina, načelnik veza)

1. prepis	1. primerka za pozadinu	.. . ^s
2. „	1. „ za nač. veza	... ⁴

² Tako su Nemoi nazivali utvrđeni Beograd (Veste »Belgrad«)
³ i ⁴ 'Nečitki potpisi.

PREDLOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 5. OKTOBRA
1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA ZA ORGANIZACI-
JU ODBRANE NA LINIJI RIJEKA — SENJ — GREBEN
PLANINE VELEBITA — KNIN — LIVNO — MOSTAR —
NEVESINJE — GACKO¹

Pismeno dostavljeno:

- 1.) Ia
- 2.) KTB

Telegram

PREDMET NAČELNIKA

Samo po oficiru!

OKW/WFSt (Op) H
— Jugoistok —

K-t Jugoistoka

(K-da GrA »F«)

Prim.: 8. 10

Ia/KTB Br. str. pov. 62/44

Prim.: 2. Pril.: 0

Predmet načelnika XXXX³

Dosadašnje dovođenje snaga za napadnuto severoistočno kri-
lo k-ta Jugoistoka nedovoljno. Prebacivanje ljudstva avionima
iz Grčke brojčano nedovoljno, međutim, neprijatelj je u
nadmoćnosti pre svega zbog toga što nemamo dovoljno tešk-
kog oružja. Potrebne velike i integralno čvrste jedinice.

Sa jadranskog fronta bi se moglo izvući 2 nemačke divizije
(118. lov. div.⁴ i 264. peš. div.⁵) pod sledećim uslovima:

- 1.) Pomeranje glavne borbene linije na liniju Rijeka — Senj
— greben planine Velebita — Knin — Livno — Mostar —
Nevesinje — Gacko.
- 2.) Odbranu ove glavne borbene linije mogle bi da preuzmu
392. 373. i 369. peš. div., pri čemu bi se na sektorima 373.
i 369. peš. div. odbrana morala izvoditi po težišnim prav-
cima koji izvode u unutrašnjost planinskog zemljišta.
Trebalo bi organizovati ustaška uporišta na najvažnijim
mestima neposredno na morskoj obali.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) iu AVII, NAV-
-T-314, r. 191, s. 658—9.

² Četvrtasti ipečat.

³ Dopisano rukom.

⁴ i ⁵ Od tih divizija, krajem oktobra, prebačen je samo ojačani
750. grenadirskii puk 118. lovačke divizije sa Štabom divizije (vidi dok.
br. 168).

3.) Za ojačanje odbrane 373. peš. div. mogao bi se ostaviti jedan nepotpuni ojač[ani] puk (2 bat.) 264. peš. div., a za ojačanje odbrane 369. peš. div. takođe ostaviti jedan nepotpuni ojač[ani] puk 118. lov. div. Glavnina obe gore pomenute nemačke divizije mogla bi biti angažovana ili na liniji ušće Drine — Šid — ušće Drave, dakle u smislu organizacije prihvata, ili — ako to nije moguće — na istočnoj granici Srema.

Rizik ovakvog rešenja vrlo je velik. Iako nije verovatno da će se Englezi i Amerikanci iskrcati na dalmatinskoj obali, ipak treba računati sa brzim izvršenjem pritiska od strane neprijateljskih bandi i izbegličkih jugoslovenskih delova. S druge strane, pak, na ovaj način bi se dobile borbene snage na *odlučujućem* mestu, što je daleko bolje nego da se vrše improvizacije sa alarmnim jedinicama i ostrvskim trupama. Pošto je ruska ofanziva dovela u pitanje egzistenciju čitave Grupe armija, smatram da je nužna celovita i smela odluka. Zato molim da mi se dozvoli sloboda donošenja odluke, koja će zavisiti od razvoja situacije za sledećih 48 časova.

Komanda 2. oklopne armije je dobila zadatak da pripremi sve procene u smislu donošenja gore pomenute odluke.⁶

potp. bar. f. Vajks
general-feldmaršal

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 0299/44
od 5. 10. 44. časova

Za tačnost:
Zelmajer
gen. št. pukovnik

⁶ Komandant Jugoistoka naredio je 9. oktobra K-di 2. OkA da zauzme nove odbrambene položaje (vidi AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 203).

BR. 168

NAREĐENJE VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 6. OKTOBRA 1944. VOJNOUPRAVNOM KOMANDANTU JUGOISTOKA ZA PROMENU NJEGOVOG NAZIVA U ARMIJSKA GRUPA »SRBIJA«¹

P r e p i s

VRHOVNA KOMANDA VERMAHTA

WFSt/Qu (Verw. 1) Str. pov. br. 0012013/44

F. H. Qu., 6. 10. 44.

Strogo poverljivo!
30 primeraka
12. primerak

STROGO POVERLJIVO

Predmet: Vojnoupravni komandant Jugoistoka.

S obzirom na pretežan deo operativnih zadataka, Vojnoupr. k-t Jugoistoka nosiće od sada naziv *Armijska grupa »Srbija«* (Vojnoupr. k-t Jugoistoka).²

Ovim se ne menja personalni sastav štaba.

I. A.
potp. Polek³

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 1297, r. 493.

Na originalu dokumenta nalazi se više kraćih zabeleški sa oznakama² odeljenja.

² Usled nastale situacije na Balkanu i povlačenja nemačkih jedinica iz Grčke i Albanije, komandant Jugoistoka predložio je 1. oktobra 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta promenu naziva institucije vojno-upravnog komandanta Jugoistoka u Armijska grupa »Srbija« (AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 167). Prema jednoj beleški od 10. oktobra 1944, ta promena naziva odobrena je 3. oktobra, s tim da se Vojna uprava od vaja od vojno-upravnog komandanta Jugoistoka (AVII, NAV-T-501, r. 258, s. 732). Međutim, naziv Armijska grupa »Srbija« pojavljuje se zvanično u Ratnom dnevniku k-ta Jugoistoka 5. oktobra, kad su data razgraničenja operativno-taktičkih od vojno-upravnih zadataka i kad su vojno-upravni zadaci preneti na načelnika Vojne uprave, generalštabnog pukovnika barona fon Farnbilera (Freiherr von Vaihüller). Vidi AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 185 i 186. Prema tome, najverovatnije je da su promena naziva i prenošenje funkcija izvršeni 5. oktobra 1944. godine.

³ Polek (generalštabni pukovnik). Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

Fwi Amt/Ia

F./O., 11. 10. 44.

Str. pov. br. 1957/44

2 primerka

2. primerak

Priloženi prepis dostavlja se na znanje.

4

14 X

Dostavljeno:

Z 1. primerak

Ini. 2. primerak

...⁵ 11/X

BR. 148

IZVEŠTAJ ARMIJSKE GRUPE »SRBIJA« OD 7. OKTOBRA 1944. NAČELNIKU ŠTABA KOMANDANTA JUGOISTOKA O OSNOVNIM UZROCIMA KOJI SU DOVELI DO NAPUŠTANJA GRADA PANČEVA I SUŽAVANJA MOSTOBRANA KOD TOGA MESTA¹

STROGO POVERLJIVO

Armijaska grupa »Srbija«

H. Qu., 7. 10. 1944.

Ia, str. pov. br. 1364/44

3 primerka

1. primerak

72/X

Ia (KTB)

²

K-tu Jugoistoka (K-di GrA »F«)

8. 10

Na ruke načelnika štaba

Gospodinu *general-lajtnantu Vinter iß*

Veza: Dopis k-ta Jugoistoka (K-da GrA »F«)

Ia, str. pov. br. 5322/44 od 6. 10. 1944.⁴

⁴ Nečitak potpis.

⁵ Nečitak paraf.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 253¹—5. U originalu je na više mesta podvučen tekst s par kraćih nečitkih zaibeleski dopisanih rukom.

² Dva nečitka parafa.

³ August

⁴ To je naređenje komandanta Jugoistoka od 6. oktobra 1944. Armijaskoj grupi »Srbija« za uspostavljanje mostobrana na severooj

Predmet: Napuštanje mostobrana severno od Dunava.

K-t Jugoistoka (k-da GrA »F«)

Abt. OB/Chef

Prim.: 9. Okt. 1944

Br. str. pov. 2245/44

Priloga 1

- I.) *Osnovni uzroci* koji su doveli do napuštanja grada Pančeva⁵ i do smanjivanja mostobrana koji se nalazi severno od Dunava su sledeći:
- 1.) *Izveštaji o situaciji* komandanta odbrane Pančeva, pukovnika Cimermana [Zimmermann], komandanta Vermahta u Beogradu, general-lajtnanta Štefana, k-ta Grupe »Šnekenburger«, od 5. 10. 44. po podne, počev od 18.00.

Sva tri komandanta izvestila su podudarno da je jak neprijatelj (jedna divizija) 5. 10. po podne napao Pančevo sa severa, severoistoka i jugoistoka, s vremena na vreme razdvojeno, i da je dopro do na 150 metara od prednjeg kraja odbrane (istočna ivica). U toku je bilo dejstvo minobacačkom vatrom po izlazima iz grada. Pojedini manji prodori koje je neprijatelj uspeo da ostvari bili su očišćeni. Nove neprijateljske snage, jačine jednog bataljona, zauzele su Borču i na taj način ugrožavale put snabdevanja, mesta skelskih prelaza i železničku prugu Zemun — Beograd. Druge koncentracije neprijatelja u blizini Dunava južno od Pančeva i dalje severno, kao i istočno, od Stare Pazove navodile su na zaključak da se vrše pripreme za prelaz preko reke sa obe strane Beograda. Ocenjeno je da bi bilo beznačajno dalje držanje grada Pančeva protiv snažnih neprijateljevih napada i istovremenog natkripljavanja, s obzirom na teško stanje angažovanih snaga i njihov nizak unutrašnji borbeni moral. Kada se mora voditi računa o važnosti očuvanja *borbene* snage za dalju odbranu Beograda, onda dolazi

obali Dunava i držanje istog do »poislednjeg vojnika«, a ujedno i zahtev za izjašnjenje zbog napuštanja mostobrana kod Pančeva (AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 251—2).

⁵ Pančevo su oslobodile 6. oktobra jedinice Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine i sovjetske 46. armije (vidi Grupu sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 174).

⁶ Četvrtasti pečat primaoca.

u pitanje samo trenutno uzmicanje na neki pogodni položaj koji leži dalje pozadi.

- 2.) *Nedovoljne snage za »Mostobran Pančevo«*
Svojevremeno je planiran jedan mostobran, širok 20 kilometara, od Dunava do Dunava, u koji bi se uključilo i Pančevo. Usled nedostatka snaga, moralo se odreći toga plana. U toku borbi, u pokretnoj odbrani sa linije Bela Crkva — Vršac, Pančevo je dobilo ulogu uporišta. Prednji kraj odbrane protezao se po ivici grada, usled čega je flankirajuće dejstvo teškog naoružanja bilo jako umanjeno. Položaj naseljenog mesta Pančevo u odnosu na skelsko mesto prelaza kod Beograda ne može se zamisliti nepovoljnijim, jer grad Pančevo leži 15 km severoistočno od Beograda, zbog čega je i njegov prilazni put izložen svakom neprijateljevom napadu sa severa. O jednom »Mostobranu Pančevo« se onda nije moglo ni govoriti 5. 10. Put kojim je povezano to naseljeno mesto sa Beogradom, dug 10 km, koji se u opštim crtama proteže pravcem istok — zapad, ležao je potpuno otvoren u odnosu na nadiranje neprijateljevih snaga sa severa, a za njegovo osiguranje nije bilo na raspolaganju nikakvih snaga. Isto tako, držanjem Pančevo ne bi se mogao sprečiti napad neprijatelja iz Borče na taj drum, kao ni na skelsko mesto prelaza na Dunavu. Uprkos tome, u početku se čvrsto nastojalo na izvršenju naređenja da se Pančevo drži, mada je postojala opasnost da snage koje se bore u Pančevu budu odsečene i uništene, a da ta žrtva ipak ne bi doprinela nekom većem uspehu. Prebacivanje novih snaga preko Dunava, kao što je zahtevao komandant, pešadijski general Šnekenburger, nije dolazilo u obzir, jer su snage koje su stajale na raspolaganju 5. 10. uveče na južnoj obali (1 1/2 bataljon 117. lov. div. i jedan landesšicen-bat.) bile bezuslovno određene za zaštitu Beograda. Stoga je izgledalo da je došlo vreme da se pređe na jedan uži, povoljniji mostobran, koji bi inače mogao da bude podržavan artiljerijom sa južne obale Dunava.
- 3.) Razgovor komandanta sa načelnikom Grupe arm. »F«, 5. 10. uveče, ostavio je utisak da je Grupi armija »F«, doduše, stalo do što dužeg držanja Pančevo, ali da se, s druge strane, mora takođe bezu-

slovno zajemčiti odbrana Beograda. Prema tome, na osnovu shvatanja ovog komandanta, veliku važnost je dobijalo nastojanje da se, po mogućstvu, održi borbena vrednost snaga koje su angažovane ispred Dunava. Instrukcije Grupe armija »F« za dalje vođenje borbe, prema kojima je mostobran trebalo bezuslovno održati, stigle su kod ove armijske operativne grupe tek 6. 10. ujutro.

II) uz a) 5. 10. pre podne, neprijatelj, jačine oko 2 bataljona, podržan sa tri tenka, posle jake artiljerijske i minobacačke pripreme, izvršio je napad drumom Pančevo — Novo Selo i zapadno od železničke pruge Pančevo — Jabuka. Napad je bio odbijen. U isto vreme, neprijatelj, jačine jednog puka, napao je iz jugoistočnog pravca na jugoistočnu ivicu Pančeva. Jedan prodor koji je ovde uspeo likvidiran je protivnapadom i zarobljeno je 30 neprijateljskih vojnika, izbrojano je 85 mrtvih. Po podne je neprijatelj ponovio svoj napad sa obe strane drumu sa severoistoka. Neprijatelj je dovukao nove snage (40 kamiona sa pešadijom), koje su već uveče uvedene u napad. U toku popodneva, jugoistočno od Pančeva, u Vojlovici i severoistočno odatle, ukazali su se polazni položaji za snage jačine oko 2—3 puka. U toku noći neprijatelj, podržan snažnim artiljerijskim napadom i minobacačima, izvršio je napad. Prilikom izvlačenja snaga iz Pančeva, zaštitnice su već od 5.00 časova 6. 10. primetile da neprijatelj vrši sa severa obuhvat u pozadinu.

Uz b) Gubici Bobbene grupe »Cimerman« 5. 10. do predaje Pančeva bili su: 18 mrtvih, najmanje 50 ranjenih, najmanje 45 nestalih, 5 mitraljeza, 1 teški mitraljez, 1 srednji minobacač, 3 protivavionska topa 8,8 cm.

Broj teškog naoružanja u Pančevu: 9 t. m., 17 sr. min. bac., 18 pt top., 29 pa top.

Uz c) Predaju grada Pančeva predložila su sva tri komandanta (vidi I, 1), nezavisno jedan od drugoga. Usled kratkoće vremena koje je stajalo na raspolaganju, nije moglo biti preduzeto proveravanje njihovih izveštaja u pogledu stvarne tačnosti. Ovaj komandant je smatrao da može da se osloni na pouzdanost komandanata, koji su mu poznati kao veomaiskusni ratnici, i na svoje vlastite utiske koje je dobio prilikom obilaska Pančeva.

Uz d) Predaju Pančeva odobrio je komandant Armijske grupe. Naređenje o tome je glasilo: »Pošto ostavi zaštitnice, Borbena grupa »Cimerman« ima da se izvuče iz neprijateljevog dodira i prebaci se, vodeći zadržavajuću borbu i pošto razruši oba mosta koja se nalaze na izlazu zapadno od Pančeva, na jedan novi uži mostobran sa obe strane drumu Pančevo — Beograd. Taj novi mostobran mora se držati po svaku cenu do poslednjeg metka. Neprijatelja kod Borče uništiti.«

III) O borbenoj vrednosti pojedinih jedinica potčinjenih komandantima u borbi, komandant Vermahta u Beogradu i pukovnik Cimerman daju sledeći sud: 92. *mot. brigada*, četa Puka »Rodos« i 4. SS-pa div. dobri; ipak je motorizovana brigada, zbog gubitka u ljudima i materijalu, kao i zbog izvanrednih borbenih opterećenja poslednjih nedelja, jako oslabljena, naročito I bataljon, čija je 1. četa jaka samo 14 ljudi sa 3 mitraljeza.

18. pol. puk: Borbena vrednost izvanredno niska, otporna snaga i borbena jačina znatno su oslabljene borbama koje su vođene u poslednje vreme. Rukovodstvo slabo. Trupa je jako premorena neprekidnim borbama koje je vodila poslednjih nedelja, a zbog perioda lošeg vremena jako je propatila. *Alarmne jedinice:* (»Tvrđava Beograd« i Vazduhoplovstvo) nemaju veliku borbenu vrednost, nisu unutrašnje učvščene. Najvećim delom nemaju iskustva za pešadijsku borbu, pri najmanjem dodiru sa neprijateljem povlače se.

Oficiri i podoficiri: U 18. pol. puku i alarmnim jedinicama ispod proseka; raspoložu sa malo borbenog iskustva.

Činjenica da jedan veoma visok procenat brojnog stanja ljudstva (preko 50%) ima bolesne noge, ima odlučujući značaj kod procene borbene vrednosti trupe.

Ukupna borbena jačina pešadijskih jedinica okruglo 1000 ljudi.

Felber

**NAREĐENJE KOMANDE KORPUSA »ŠNEKENBURGER«
OD 7. OKTOBRA 1944. KOMANDANTU ODBRANE »TVRĐAVE
BEOGRAD« ZA ORGANIZACIJU ODBRANE MOSTOBRA-
NA »BEOGRAD—SEVER«¹**

POVERLJIVO

Koncept²*Hitno — teleks od 7. 10. 1944.***Dostaviti:**

1) Komandantu odbrane »Tvrđave Beograd«

2) K-tu, p[uka] »Rodos« *U akta*Na zna[nje:] 3) 117. lov. div.³ **4****Predmet:** Vođenje borbe u »Tvrđavi Beograd«.

- 1) Mostobran Beograd—Sever braniće se na svojem sadašnjem prostoru, sa mostobrana vršiti ispade i napade sa ograničenim ciljem.
- 2) Izvršiti ojačanje mostobrana:
 - a) Popunjavanjem ličnog sastava, odnosno popunom jedinica upotrebljenih na mostobranu.
 - b) Pojačanom izgradnjom fortifikacijskih objekata, žicom, minama.
 - c) Izvršiti pripreme za smenjivanje 92. grenadirske brigade (mot.) drugim jedinicama visoke borbene sposobnosti (puk »Rodos«), zapovest sledi.⁴ Predložiti smenjivanje drugih jedinica nedovoljno sposobnih za borbu delovima puka »Rodos«.
 - d) Koncentraciju vatre upotrebljenih protivavionskih snaga planski pripremiti i vežbati.

Zabranjuje se slabljenje ličnog sastava i materijalno slabljenje posade mostobrana.
- 3) 13. grupa za patrolnu službu z.b.V. za vreme nameravanog povlačenja⁵ još jednom će proveriti sposobnost za upotrebu

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 474.

² Dopisano rukom.

³ Prema naredenju Kde Korpusa »Šnekenburger« od 8. oktobra 1944, ta divizija je podčinjena Korpusu (AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 488).

⁴ Reči »zapovest sledi« dopisane rukom.

⁵ Reči »nameravaiiog povlačenja« u dokumentu su dopisane rukom.

vojnika jedinica za vazdušno osmatranje združenih jedinica i staraće se da ti vojnici ne budu izgubljeni za borbenu jačinu jedinica.

- 4) Pored izgradnje i ojačavanja sadašnjeg mostobrana, stalno vršiti ojačavanje položaja na ivici grada Beograda, položaj na obali Dunava i na jugoistočnoj ivici grada. Civilnu radnu snagu i dalje dovlačiti,⁶ stražu za tu radnu snagu, pored ostalih, davaće i Dopunski puk Feldžandarmerije, šančani alat obezbediće Grupa armija »Felber«.
- 5) O nameravanom daljem pregrupisanju u mostobranu Beograd—Sever posle smenjivanja 92. mot. grenadirske brigade, eventualno po upućivanju daljih delova, izvestiti Komandu Korpusa do 9. 10. u 12.00 časova sa skicom 1 : 50.000 u prilogu.

Dostavljeno u Komandi:

Ic

IIa

Qu

Stopi⁷

Nafü

K-da Korpusa »Šnekenburger«
Pov. br. 372/612/44

.. 9

00,42 "

⁶ To angažovanje avione radne snage bilo je u duhu naređenja komandanta Jugoistoka od 27. septembra 1944. o angažovanju stanovništva za izvođenje inženjarijskih i drugih radova za odbranu Beograda (AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 1085).

⁷ Stabsoffizier der Pioniere (inženjerijski štabni oficir).

⁸ Dva nečitka parafa.

⁹ Nečitak potpis.

ZAPOVEST KOMANDE KORPUSA »FRIDRIH VILHELM MILER« OD 7. OKTOBRA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA POVLAČENJE NA GLAVNU BORBENU LINIJU NA PROSTORU KNJAŽEVAC, ZAJEČAR, DONJI MILANOVAC¹

KTB

(C-da Kor[pusa] »Fridr. Vilh. Miler«²la, pov. br. 47/44

H. Qu., 7. 10. 1944.

20.00 časova

208

KORPUSNA ZAPOVEST BR. 1*ta povlačenje na novu glavnu borbenu liniju*

1. *Neprijatelj*: prodorom neprijatelja ka liniji Dobro Polje — Boljevac — Podgorac — Zlot, obilazeći Zaječar severno i južno, i nadiranjem neprijateljskih snaga od Bora opštim pravcem ka Žagubici, uz istovremeni pritisak neprijateljskih snaga sa istoka i severoistoka ka Klokočevcu, delovi Korpusa »Fridr. Vilh. Miler« izloženi su opasnosti da ih protivnik razdvoji na pojedinačne borbene grupe.³
2. Korpus »Fridr. Vilh. Miler« organizovaće svoje snage u toku povlačenja ka novoj glavnoj borbenoj liniji tako da se po završenoj koncentraciji snaga na pravcima glavnih puteva obrazuje nova glavna borbena linija pred protivnikom.
3. Nova glavna borbena linija: do Knjaževca kao do sada, zatim 728 — 725 — 694 — 672 — 643 — 612 — 583 — 581 — 552 — 533 — 514 — 502.⁴ .
4. Korpus »Fridr. Vilh. Miler« braniće se na glavnoj borbenoj liniji, sprečavaće proboje neprijatelja na pravcima glavnih

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 849, §. 1150—1.

² Korpus je nazvan po imenu njegovog komandanta general-lajtnajnta Fridriha Vilhelma Milera (Friedrich Wilhelm Müller).

³ Taj prodor su izvršili 68. i 75. streljački korpus sovjetske 57. armije. Na tom prostoru sovjetskim jedinicama sadejstvovala isu i 23. i 25. divizija 14. korpusa NOVJ (spojile su se u rejonu Miroča i Klokočevca). U borbama na tom prostoru izgubili su Nemci oko 8.000 vojnika, dok ih je 2.680 zarobljeno (vidi tom I, knj. 13, dok. br. 16, 39, 46 i 59; Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 155—165).

⁴ To su šifirovane koordinate po kodiranoj karti. Redakcija nije mogla da ih dešifruje.

puteva, a hvatanjem veze između pojedinačnih grupa na težištima sprečavaće ponovno obuhvatanje borbenih grupa na pravcima glavnih puteva.

5. 7. *SS-div.*: brani front divizije od južnog krila do Knjaževca kao do sada.
 - a) Posadu u Knjaževcu pojačati, odbranu tamo voditi tako da se putem mreža očuva za sopstveni saobraćaj i da se pokušaji obilaska severozapadno od Knjaževca mogu odbiti.
 - b) Vođenje borbe kod Zaječara: 8. 10. 44. 14. *SS-puk* sa Alarmnim bataljonom »Niš« i 1/79. ap bez 2/79. ap napada radi deblokiranja Zaječar, hitne evakuacije i povlačenja, po mogućnosti po mraku, na novu glavnu borbenu liniju. Od posade Zaječar zahtevati da se iz okruženja probije ka zapadu.
 - c) 2/79 ap koja pristiže upotrebiti za prihvatanje sa položaja zapadno od Boljevca.
6. 1. *brd. div.*: vodeći zadržavajuću odbranu, povlači se na novu borbenu liniju. Pri tome Grupa »Fišer«³ drži Valakone i Podgorac i sprečava da protivnik sa severa napadne Boljevac. 99. *puk* iz rejonu severoistočno od Slatine skreće na z. i organizuje odbranu s obe strane puta Bor — Zagubica u rejonu zapadno od Krivelja, sa frontom ka ji. Od neprijateljskih delova koji su već prodrli preko te linije, obezbediti se prema sz.
Grupa D. Milanovac sa 1/2. puka »Brandenburg« probiće se na z. sa zadatkom da planinski prelaz 8 km zsz. od D. Milanovca zapreči prema si.
.. .⁶
7. O obezbeđenju puteva za dotur od bandi staraće se i dalje armijski korpus.
Za obezbeđenje puta za dotur Paraćin — Boljevac upotreb-ljen je . . . 77. landešicen-bataljon⁷ sa pravca Paraćin — Lukovo.
8. *Veze*:
Radio i žičana veza kao do sada.

⁵ Bliže o sastavu te grupe vidi AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 108, a o stanju i izveštaj Borbene grupe »Fišar« od 11. oktobra 1944. K-di korpusa »Šnekenburger« u AVII, NAV-T-314, r. 849, s. 883—5.

⁶ Redakcija je sa tri tačke označila izostavljeni dao telksta, koji glasi: »Komanda Kioirpusa »Fr. V. Miler« Korpusna zapovest br. 1 List 2«. Time je obradivač telegrama imao nameru da objasni prelaz na drugu stranicu.

⁷ Prva brojka ovoga bataljona u originalu je napisana nečitko. Verovatno treba da piše: 977 (*Order of Battle of the German Army*, str. 411.).

Nova: Žičana veza od Paraćina do Boljevca, na koju će se priključiti 14. SS-puk i Borbena grupa »Fišer«.

9. Korpusno komandno mesto nepromenjeno.

Miler

Dostaviti:

1. brd. div.

7. SS-div.

Qu

Ic

Ia/KTB 2 X

Ia/kon[cept]

Napomena za dostavljanje:

1. brd. diviziji unapred usmeno i u izvodu radiom.

7. SS-div. unapred usmeno.

BR. 151

ZAPOVEST KOMANDANTA DIVIZIJE »BETHER« OD 9. OKTOBRA 1944. ZA PRIKUPLJANJE BORBENE GRUPE »FON RUDNO« I OBEZBEĐENJE DESNE OBALE DUNAVA¹

Strogo poverljivo! Kao obavest Kom. Oper, grupe »Šnekenburger«

Divizija »Bether«

Ia str, pov. br. 619/44

Kom.[andno] m.[esto] div.[izije], 9. 10. 44.
Takt. vreme: 18.00 čas.

7 primeraka

4. primerak

Zapovest za prikupljanje Borbene grupe »fon Rudno« i obezbeđenja dunavske obale.

1.) *Neprijatelj:* Banditske snage u Fruškoj gori i u luku Save bez naročitih namera da napadnu. Otpočela je akcija Borbene grupe »fon Jungenfeld« i Srpskog dobrovoljačkog korpusa u cilju uništenja bandi južno i severno od Save iz rejona zapadno od Beograda u zapadnom pravcu.

Ruske snage su doprle do istočne obale Dunava na sektoru Zemun—ušće Tise i istočnu obalu Tise, držanje mirno. Mesta Belegiš i Surduk, koja su posele bande, 7. i 8. 10. 44. zauzela Borbena grupa »Gosman« (St. Pazova).

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, >т. 32,

2.) *Divizija »Bether«:*

- a) ojačani 750. lov. puk (3 bataljona)² — koji se upravo transportuje za Rumu — s potčinjenim III/668. ap³
1 btr. 105. SS-korp.[usnog] art. div[iziona]⁴
1 pt četa 118. [divizije]
3. četa 118. inž. bat.[aljona]⁵
- b) *Borbena grupa »fon Rudno« s potčinjenim*
Oki. gren. jurišni bat.[aljon] 2. oki. armije s bat.[erijom] i
1/4. puka »Brandenburg«
Štab majora Gosmana (s domovinskom stražom i žandarm. stanicama Belegiš — Surduk — Slankamen)
- c) *606. puk za osiguranje* — sastojeći se od:
811. bataljona za osiguranje
812. bataljona za osiguranje
i potčinjene

Borbene grupe »Mertel«

1 č[eta] nemačka

2 čete policije

I 1.[aka] polj.[ska] haubička bat.[erija]

64. tenkovski ustaški vod

II [bataljon] 1. pol. dobrovolj. puka

III [bataljon] 1. pol. dobrovolj. puka

6. ust.[aški] bataljon

7. posadna (hrvatska) brigada

I [bataljon] 5. lov.[ačkog] puka (hrvatskog) s potčinjenom I.[akom] bat.[erijom] polj.[skih] haubica

Nemačka žandarmerijska kapetanija (s potčinjenim žandarm. područjima i stanicama)

je 9. 10. 44. u 10.00 časova preuzela obezbeđenje zapadne obale Dunava na sektoru Batajnica—ušće Tise.

Desna granica prema Armijskoj grupi »Srbija«: Drina — Jarak — Batajnica (prema Armijskoj grupi »Srbija«).

Leva granica prema Borbenoj grupi »Kilvajn« (komandno mesto divizije: Žabalj):

Ušće Tise — tok Dunava.

3.) *Na sektoru Dunava se angazuju:*

Borbena grupa »fon Rudno« s potčinjenim

Oki. gren. jurišnim bataljonom 2. oki. armije (s baterijom) Oki. gren. jurišnog bat.[aljona]

1. bataljon 4. puka »Brandenburg«

² ³ d ⁵ Pripadali su 118. lovačkoj diviziji.

¹ Taj divizion je pripadao 5. SS-brdskom armijskom korpusu.

Štab majora Gosmana (s domovinskom stražom i žandarm stanicom Belegiš — Surduk — Slankamen).

- 4.) *Zadatak za Borbenu grupu »fon Rudno«:*
 - a) obezbeđenje zapadne odbale Dunava protiv pokušaja prelaza protivnika,
 - b) uočeni neprijatelj istočno od Dunava ima stalno da bude neutralisan vatrom, a koliko to stanje u pogledu municije bude dozvoljavalo, da bude uništen,
 - c) protivnik koji prede treba da se napadne i uništi. Važno je, zadržavanjem glavnine jurišne brigade kao intervencione rezerve, pokretnini angažovanjem svih teških oružja (naročito baterija) zavarati protivnika u pogledu stvarne jačine sopstvenog obezbeđenja, a napadačke namere protivnika pravovremeno upoznati. Treba ispitati mogućnosti za akcije izviđačkih patrola i udarnih odeljenja s one strane Dunava. Treba uhvatiti vezu s desnim i levim susedom.
- 5.) Odmah treba otpočeti sa izgradnjom položaja, bezobzirno uzimajući civilno stanovništvo mesta koja su blizu Dunava.
- 6.) *Snabdevanje:* Naredba će posebno izaći.
- 7.) *Veze svih vrsta:* Načelnik veze divizije će uspostaviti žičanu i radio-vezu do Borbene grupe »fon Rudno« i održavati je.
- 8.) *Komandno mesto divizije:* Ruma.

Bether
General-potpukovnik i kom. divizije

Kao obavešt:

Borbenoj grupi »Šnekenburger«

ZAPOVEST KOMANDE KORPUSA »FRIDRIH VILHELM MILER« OD 13. OKTOBRA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA ODBRANU MORAVE¹

**K-da Kor.[pusa] »Fr.[idrih] Vilh.[elm] Miler«
Ia, str. pov. br. 18/44**

KTB

**H. Qu., 13. 10. 44.
izdata u 19.00 čas.**

**15 primeraka
12. primerak**

483

*Korpusna zapovest
za odbranu Morave*

- 1. Neprijatelj sa težištem u rejonu Niš napada sa j.² i i.³ na južno krilo ovog armijskog korpusa.⁴ Na severu neprijateljski prodor preko Velika Plana — Topola sa zaokretom na s. ka Beogradu.⁵ Južne delove protivnika kod Lapova i u rejonu južno od Topole obezbeđuju jake grupe bandi.⁶ Sa napadom u pravcu j. na Kragujevac mora se računati.⁷**

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 849, s. 737—9.

² i ³ To jest: sa juga i istoka, odnosno u daljem tekstu: severa, zapada.

⁴ Plan za oslobođenje Niša, donet u Krajiovi, detaljno je razrađen 7. oktobra u Štabu 13. korpusa NOVJ, u Pirotu. Za vreme borbi za Niš, u njegovom širem rejonu nalazili su se: na jugu — 13. korpus NOVJ (22. 24. i 47. divizija), na istoku — bugarska 2. armija (4. 6. 9. i 12. divizija i Tenkovska brigada), na severu — 45. divizija 14. korpusa NOVJ i delovi sovjetske 223. streljačke divizije (tenkovi). Međutim, u borbama za oslobođenje samoga Niša (oslobođen je 14. oktobra) učestvovala su 22. i 45. NOU divizija, tenkovi 223. streljačke divizije i bugarska 6. divizija (vidi dok. br. 167 i 168; tom I, knj. 13, dok. br. 68, 73, 77, 99, 144 i 156; Grupa autora, *ORNJ*, str. 306—9; Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 182—9).

⁵ Reč je o prodoru 68. i 75. streljačkog i 4. mehanizovanog korpusa sovjetske 57. armije, 1. i 14. korpusa NOVJ (vidi Grupu sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 186—194).

⁶ Južno od linije Topola — Lapovo nalazili su se delovi 1. proleterskog korpusa NOVJ (vidi Grupa autora, *ORNJ*, str. 314).

⁷ U napadu na Kragujevac (oslobođen je 21. oktobra) učestvovala su 17. NOU divizija i 93. i 113. streljačka divizija Grvne armije (vidi tom I, knj. 13, dok. br. 154 i knj. 14, dok. br. 217; Grupa autora, *ORNJ*, str. 314; Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 256—9).

Pred srednjim delom fronta neprijateljski izviđački delovi sporo nastupaju. Mora se računati sa težištem grupisanja neprijateljskih snaga u rejonu Aleksinac i i. od Jagodine.

2. Zadatak je korpusa da brani liniju Morave i da se bori za svaku stopu zemljišta da bi se značajna železnička linija sa juga zaštitila što duže. Ukoliko je to neophodno zbog nepreglednosti zemljišta, glavna borbena linija može se pomeriti na podnožje brdovitog zemljišta z. od Morave. Dalje naše snage (Vazduhoplovna poljska divizija) u toku narednih dana dostići će južnu srpsku granicu i priključiće se južnom krilu armijskog korpusa.⁸

3. Vođenje borbe.

a) 7. SS-div. na odseku

desna granica: Kuršumlija (isključno) — Kočane (4 km j. od Orljane (zaključno) — k. 1822 (26 km ji. od Niš),

leva granica (sa Borbenom grupom »Fišer: Prevešt (30 km sz. od Kruševac) (zaključno) — Obrež (21 km s. od Kruševac (isklj.) — k. 783 (38 km si. od Kruševac), povlači se dalje sa svim delovima odmah na zapadnu obalu Morave i sprečava neprijatelju prelazak preko Morave. Ukoliko se, radi evakuacije Niša, tamo ma i privremeno mora obrazovati užii mostobran, time se ne sme oslabiti odbrana, naročito odbrana južnog krila. Ako neprijatelju pođe za rukom da izvrši prodor u rejon Orljani, onda će težište odbrane moravskog odseka biti s. od planine Mali Jastrebac, a jedna samostalna borbena grupa, vodeći zadržavajuću odbranu, povlaćiće se od Orljani na s. preko Prokuplje. Zadržavanje na odbrambenim linijama regulisaće korpus planom na paus-papiru.

Divizijsko komandno mesto: Kruševac.

b) *Grupa »Fišer«* brani moravski odsek

od desno kao leva granica 7. SS div.,

privremena severna granica: s. od Kragujevac — Batočina (isklj.) — Medveđa 2 .. .⁹ km i. od Lapovo.

⁸ Reč je o 11. vazduhoplovnoj poljskoj diviziji. Međutim, usled uispešnih borb>enih dejstava jedinica Crvene armije i NOVJ, presečena je komunikacija kolja vodi VardarskeKmoravskom dolinom, pa se ta divizija probija od Skoplja, preko Kosoyske Mitrovice, Kraljeva, čačka, Uži'ca i dolinom Drine prema Dravi (vidi tom IV, knj. 30, dok. br. 105, 118 i 130, AVII, Ndf, reg. br. 21—1, k. 2: »Veliki preokret povlaćenja na Jugoistoku« (skice).

⁹ Druga brojka je nečitka i to je redakcija označila sa trii tačke; treba da piše: 20, pošto se s. Medveđa nalazi 20 km vazdušne linije istočno od Lapova.

Grupa »Fišer« ostaje potčinjena 14. SS-puku, kao i Grupa »Grot« sa svima do sada dodeljenim delovima. Komandno mesto: privremeno Jagodina.

- c) *Borbena grupa »Dauner«* za prvi mah ostaje neposredno pod komandom korpusa, vodi borbu s. od linije Kragujevac — Batočina — Medveđa sa zadatkom da neprijatelja izbaci iz Lapova i da zauzme i drži k. 214 i k. 216. Grupa će se dovodenjem novih snaga pojačati, a krilo će se, verovatno, produžiti ka zapadu. Grupa mora sprečiti neprijatelja da sa linije Markovač — Topola prodre na j. u dubinu boka armijskog korpusa. Komandno mesto Batočina.
4. Korpusu se potčinjavaju svi železnički transporti koji pristižu do Kragujevca sa grčko-srpske teritorije, s tim što će se trupe i oprema, zavisno od situacije i borbenog zadatka korpusa, najpre upotrebiti za pojačanje severnog krila, a kasnije za povećanje gustine fronta divizija na Moravi.
5. *Obezbeđenje puteva*
- a) 803. bat. za obezbeđenje osigurava put i žel. prugu Kruševac — Kraljevo na južnoj obali Zapadne Morave. KM bat.: Trstenik ..¹⁰
- Ukoliko se delovi bataljona nalaze na drugim borbenim rejonima, osloboditi ih za navedeni zadatak. U taktičkom pogledu i u pogledu snabdevanja, bataljon se potčinjava. 7. SS-div.
- b) 977. *landesšicen-bat[aljon]* upotrebiće se od strane Grupe »Fišer«, kojoj ostaje i dalje potčinjen, za obezbeđenje puta Jagodina — Kragujevac na odseku Dragocvet — Sabanta, sa komandnim mestom u Slatina.
- c) 592. *landesšicen-bat[aljon]* (bez 2. i 3. č) uputiti u Kragujevac, gde će biti na raspolaganju korpusa za dalje zadatke obezbeđenja puteva (verovatno od Kragujevca ka Kraljevu). Komandant bataljona da se javi na KM korpusa.
6. 37. *pa puk* (bez 1. baterije u sastavu Grupe »Fišer«) sarađivaće sa 7. SS-div. Po naređenju Armije, u saglasnosti sa K-dom vazduhoplovstva Jugoistoka, 1/891. pa puka prebaciti iz Niša u Kraljevo.
7. Dosadašnji komandanti odbrane u Paraćinu i Čupriji, kao i komandant odbrane u Jagodini, potčinjavaju se Grupi

¹⁰ Nečitak deo teksta od par reči, i to je redakcija označila sa tri tačke.

»Fišer«. Ukoliko više nisu potrebni, preko Komande Korpusa predložiti da se stave na raspolaganje Feldkomandanturi 809 u Nišu; promenu komandanta odbrane u Jagodini po mogućnosti izbeći, zbog poznavanja mesnih prilika od strane dosadašnjeg komandanta.

Komandant odbrane u Kragujevcu potčinjava se neposredno Komandi Korpusa.

8. *1. brd. div.*, bez delova koji su sada j. od linije Markovac — Topola, potčinjava se Komandi Korpusa »Šnekenburger« od 12. 10. u 12.00 časova. Jedinice za snabdevanje upotrebiće se za snabdevanje Grupe »Fišer« i Bobbene grupe »Dauner«, kasnije isključivo za snabdevanje Grupe »Fišer«.
9. U dosadašnjim borbama došlo je do velikih gubitaka u oružju i opremi. Može se smatrati da je isključen dotur naoružanja i opreme iz Raiha. Korpus se, dakle, mora snabdevati iz raspoloživih rezervi na ovoj prostoriji i materijalom dopremljenim sa grčke teritorije. Jedinicama se stavlja u dužnost krajnja štedljivost u upotrebi oružja i opreme. Ne sme se dopustiti da popuna izvršena radi uspostavljanja borbene sposobnosti dovede do gubitaka u oružju i opremi u dosadašnjem obimu, jer se može smatrati da se tom popunom rezerve praktično iscrpljuju. To mora imati na umu svaki vojnik.

10. *Linije veze:*

Korpusni bataljon veze uspostavlja i održava ove linije veze:

a) *Žičane:*

Od KM korpusa do 7. SS-div. preko Kraljevo — Kruševac, koristeći se postojećim tt-linijama;

do Grupe »Fišer«, koristeći se tt-linijom duž puta Kragujevac — Jagodina;

ka Bobbenoj grupi »Dauner«, koristeći se železničkom tt-linijom Kruševac — Lapovo.

Dalje linije duž puta Kragujevac — Topola pripremiti za svrhe upotrebe novih jedinica.

Ka 7. SS-div. i Grupi »Fišer« uspostaviti teleprintersku vezu, kasnije poprečnu vezu između Grupe »Fišer« i 7. SS-divizije duž puta Kruševac — Slatina.

b) *Radio:*

ka Armijskoj grupi »Srbija«

ka 7. SS-div.

ka Grupi »Fišer«

ka Borbenoj grupi »Dauner«
ka komandantu Vermahta u Makedoniji i K-di Kor.
»Šnekenburger«

11. KM korpusa: Kragujevac, tamo i Pozadinsko odeljenje.

Miler

Dostavljeno:

kao u konceptu

BR. 153

DIREKTIVA KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 14. OKTOBRA 1944. KOMANDANTIMA 2. OKLOPNE ARMIIJE I ARMIJSKE GRUPE »SRBIJA« ZA REGULISANJE KOMANDNIH ODNOSA¹

STROGO POVERLJIVO

Komandant Jugoistoka

(K-da GrA »F«)

Ja str. pov. br. 5523/44

H. Qu., 14. 10. 44.

10 primeraka

9. primerak

140/X

Direktiva od 14. 10. u 18,00 časova za dejstva:

- 1.) Nova podela komandovanja od 15. 10. u 12,00 časova:
 - a) Armijska grupa »Srbija«, u cilju komandovanja na istočnom frontu potčinjava se taktički 2. oki. armiji severno od linije razgraničenja shodno b) (disciplinsko-administrativna potčinjenost k-tu Jugoistoka kao do-sad).
 - b) Linija razgraničenja između GrA »E« i 2. oki. armije: hrvatsko-crnogorska granica — hrvatsko-srpska granica do Bajine Bašte — Topola — Markovac — Žagubica (sva mesta za oklopnu armiju)
- 2.) Zadatak
 - a) 2. oki. armija zaustavlja neprijateljsku ofanzivu najkasnije na liniji Drina — Sava — Dunav — Tisa. Beograd

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) iu AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 442—3.

držati dotle dokle to izgleda svrsishodno u okvirima opšte situacije. To će, u prvom redu, zavisiti od prikupljanja snaga koje su istočno od Beograda, a koje je u toku (borbena grupa 1. brd. div.).² Ako tim snagama više ne bude moguće probijanje ka Beogradu, ili ako mostovi na Savi moraju biti pre vremena razoreni,³ onda se one imaju probiti južno pored Beograda, preko kolubarskog odseka, na mostobran Šabac. Zato se šabački most ima održati za saobraćaj u svakom slučaju. U vezi toga veliki značaj ima i most kod Zvornika. Ispitati da li se borbena grupa na Tisi može i mora oslabiti u korist odbrane Srema.

Kao oslonac odbrane Srema ubrzano izgraditi Nibelunšku liniju.⁴

Za napuštanje mostobrana Beograd potrebno je prethodno odobrenje k-ta Jugoistoka.

Evakuacija jadranske obale mora se forsirati svim sredstvima da bi delovi 118. lov. div. i 264. peš. div. bili na raspolaganju severno od Save što je pre moguće.⁵

Zadatak 2. oki. armije je dalje da u rejonu Sarajeva stvori bazu za snabdevanje Grupe armija »E«, i za kasnije pokrete njenih snaga,

- b) GrA »E« pooštrava tempo pokreta sa juga na sever, uz bezobzirno naprezanje ljudstva i materijala do krajnosti, da bi sebi održala otvorenim puteve Veles — Skoplje — Mitrovica — Kraljevo — Užice — Višegrad i Mitrovica — Novi Pazar — Prijepolje — Višegrad protiv bugarskog i ruskog neprijatelja, koji vrši pritisak sa istoka na širokom frontu, kao i protiv Titovih bandi. Računati sa tim da će možda delovi Grupe armija »E« morati sebi da krče put preko Skadra — Nikšića — Trebinja ka Mostaru." Obalski put i komunikacije od njega ka Trebinju i Metkoviću imaju se u toku pokreta 2. oklopne armije trajno razoriti.

Bar. f. Vajks
General-feldmaršal

² Vidi dok. br. 168.

³ Vidi dok. br. 158.

⁴ Reč je o odbrambenim položajima koji su se protezali linijom Opatovac — Lovaš — Tovarniik — Šid — Adaševci — Boišut (vidi dok. br. 154; AVII, NAV-T-315, r. 1300, s. 941-3: zapovest Štaba divizije »Bether« — »Böttcher«, od 23. oktobra 1944).

⁵ Vidi dok. br. 168.

⁶ Vidi dok. br. 155.

Dostavljeno:

2. OkA	1. prim.
Armijskoj grupi »Srbija«	2. prim.
O. Qu	3. prim.
Ic	4. prim.
Vazd. kdi Jugoistoka	5. prim.
Flivo	6. prim.
NafU	7. u
Ha	8. >>
KTb	9. M
Ia (koncept)	10. j)

BR. 154

NAREĐENJE KOMANDE 2. OKLOPNE ARMIIJE OD 14. OKTOBRA 1944. KOMANDANTU SREMA ZA EVAKUACIJU FOLKSDOJCERA, PRIVREDNIH DOBARA I CELOKUPNOG ŽETVENOG PRINOSA¹

STROGO POVERLJIVO

A. H. Qu., 14. 10. 44.

16 primeraka

13. primerak

Koncept

Komanda 2. oklopne armije

O. Qu. (IVa) Qu. 2, str, pov. br. 00110/44

***Pred.:* Mere rasterećenja i evakuacije na području k-ta Srema.
Veza: K-da 2. OkA, O. Qu (IVa) Qu. 2. str. pov. br. 00106/44 od 14. 10. 44.²**

Komandantu Srema

Gore pomenutim naređenjem naređene su opsežne mere evakuacije i spasavanja u istočnom Sremu istočno od linije: ušće Drine — Erdevik — Ilok. Za rukovođenje i sprovođenje

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-313, r. 212, s. 7475625—6.

² To [je naređenje K-de 2. OkA za rekviziciju stoke i prikupljanje žetve u Sremu i Bačkoj istočno od linije: ušće Drine — Erdevik — Ilok — Kula i za evakuaciju folksdojčera. Pored speaijalnog komandnog mesta u Rumi, formirano je i sedam drugih pomoćnih organa (AVII, NAV-T-313, r. 200, s. 1696—1700).

ovih mera formirano je specijalno komandno mesto u Rumi. Za ostalo tam. komandno područje zapadno od spomenute linije naređuje se sledeće:

- 1.) K-t Srema treba što je moguće većom brzinom da sprovede transportovanje folksdojčera iz rejona južno od linije Vukovar — Vinkovci — Vrpolje (mesta uklj.) do Save (II evakuaciona zona nem. narodnosne grupe u Hrvatskoj), a shodno tački 5 gore pomenutog naređenja, jer je evakuacija folksdojčera žena, dece i nemoćnih iz ove zone naređena 13. 10. 44. Ukoliko bude naređena evakuacija iz rejona severno od spomenute linije do Drave (III evakuaciona zona nem. narodnosne grupe), za ovaj rejon važi ista direktiva.
- 2.) K-t Srema treba da, po mogućstvu, istovremeno sa evakuacijom, odn. povlačenjem stanovništva, sakupi svu stoku i živinu, kao i sve konje, ukoliko stanovnici nisu iste povelili sobom, shod, tački 6 gore navedenog naređenja.
- 3.) Dalje, za evakuaciju treba sva voj. i privredna dobra, koja podležu evakuaciji, iz ostalog tam. komandnog područja tako pripremiti da bi se evakuacija mogla izvršiti u što kraćem roku. Treba početi sa evakuacijom nepotrebnih vojnih dobara I stepena hitnosti kao i poljoprivrednih mašina, koje su ostavili evakuisani stanovnici, u Rajh, na područje za prikupljanje koje je predviđeno za armiju. Odgovarajuće prijave za transportovanje treba hitno podneti K-di 2. OkA (O. Qu) Qu 2.—
- 4.) Pored ovih mera, treba celokupni žetveni prinos na komandnom području, shodno tački 9 gore spomenutog naređenja, prikupiti. U prilogu dostavlja se spisak sa naznačenom količinom stoke i žitarica, koja se još nalazi u pojedinim mestima.
- 5.) Sve voj. int.[ernirce] i rat. zarob.[ljenike] koji se nalaze na komandnom području, ukoliko privremeno nisu neopходni trupi za hitne vojne potrebe, treba odmah prebaciti u odeljak 161. prolaznog zarobljeničkog logora³ u Vinkovima radi transportovanja u Rajh.
- 6.) Mere predviđene u tač. 1—5 treba primeniti i na deo II evakuacione zone nem. narodnosne grupe koja se nalazi na komandnom području IX vafen SS-brd. korpusa. Ukoliko se ukaže potreba za pomoć od strane IX vafen-SS-brd.

³ U originalu je upotrebijena skraćenica: Dulag (Durchgangslager — prolazni zarobljenički logor).

korpusa,⁴ treba to neposredno regulisati sa K-dom IX SS-brd. korpusa. Narediće se K-di IX SS-brd. korpusa da na svom komandnom području pruži potrebnu pomoć i da k-tu Srema neizostavno dostavi preglede o svim, na njegovom komandnom području, nalazećim dobrima koja podležu evakuaciji i prikupljanju. Odgovoran za celokupnu teritoriju ipak ostaje k-t Srema.—

- 7.) Za sprovođenje svih naredenih mera merodavne su odgovarajuće odredbe gore pomenutog naređenja. Rukovodilac tam. komandnog mesta za evakuaciju ima od sada nadležnosti shod. A II naređenja K-de 2. OkA., O. Qu/Qu 2, str. pov. br. 03207/44. od 12. 5. 44.⁵
- 8.) Naređeno dostavljanje izveštaja prema tački 15 gore navedenog naređenja važi i za napred navedene mere.
- 9.) Skreće se pažnja na obavezu čuvanja tajnosti shod, tački 16 gore navedenog naređenja.

Za Komandu Oklopne armije
komandant pozadine

6

Prepis dostavljen:

K-di 69. AK	2. primerak
K-di IX SS-brd. k.	3.
Div. »Bether» ⁷	4. „
Nem. op. gen. u Hrvatskoj	5. „
P. K. Osijek ⁸	6.

⁴ Taj korpus (odnosno štab korpusa), formiran je u leto 1944. na području Hrvatske radi kontrole dalatnosti novoformiranih SS-jedinica na Jugoistoku. Kasnije, u jesen 1944, prebačen je u Madarsku, gde je bio odgovoran za odbranu Budimpešte 1944/1945. godine (vidi *Order of Battle of the German Army*, str. 335).

⁵ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

⁶ Nečitak paraf.

⁷ Böttcher. Ta divizija je privremeno formirana, u Sremu, početkom oktobra 1944. godine. U njenom sastavu su se tada nalazile četiri borbene grupe: »Cimerman« (»Zimmermann«), »Lindenblat« (»Lindenblatt«), »Öirngibel« (Zirngibel) i »Zalevsiki« (»Zalewski«) obrazovane od jedinica za uzbuđu (alarm-jedinice), delova 118. lovačke i 264. pešadijske divizije i policijskih jedinica. Divizija je dejstvovala u Sramu i prestala je da postoji 2. novembra kada je njen odbrambeni odsek preuzela 118. lovačka divizija (vidi dok. br. 153, AVII, NAV-T-315, r. 1300, s. 941—3, 944—6, 961—3 i 966—8; zapovesti Štaba divizije od 23, 24, 26. i 27. oktobra 1944. godine; NAV-T-311, r. 191, s. 200—277; ratni dnevnik k-ta Jugoistoka od 9. oktobra do 3. novembra 1944. godine).

⁸ Komanda mesta Osijek (Platzkommandantur Bsseg).

Opun. R. F. SS za Hrv. ⁹	7. „	
Ia/Id	8. „	
Ic	9. „	
IVa	10. „	
Bv. T. O.	11. „	
Qu. 1	12. „	
Qu. 2 (konc.)	13. „	
rezerva	14. i 15. „	
O. Qu. KTB	16. „	14. prim 68. AK 4. 11. 44. ^{ic}

BR. 155

NAREĐENJE KOMANDE GRUPE ARMIJA »E« OD 16. OKTOBRA 1944. KOMANDI 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA ZA DRŽANJE OTVORENOM KOMUNIKACIJE SKADAR — PODGORICA — NIKŠIĆ RADI NJENOG ODLUCUJUĆEG ZNAČAJA ZA POVLAČENJE KORPUSA PREKO TREBINJA ZA MOSTAR¹

STROGO POVERLJIVO

KR

5 prim. Pril. 165

3. prim.

Telegram

K-di XXI brd. AK

Ovdašnje naređenje Ia, str. pov. br. 0263 od 13. 10. 44² ukida se za XXI brd. AK. Put Skadar — Podgorica — Nikšić treba držati otvorenim. K-da 21. brd. AK treba da ima na umu da će u toku daljih pokreta u cilju povlačenja put Podgorica — Nikšić — Trebinje — Mostar, kao put maršovanja, biti od odlučujućeg značaja za sve snage XXI brd. AK, a osim toga i za snage koje se povlače iz južne Grčke.³ Naročiti zna-

⁹ Beauftragter Reichsführer SS für Kroatien (Opunomoćenik rajhs firera SS za Hrvatsku).

¹⁰ Dopisano rukom.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 183, s. 573. Telegram je na više mesta ispravljen; u gornijem delu originala (pri vrhu) dopisano je rutom nekoliko nečifklikih prdbeleški i parafa.

² Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

³ Tu komunikaciju (Podgorica — Nikšić — Trebinje) Nemci nisu uspeli da održe otvorenom usled dejstava 2. korpusa NOVJ, pa su bili primorani da se probijaju pravcem Podgorica — Kolašin — Mojkovac — Višegrad (vidi dok. br. 175; tom IV, knj. 30, dok. br. 32).

čaj treba dati obezbeđenju ovog puta od obale z. od Skadra i kod Kotora.—

K-da GrA »E«, Ia, str. pov. br. 10. 953.
od 16. 10. 44.

(Šmit-Rihberg⁴, gen. maj.)

00.35 17.10

Za tačnost:

Resegir⁵
gen. št. major

Ia	
Komanda Grupe armija »E«	
Prim.: 17. okt. 1944	
Br. str. pov. 3929	
Prim.: Pril.	
Obradivač	

Döst.: Ia, LdN, OB/KTB, Ic, O Qu.

⁷Načelnik Br. str. pov. 2265/44

⁴ Erih (Erich Schmidt-Richberg)

⁵ Resseguier

⁶ Četvrtasti pečat primaoca.

⁷ Pečat

NAREĐENJE KOMANDE ARMIJSKE GRUPE »SRBIJA« OD
16. OKTOBRA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA ORGA-
NIZACIJU ODBRANE NA LINIJI DRINA — SAVA — DUNAV
— TISA I PRIHVAT JEDINICA KOJE SE BORE U REJONU
BEOGRADA¹

STROGO POVERLJIVO

K-da Armijske grupe »Srbija«

H. Qu., 16. 10. 1944.

Ia, str. pov. br. 1398/44

Pril. 101

15 primeraka

12. *primerak*

- 1.) *Armijaska gr. »Srbija«*, u taktičkom i snabdevačkom pogledu potčinjena K-di 2. OkA, a u službenom pogledu k-tu Jugoistoka, treba sa 15. 10. u 12.00 časova da komandu nad K-dom Korp. »Miler« preda Grupi armija »E« i istovremeno da preuzme komandu nad Div. »Bether« i Borbenom grupom »Kilvajn«.
- 2.) *Linije razgraničenja:*
 - a) desno sa Grupom armija »E«: Bajina Bašta — Topola — Žagubica (mesta za Armijsku gr. »Srbija«)
 - b) između komandanta odbrane Beograda i Div. »Bether«: Zemun (za Beograd) — Bazaj (za »Bether«) — Sava do Šapca — mostobran (za »Bether«) — ušće Drine (za »Bether«)
 - c) između Div. »Bether« i Borbene grupe »Kilvajn« kao do sada
 - d) između Armijske grupe »Srbija« i Grupe armija »Jug«: Petrov kanal — Melenci (14 sz. Bečkerek).
- 3.) Armijaska grupa »Srbija« zaustaviće nepr. ofanzivu najkasnije na liniji Drina — Sava — Dunav — Tisa. Uz to, pre svega, od odlučujućeg značaja je da se jedinice koje se nalaze i. od Save prikupljeno i planski prebace u rejon Srema. Preduslov za to je neizostavno posedovanje Savskog mosta u Beogradu.²
- 4.) *Korpusna grupa »/.* Štetner«, posle uspostavljanja veze, nastavlja borbu u zajednici sa svim jedinicama angažovanim i. od Save i u Zemunu. Potrebno je:

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 123⁸—9.

² Vidi dok. br. 158.

- a) smesta uspostaviti vezu sa »Tvrđavom Beograd« i držati je, zatim
 - b) opštim napadom od ji. naročito razbiti neprijatelja koji se nalazi na putu Rakovica — Beograd i z. od puta i koji nadire prema s.
 - c) odbranu mostobrana Savskog mosta u Beogradu tako učvrstiti da se obezbedi planska evakuacija svih neborbenih jedinica i materijala
 - d) što pre premestiti ojač. Jurišni bat. »fon Rudno« u rejon Stara Pazova, kao i 92 (mot.) gren. brig, u rejon Rume na raspolaganje Armijskoj gr. »Srbija«.
- 5.) *Komandant odbrane Beograda.* Drži mostobran za prihvata Korpusne grupe »f. Štetner«. Savski most treba jako osigurati od napada iz vazduha i protiv iznenadnog prepada od s. i j. kao i iz samog Beograda.
- 6.) *Div. »Bether«:* Osigurava liniju Sava — Mitrovica³ — Beograd (isklj.) Drži otvorenim mostove kod Mitrovice i Šapca, brani Dunav, vrši izviđanje i vodi borbu protiv bandi. U tu svrhu biće joj potčinjeni Štab pukovnika Dizenera (Surčin), sa komandantom odbrane Šapca i 555. inž. most.[ovnim] bat. Borbena grupa SDK za borbu protiv bandi. Evakuisane komore iz Beograda treba prikupiti za osiguranje linije Sava i za dalja odbrambena dejstva.
- 7.) *Borbena grupa »Kilvajn«.* Osiguravanje odseka Tise i linije Petrov kanal do Vrbasa protiv iznenadnog nepr. napada u rejon Novi Sad. Osiguranje i izviđanje na severnom krilu u dodiru sa levim susedom.
Mađari: Borbeno sposobne jedinice treba potčiniti. Dezorganizovane jedinice treba razoružati. Naoružanje i sredstva za snabdevanje ovih jedinica treba skloniti na sigurno mesto.
- 8.) *Treba izvestiti:*
Preko Div. »Bether«, Borbenu grupu »Kilvajn« do 18. 10. 44. po kuriru sa kartom 1 : 200.000 (ukoliko to još nije učinjeno).
Raspored jedinica, grupisanje (uklj. snage za osiguranje), brojna stanja, potrebne udarne rezerve i za ove pripremljene rejone dejstva.
- 9.) *Komandno mesto Armijske grupe »Srbija«:* Ruma. Pok [retno] ist[aknuto] kom. mesto od 18. 10. 44. po pod.[ne] okolina Zemuna.

Felber

³ Sremska Mitrovica

Dostavljeno prema konceptu

Načelnik inženjerije
Vojnoupravni komandant Jugoistoka

Primljeno: 18. X. 1944.	5
Prilozi:	
Odelj.	str. pov. 1/44

BR. 157

NAREĐENJE ARMIJSKE GRUPE »SRBIJA« OD 17. OKTOBRA 1944. ZA PROBOJ 1. BRDSKE DIVIZIJE PREMA BEOGRADU¹

Prepis

Radiogram

Centar veze Br.
H B F X T 172

POVERLJIVO

Primljeno
17. 10. 2400 Veza

Odaslato Upućeno
Dan 17.10
Vreme 23.40
Vrlo vrlo hitno

1. brdskoj diviziji
a obavešt o tome: komandantu
odbrane Beograda

- 1.) Namera—proboj 18. 10 — 5.00 časova na Topčider odobrena.² Snage držati, bezuslovno, usko prikupljeno. Topčiderski visovi treba da budu zauzeti uveče 18. 10.
- 2.) U cilju rasterećenja Grupe »Štetner«³ 18. 10. — 7.00 napadaju:

⁴ Četvrtasti pečat.

⁵ Nečitak paraf.

¹ Snimak overene depeše (pisane na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 146.

² Taj proboj 1. brdske divizije nije uspeo. Opširnije o tome vidi dok. br. 168; Milovan Dželebdžić, *Borbe u Sremu 1944/1945. godine*, Vojnočetvrtički glasnik br. 2, Beograd, 1975, str. 17—19.

³ Bliže o toj grupi vidi dok. br. 168 i Milovan Dželebdžić, n. čl., str. 17—19.

- a) puk »Cimerman« od Čukarice i južno na visove 1.5 km severno od Dedinja.
- b) Ojačana Jurišna brigada »Rudno« sa Divizionom jurišnih topova sa juga drumskog mosta na isto mesto.
- 3.) Vazduhoplovna podrška 6.30 — 7.15 časova napadu grupa »Cimerman« i »Rudno«.
2. vazduhoplovna podrška u 10.00 čas, predviđena za 1. brdsku diviziju, posle tog vremena zatražiti ciljeve od Armijske grupe »Srbija« do 18. 10. u 8.00 časova.
- 4.) Samo jako koncentrisani bezobzirni napad 18. 10. garantuje dalji opstanak združene jedinice Korpusne grupe »Štetner«.

Armijska grupa »Srbija«
 Ia pov. br. 7611/44
 potpis. Felber, general pešadije

Za ispravnost prepisa:

poručnik

BR. 158

OBAVEŠTENJE NAČELNIKA INŽINJERIJE ARMIJSKE GRUPE »SRBIJA« OD 19. OKTOBRA 1944. NAČELNIKU INŽINJERIJE KOMANDANTA ODBRANE BEOGRADA O PRIPREMAMA DESANTNIH SREDSTAVA ZA PREBACIVANJE TRUPA I MATERIJALA U SLUČAJU NESPOSOBLJAVNA SAVSKOG MOSTA¹

O. U., 19. oktobra 1944.

Načelnik inžinjerije
 pri K-di Armijske grupe »Srbija«

Sadržaj: Prelaženje preko reke.

Komandantu odbrane Beograda / Načelniku inžinjerije.

U slučaju da za vreme prelaženja preko reke, usled neprijateljevog dejstva, mora da otpadne most »Princ Eugen«,²

⁴ Nečitak potpis.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 1224.

² Pošto je bilo naredano da se pripremi rušenje mosta »Princ Bugen« (stari most kod železničke stanice), to je K-da Armijske grupe »Srbija«, 17. oktobra 1944, naredila da se do 19. oktobra, u zoru, izgradi jedan pešački jurišni most, dužine 300 metara, severno od mosta »Princ Bugen« (ovaj izveštaj je u vezi toga naredenja). Što se, pak,

mostovske jedinice su pripremile sledeća sredstva za prelaz preko reke i postavile ih na skelska mesta prelaza koja su označena na priloženoj skici:³

- 5 brzih čamaca,
- 2 inženjerska desantna čamca,
- 4 B-skele od 8 tona.

U prilogu se nalaze tri skice koje treba predati komandantu odbrane Beograda.

Inženjerski desantni čamci i brzi čamci upotrebiće se za prevoz i u slučaju ako je prelaženje preko mosta osigurano, kao dopunska prevozna sredstva.

Midza⁴
M a j o r

Priloga: — 3⁵ —

tiče inosta »Princ Eugen«, Naredni nisu uspeli da ga poruše, d pored svih pokušaja. U izveštaju načelnika inženjerije od 29. oktobra 1944. se iznosi da most nisu uspeli da poruše zbog toga što obezbeđenje grupe za rušenje milje bilo efikasno, što je neprijateljska artiljerijska vatra bila veoma snažna), što je detonatorski štapin bio neupotrebljiv, te nije moglo da dođe do paljenja, što je prodor partizana bio veoma brz. Naknadni pokušaj da se most poruši pomoću kamiona natovarenog aivio-bombama, uz podršku jurišnih topova, takođe nije uspeo, jer su kamion pogodile granate, pa je došlo do prevremene eksplozije. Opširnije o tome vidi dok. br. 168 i AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 1235: naređenje K-de Armijske grupe »Srbija« od 17. oktobra 1944. za izgradnju pontonskog mosta preko Save, s. 1210: izveštaj načelnika inženjerije Armijske grupe »Srbija« od 18. oktobra o pripremama za rušenje mosta »Princ Eugen« i s. 1188 i 1208—9: izveštaj načelnika inženjerije Armijske grupe »Srbija« od 29. oktobra 1944. o razlozima za neuspeh rušenja mosta »Prime Eugen«.

³ Sikica je prilog br. 3, na s. 1227. Redakcija je ne objavljuje.

⁴ Miedza. Naređenjem vojnoupravnog komandanta Jugoistoka od 27. septembra 1944, major Midza postavljen je za komandanta grupe inženjerskih bataljona (š22. i 555. inženjerskog pontonirskog bataljona i jednog voda iz 771. inženjerskog bataljona). O tonne vidi AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 1322.

⁵ Ta trli priloga (prilog br. 1, 2 i 3) su skice i podaci o sredstvima namenjanim za obezbeđenje prelaza preko r. Save u slučaju rušenja mosta, ali Ah Redakcija ne objavljuje. Bliže o njima vidi- AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 1225—7.

BR. 168

NAREĐENJE VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 20. OKTOBRA 1944. KOMANDANTU JUGOISTOKA ZA PREBA- CIVANJE SRPSKOG DOBROVOLJAČKOG KORPUSA U ISTRU¹

STROGO POVERLJIVO

KR hitno

Poslato: 20. 10

Primljeno: 21. 10 0250

K-tu Jugoistoka

Ia	

**Ic
Id
R 23/X**

Akt DI Br.

GLTD⁴: K-tu Jugoistoka — K-tu Jugozapada, Obav[estiti] rajhsfirera SS, Operativni štab — Obavestiti komandanta Operativne zone »Jadransko primorje«, na ruke namesnika Rajha Rajnera.⁵ — Obavestiti Min. za spoljne poslove, na ruke poslanika Ritera.⁶—

Veza: K-t Jugoistoka Ia/Id, str. pov. 6172/44 od 14. 10. 44.⁷
1.) Srpski dobrovoljački korpus dobro se borio u borbama sa Titovim bandama u Srbiji i oštro je antiboljševički nastrojen. Nakon povlačenja fronta na jugoistoku, zaslužni dobrovoljački korpus ne sme da bude prepušten svojoj sudbini, već mora da bude angažovan na drugom mestu za naše potrebe.

¹ Soimaik telegrama (Opisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 285, s. 657.

² Tekst u ovome pečatu je nečitalk.

³ Četvrtasti pečat.

⁴ Geltend (važi aa)

⁵ Erederek (Frederick Reiner). Bio je na dužnosti državnog namesnilka i gaulajtera za Korušku, šefa civilne uprave okupirane Gor-noljsike i vrhovnog komesara u Operativnoj zoni »Jadransko primorje«. Devetnaestog jula 1947. osuđen je na smrt vešanjem od strane Vojnog suda u Ljubljani na procesu protiv još 14 ratnih zločinaca (vidi *Politi-ku*, beogradsko izdanje, od 11. i 20. jula 1947).

⁶ Karl

⁷ To je predlog k-fta Jugoistoka od 14. oktobra 1944. za dalju upo-trebu ostataka Srpskog dobrovoljačkog korpusa (4 puka sa oko 4.000 ljudi) u vezi situacije u Srbiji (AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 444—5).

2.) Firer je stoga naredio da se Srpski dobrovoljački korpus (oko 4.000 ljudi) ima najbrže dodeliti k-tu Jugozapada za borbu protiv banditskih snaga i za osiguranje granica Hrvatske u rejonu Istre. Zbog navedenih teških borbi, njegovo naoružanje i oprema su teško stradali. Poželjno je stoga njihovo hitno obnavljanje iz trofeja ili iz pozadinskih rezervi k-ta Jugozapada.

3.) K-t Jugoistoka dostaviće vremenski plan prebaziranja a k-t Jugozapada izveštaj o angažovanju i potčinjavanju kao i nameravanim merama za obnavljanje.

I, A. potp.: J o d l⁸ — OKW /WFSt/ Op. (H) Jugoistok, str. pov. br. 0012539/44.

BR. 160

OBAVEŠTENJE KOMANDE GRUPE ARMIJA »F« OD 20. OKTOBRA 1944. GRUPI ARMIJA »E« O SITUACIJI POSLE NAPUŠTANJA BEOGRADA¹

Hitna depeša Operativno odeljenje
Komanda Grupe armija »E«
20. oktobar 1944.
str. pov. br. 11076

Komandi Grupe armija »E«

Noću 19/20. 10. napušten je beogradski mostobran, sem nekih 800 ljudi,² koji treba da se prebace naredne noći, kako bi se spasili ostaci onih jedinica, koji su nedeljama usporavali napad 2 ruska korpusa i 1 mehanizovane brigade. Treba računati sa nastavljanjem neprijateljske ofanzive od Beograda prema zapadu, u sadejstvu sa ruskim snagama koje napreduju severno preko Tise. Komanda 2. oklopne armije, nasuprot tome, za odbranu linije Drina — Sava — Dunav — Tisa, odnosno kasnije Nibelunške linije³ raspolaže nedovoljnim snagama, koje su ili jako iscrpljene udarima ili su drugoklasne. Mogućnosti brzog oporavka su ograničene. Prebacivanje

⁸ Alfred

¹ Snimak originala depeše (pisane na teleprinteru) u AVII, NAV-T-314, r. 158, s. 1143—4.

² Reč je o Borbenoj grupi »Cimerman« (vidi dok. br. 168).

³ Potpunije o taj nemačkaj utvrđenoj liniji u Sremu i njenom protezanju kao i o drugih šest neprijateljevih odbrambenih položaja vidi Milovan Dželebdžić, n. čl., Voinoistorijski glasnik br. 2, Beograd, 1975.

snaga oklopne armije sa jadranske obale prema severoistoku otežano saobraćajnim prilikama, a u najnovije vreme i jakim napadima bandi, prvenstveno lokalnim.

Moli se Komanda Grupe armija »E«, da njen sopstveni zaštitni front, koga sada formira u južnoj Srbiji, ima odmah dovoljne snage na slučaj potrebe.

Dalje avio-transportovanje snaga oslobođenih iz rejona Soluna da se sprovede na sektoru Komande 2. oklopne armije.

Komandant Jugoistoka (K-da Grupe
armija »F«)

Ia str. pov. br. 5653/44

Načelnik štaba

Vinter

general-p .pukovnik

.. .⁴

BR. 161

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 23. OKTOBRA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O FIREROVOM ZAHTEVU ZA DRŽANJE MOSTARA KAO KLJUČNOG POLOŽAJA ZA NOVOFORMIRANU GLAVNU BORBENU LINIJU 2. OKLOPNE ARMIIJE¹

KR

T e l e g r a m

2. oki. armiji

Na znanje:
OKW/WFSt

Pismo dostavljeno:

- 1.) Ia (FS)
- 2.) KTB

Firer je *ponovo* ukazao na odlučujući značaj držanja Mostara, koji ima karakter ključnog položaja za novoformiranu glav.[nu] brd.[sku] borbenu liniju 2. oki. armije. Ovom zahtevu treba udovoljiti angažovanjem raspoloživih snaga na

⁴ Redakcija je s tri tačke označila nečitljiv deo teksta dopisan rukom na originalu depeše.

¹ Snimak overenog teleograma (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 655.

težištima, naročito art., kao i pojačanom izgradnjom položaja i zaprečavanja.

K-t. Jugoistoka (K-da GrA »F«)

Ia, str. pov. br. 5702/44

od 23. 10. 44. 13.06 časova

Nač. št., I. A. Zelmajer, gen. št. pukovnik

Za tačnost:

Zelmajer

gen. št[abni] pukovnik

BR. 162

NAREĐENJE KOMANDE GRUPE ARMIIJA »E« OD 24. OKTOBRA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE ZA PREFORMIRANJE 21. SS-BRDSKE DIVIZIJE »SKENDERBEG« U PUKOVSKU GRUPU »SKENDERBEG«¹

STROGO POVERLJIVO

pril. 241

SSD

4 prim.

4. prim.

Ia Komanda Grupe armija »E« Prim.: 24. okt. 1944 Ia/KTB Br. str. pov. 3999 Prim. Pril.: Obradivač	
	T10/24

²

Telegram

K-di XXI brd. AK
SS-div. »Skenderbeg«

Prihvatnom štabu
Hese-Vortman³

kao dopis:

O Qu.

Ila/b.

KTB

Pred.: Preformiranje SS-div. »Skenderbeg«.

SS div. »Skenderbeg« treba, razoružanjem svih nemačkih vojnika⁴, preformirati i kao Pukovsku grupu »Skenderbeg« ponovo oformiti.⁵

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII-NAV-T-311, jr. 186, s. 915—6.

² Četvrtasti pečat primaoca.

³ Hesse-Wortmann

⁴ Misli se na vojnike koji nisu nemačke nacionalnosti.

⁵ Dvadeset prva SS-divizija »Skenderbeg«, posle teških gubitaka u operaciji »Draufgenger«, i masovnog dezertiranja, prestala je praik-

Ovu meru treba tako sprovesti i propagandistički pripremiti da ne bi došlo do političke reperkusije.

U pojedinostima:

- 1.) **Nova formacija:** Štab puka sa Štabnom č.[etom]
3 lov. bat. sa štabom, 3 lov. č, 1 t[eška]
č
Puk. jedinice:
Štabna lov. č
1 č peš. oruđa
1 meš. teš. č
1 č veze
1 san. č sa pridatim bol. auto-vodom.

Kao primer za ugled važi formacija peš. jedinica 44. peš. div.⁶

- 2.) Nem. osoblje ostaje kao kadrovski sastav shod. tač. 1.) za jedinice koje treba formirati.
- 3.) Puk. grupa »Skenderbeg« biće popunjena vojnicima mornarice.
- 4.) Prihvatni štab Hese-Wortman dobiće naređenje da u Uroševcu prihvati slobodne jedinice mornarice koje još nisu oformljene za borbu i marš i da iste preda Puk. grupi »Skenderbeg« za popunu.
SS-div. »Skenderbeg« će zbog toga prekomandovati u Prihvatni štab H. V. jednog ofic. za vezu.
Popunu bat. treba tako ravnomerno sprovesti da jedinice mogu u svako doba da budu angažovane.
- 5.) Prilikom raspoređivanja treba, po mogućstvu, uzeti u obzir borbenu obuku vojnika mornarice.

tično da postoji. Divizija je, prema ovome naređenju, 2. novembra 1944, na prostoriji Peć — Đakovica — Priizren, preformirana u jednu bitojooi slabiju jedinicu, koju su sačinjavali oko 3000 ljudi (preostali voljnici i komandni kadar divizije nemačke nacionalnosti) i oko 4000 nemačkih mornara, pridošlih iz Grčke preko Uroševca. Za komandanta je postavljen nemački opunomoćeni general Albanije, SSgruppenfirer i general-lajtnant policije Jozef Fictum (Josef Fitzthum — poginuo početkom 1945. pri jednom avfcwiapadu). Grupa je tada imala tri lo-vaička bataljona, izviđački bataljon i artiljerijski divizion. Opširnije o tome i daljim dajstvima ove grupe vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 90; AVII, NAV-T-354, r. 160, s. 5939 — 50; izveštaj komandanta divizije od 2. iolktobra 1944; fon Zigler, n. d., str. 118.

⁶ To ije nemačka divizija koja se u oktobru 1943. borila u Sloveniji, potom je prebačena u Italiju, da bi zatim, novembra i decembra 1944, bila angažovana kod Batine i Moħača, u Madarskoj. Nosila je počasni naziv: Rajhsgrenadiriska divizija »Höh- und Dojčmajster« — Reichsgrenadierdivision »Hoch- und Deutschmeister« (*Order of Battle of the German Army*, str. 153; AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 1—555: ratni dnevnik k-ta Jugoistoka).

- 6.) Kao mesta gde će se formirati jedinice određuje se: za Štab puka i puk. jedinice — Prizren, za jedan bat. — Đakovica, za jedan bat. — Peć, za jedan bat. — Priština.
- 7.) Puk. grupa »Skenderbeg« ostaje potčinjena K-di XXI AK. Ona je, prema svojim mogućnostima, odgovorna za popunjavanje oružjem, opremom i mot. vozil. O naročitim poteškoćama treba najhitnije izvestiti K-du GrA »E« Id/O. Qu.
Prilikom pokreta treba odustajati od mot. vozila i u velikoj meri preći na konje i zaprežna vozila (marš na brdskom zemljištu).
- 8.) Planirano preformiranje u pojedinostima treba do 29. 10. 44. javiti K-di GrA »E«/Id.

K-da GrA »E« Ia/Id, str. pov. 11. 159.
od 24. 10. 1944.

Resegir⁷, gen. štabni major
25. 10. 1.30 čas

Za tačnost
Langenfas⁸
gen. štabni major

Resseguix
Langenfas s

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 25. OKTOBRA
1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O SITUACIJI I
DEJSTVIMA POTCINJENIH JEDINICA¹

STROGO POVERLJIVO

KR

Telegram

Pismeno dostavljeno:

- 1.) Ia (FS)
- 2.) Ic
- 3.) KTB

OKW/WFSt/Op (H)
—Jugoistok—

uz obavest:
OKH Genst. d. H. Op. grupa
K-di Morn. gr. Jug.
K-di vazd. Jugoistoka

Ocena situacije i namere u domenu K-ta Jugoistoka od 25. 10.,
12 časova

Pošto je uspelo stabilizovati situaciju u Beogradskom rejonu i prihvatiti kod Šapca znatne delove Korpusne grupe »fon Štetner«³, koja se od donje Morave probija prema zapadu, tačka pritiska u domenu komandanta Jugoistoka leži nedvosmisleno na severoistočnom krilu i boku Grupe armija »E« u rejonu Kraljeva i severozapadno odande.

I.) *GrA* »E«

- a) Pri XXII brd. A. K. i Grupi »Šolc«⁴ uspelo je zaustaviti napredovanje 4, 1. i 2. bugarske armije. Dok je pri XXII brd. AK situacija učvršćena a brza podrška zaokretanjem snaga marševskog pokreta jug — sever moguća u svako doba, Grupa »Šolc« na sektoru Uroševac — Raška treba dalju podršku

¹ Snimak overeog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 674—6.

² Komandi Mornaričke grupe »Jug« (Mar. Gruko Süd — Marine Gruppemlkommando »Süd«).

³ Bliže o dejstvima Korpusne grupe »fon Štetner« vidi dok. br. 168.

⁴ Nazvana je po limenu general-majora Eriha Šolca (Brich Scholz), komandanta artiljerije Grupe armija »E«.

protiv stalnih protivničkih pokušaja proboja i opkoljavanja kroz planine.

Pri *Korpusu »Miler«* sad je otpočeo napad sa više strana jakih snaga rus. 57. armije na mostobran Kraljevo.⁵ Osim toga, angažovanje i pokreti nepr. snaga protiv severozapadnog boka korpusa s ciljem da se na potezu drumu čačak — Višegrad ispreče pred kasnijim pokretima povlačenja.

Pokreti povlačenja sa područja Grčke do sada se planski odvijaju, uz stalno, iako podnošljivo, ometanje od strane bandi i nepr. vazduhoplovstva. Snage Specijalnog štaba »Šojerlen«⁶ pošle u cilju otvaranja drumu Novi Pazar — Prijepolje — Višegrad.

b) *Namere:*

Pored potpore Grupi »Šolc«, dovođenje, po mogućstvu, jakih snaga komandi Korpusa »Miler«, da bi se time omogućilo držanje mostobrana Kraljevo i pokrivanje severozapadnog boka u rejonu severno od čačak — Užice. Za to su predviđeni 104. lov. div. (žel. transportom), čiji su prvi delovi stigli u Gradsko, kao i tvrđavski peš. bataljoni koji postaju slobodni čim drum Novi Pazar — Višegrad bude otvoreni, da bi se i tim putem dovele snage (41. tvrđ. div.)⁷ i da se nastupanjem iz rejona Višegrad otvori za Korpus »Miler« drum istok — zapad kod Užica. Krajnji je cilj da se Korpus »Miler« učini toliko jakim da može da si, kako nastupanjem na Zvornik, izbori naslon na 2. oklopnu armiju, tako

⁵ Reč je o napadu 17. NOU divizije i delova 68. streljačkog korpusa sovjetske 57. armije. Međutim, Kirajjevo je oslobođeno tek 28. novembra 1944. dejstvima 2. proleterske i 25. NOU divizije i 68. streljačkog korpusa (vidi dok. br. 164; tom I, knj. 14, dok. br. 134; Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 264).

⁶ Soheuerlen. Nazvan je po imenu komandanta grupe, generala avijacije Hajna (Hein) Šojerlena, vojnoupravnog komandanta Grčke, i kasnije (u oktobru) komandanta nemačkog Vermahta u Makedoniji (vidi dok. br. 127). Njegova grupa je kasnije, pri otvaranju komunikacije Višegrad — Sarajevo, rasformirana 4. decembra u Sarajevu, i tada je u svome sastavu imala: jedan policijski puk od 3 bataljona, 639. puk za osiguranje »Eberlajn« (dva nemačka bataljona i jedan bataljon Severokavkažana), Vazduhoplovni puk »Bemer«—»Böhmer« (tri bataljona), četiri bataljona belogardejaca (delovi 3, 4. i 5. puka RZK) i dve pa baterije (vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 35).

⁷ Bliže o pokretu te divizije, njenom prebacivanju preko Drine kod Višegrada i upućivanju na sremiski front pravcem Višegrad — Sarajevo — Doboj — Slavonski Brod, vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 104.

i obezbedi odbranu na Drini u rejonu Višegrada. U tom smislu je predviđeno i GrA »E« ponovo naređeno da blagovremeno pokrije rejon severno od Užica i da zadobije područje Valjeva. U pogledu pokreta povlačenja, GrA »E« je izvestila: »Za čitavo vreme pokreta povlačenja sada, kao i ranije, od svih potčinjenih jedinica zahteva se krajnje ubrzanje. Skraćenje do sada izveštenih vremena biće verovatno moguće. U tu svrhu, međutim, bezobzirno uništenje svih teško pokretnih vozila i sve opreme koja nije potrebna za borbu za vreme pokreta povlačenja. U tom pravcu je potrebna oštra intervencija k-de.

U cilju ubrzanja pokreta povlačenja namerava se, pri daljem toku pokreta XXII brd. AK⁸, povlačenje snaga koje vrše preprečavanje u jezerskim tesnacima preko Struge, Elbasana, Tirane, a jedinica u rejonu Skoplja predvidljivo preko Uroševca, Prizrena, Skadra, kao i u potezu drumu Uroševac, Peć, Andrijevića, Berane [Ivangrad], Pljevlja, odn. Uroševac, Mitrovica, Novi Pazar, Višegrad.

c) *Organizacija komandovanja:*

Komanda LXXXXI AK⁹, nakon što u rejonu Grčke bude slobodna, treba da preuzme sektor »Šolc«.

2.) 2. *oki. armija:*

Pokret povlačenja *Armijske grupe*~¹ »Srbija« teče po planu, a da neprijatelj do sada suštinski ne nadire za njom. Između Save i Dunava pokret se vrši po mogućstvu polako, da bi se dobilo vremena za izgradnju položaja između obe reke u kraju s obe strane Sida. Izgradnja odbrambenog fronta na Drini od strane 1. brd. divizije verovatno će uspeti pre no što delovi protivnika dopru do reke.¹⁰

⁸ Bliže o povlačenju 22. BAK-a vidi AVII, Ndf, reg. br. 12—1, k. 2: pregled k-ta Jugoistoka »Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku«.

⁹ Bliže o pravcima povlačenja 91. armijskog korpusa iz Grčke vidi AVII, Ndf, reg. br. 12—1, k. 2: pregled k-ta Jugoistoka »Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku«; AVII, NAV-T-314, ir. 1630, s. 761—4: izveštaj K-de 91. AK od 1. januara 1945. K-dli Grupe armija »E« o aktivnosti korpusa od Grčke do r. Drine.

¹⁰ Ostaci Prve brdske divizije, posle proboja iz obruča u rejonu Beograda, prikupili su se kod Šapca a potom, 23. oktobra, prešli u istočnu Bošnu, gde je divizija imala zadatak da obezbeđuje levu obalu retke Drine od Žvornika do njenog ušća i tako omogući izvlačenje jedinica Grupe armija »E« koje su se povlačile dolinom Drine (vidi tom IV, knj. 30, dok. br. 82 i 86).

Severno od Dunava, između Tise i Dunava, nastupanje protivnika se usporava pokretnim snagama. Neko naknadno dolaženje jakih nepr. snaga iz rejona s obe strane Beograda prema zapadu za sada se ne može razaznati. Tome odgovara i odvlačenje snaga iz okoline Beograda istočno od Tise prema severu (X. AK? 4. gard. meh. korpus). Armija ima zadatak da i sa svoje strane iz okoline Loznice izvrši potisak unapred na Valjevo. *Pri V SS-brd. AK* situacija kod Metkovića još nije potpuno raščišćena, no protivniku je, napadom koji je usledio energično koncentrisanim snagama, zadat znatan udarac. Armija kojoj je ponovo ukazano na značaj rejona Mostara,¹¹ držaće ga južno od grada nemačkim snagama.

Otvaranje drumu Sarajevo — Rogatica — Višegrad je uspelo. Armiji je data direktiva da pođe u susret Gr. arm. »E« po mogućstvu u pravcu Užica. *Inače* pokret povlačenja s jadranske obale teče planski u javljenom okviru.

- 3.) Gospodinu komandantu je podnet izveštaj, njegova saglasnost postoji.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«
Ia str. pov. br. 5739/44
od 25. 10. 44, 12.00 časova
Načelnik štaba f. Gildenfelt¹²
gen.-major

Za tačnost:

Zelmajer¹³

gen. štab. pukovnik

¹¹ Vidi dok. br. 161.

¹² Haijnc (Heinz Gyldenfeldt). Na dužnost načelnika štaba k-rta Jugoistoka došao je 15. oktobra 1944. smenivši dotadašnjeg načelnika štaba Augusta Vintera (AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 499).

¹³ Jozef

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA GRUPE ARMIIJA »E« OD 26. OKTOBRA 1944. KOMANDANTU JUGOISTOKA O SITUACIJI NA KOMUNIKACIJI KRALJEVO — CACAK — UZICE I POKRETIMA 91. ARMIJSKOG KORPUSA PREKO MAKE-
DONSKO GRČKE GRANICE¹**

KR

Ia

Telegram br. 153

K-t Jugoistoka /K-da GrA »F« 01

Predato: 26. 10. 2105

Prim.: 27. okt. 1944

Ia pov. 9767

Primljeno: 27. 10. 1020

Prim. Pril.

Obradivao Ia

K-tu Jugoistoka

K-t Jugoistoka /K-da GrA »F«

Odelj. K-t/Načelnik

Prim.: 27. okt. 1944

Br. 2404/44/str. pov.

Prilozi

Veza: K-t Jugoistoka/Ia, str. pov. br. 5737⁴ od 25. 10. 44⁵

I deo:

1.) Da bismo predupredili boljšev[ičke] snage koje traže da izvrše obuhvat sa severa, čiji puni značaj smo odmah u početku spoznali, već 20. 10. angažovali smo raspoložive snage kod Kraljeva radi zatvaranja komunikacija koje izvode prema liniji Čačak — Užice.³

Međutim, prednji od[red] je već pri dostizanju linije Čačak — G. Milanovac naišao na nadmoćnog neprijatelja (93. div. i delovi 4. gard. meh. korpusa). U sadašnjem momentu se dovođe pojačanja i on vrši napad radi sigurnog držanja rejona

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII-NAV-T-311, ir. 187, s. 212—3. Na margini telegrama nalazi se par nečitkih zabeleški.

² i ³ Četvrtasti pečati primaoca.

⁴ Biroj 5137 u dokumentu precrtan i preko njega napisan rukom broj 5737.

⁵ To je naredenje k-ta Jugoistoka od 25. oktobra 1944. K-di Grupe armija »E« za zarušavanje najvažnijih objekata na brdsko-planinskom zemljištu, a naročito ceste Užice — Valjevo, zbog ugrožavanja boka Grupe armija »E« na pravcu povlačenja: Skoplje — Višegrad (AVII, NAV-T-311, ir. 186, s. 857—8).

« Vidi dok. br. 163.

čačka. U isto vreme preduzeto je nasilno izviđanje jakim snagama od čačka južnim putem prema Požegi⁷, pošto je severni put jako porušen.

Što se tiče naših namera za dodelu novih snaga K-di Kor. »Miler«, vidi naš akt Ia, str. pov. br. 11112/44 od 22. 10. 44.⁸ i dnevni izveštaj.⁸ Komanda, pak, mora već sada da ukaže na to da čak i ako se pokreti budu odvijali bez ikakvih smetnji, K-da Kor[pusa] »Miler«, i pored svih dodeljenih pojačanja, neće biti u stanju da izvede inače poželjnu napadnu operaciju do rejon Valjevo, jer bi sama činjenica da je sve dotle dok se taj napad ne ispolji K-da Kor[pusa] u pogledu snabdevanja upućena na samu sebe, mogla da isključi jednu takvu operaciju.

Zaštita severnog boka će se zbog toga po svoj prilici morati ograničiti na zatvaranje planinskih puteva u zahvatu opšte linije G. Milanovac — Ražana i na isturanje snaga u zahvatu drinskog puta prema Zvorniku.

2.) Poslednji delovi LXXXXI AK, delovi koji maršuju u 3 marševske kolone, preći će grčko-makedonsku granicu oko 2. 11. severno od Florine, kod Đevdelije i kod Dojrana, a sa glavninom ovaj korpus će stići u rejon Skoplja 7. II.¹⁰

Tako su ove trupe, koje su velikim delom maršovale čak od Peloponeza (prosečno 35 km dnevno, ne računajući zadatke osiguranja i dane odmora), dale od sebe najveće marševske napore. Nemoguće je od njih tražiti da još povećavaju ove napore, već sada u velikoj meri ima pojava ispadanja konja iz stroja zbog iscrpljenosti, a time je došla u pitanje pokretljivost ovih trupa i njihova borbena gotovost.

3.) Od sada će pristizati iscrpniji izveštaji o stanju marševskih pokreta, pošto su već prevaljena velika odstojanja koja su pravila teškoće u pogledu veza.

Načelnik štaba K-de GrA »E«, str. pov. br. 2333/44 od 26. 10. 44. Potp. Ler general-pukovnik

⁷ Užička Požega

⁸ To je izveštaj K-de Grupe armija »E« od 22. oktobra 1944. o situaciji i borbama kod Kraljeva, povlačenju iz Grčke i naporima da se otvori komunikacija do Višegrada (AVII, NAV-T-311, r. 186, s. 964—70).

⁹ Bliže o tome izveštaju Grupe armija »E« vidi AVII, NAV-T-311, r. 186¹⁰ s. 948—51.

¹⁰ Bliže o pokretu 91. armijskog korpusa vidi AVII, Ndf, reg. br. 12—1, k. 2 : pregled k-ta Jugoistoka »Veliki pokreti povlačenja ka Jugoistoku«; NAV-T-314, r. 1630, s. 761—4; Karl Hnilicka, *Das Ende auf dem Balkan 1944/45*, Musterschmidt, Göttingen, 1970, str. 86—100 (dalje: Karl Hoilika, n. d.).

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 27. OKTOBRA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O OZNAKAMA (ŠIFRAMA) GLAVNIH MARŠEVSKIH PUTEVA ZA POVLAČENJE GRUPE ARMIJA »E«

KR

Telegram Pismo dostavljeno:

Ia (FS)
Ia/F
Gen. d. Pi
KTB

- 1.) OKW /WFSt./Op. (H) Jugoistok
2.) GrA »E«
3.) K-di 2. OkA

Glavni marševski putevi GrA »E« od 1. 11. imaće sledeće oznake:

- a) plavi put: Bitolj — Struga — Elbasan — Tirana — Skadar — Podgorica — Trebinje — Stolac — Mostar.
b) ljubičasti put: Štimlje (sz. Uroševac) — Prizren — Kuks — Skadar.
c) crveni put: Prizren — Peć — Andrijevića — Berane — Pljevlja — Uvac.
d) zeleni put: Uroševac — Mitrovica — Raška — Kraljevo.
f) crni put: Kraljevo — Cačak — Užice — Višegrad — Rogatica — Sarajevo.

²K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 5700
od 27. 10. 44.

Načelnik štaba I. A. potp.
Zelmajer³, gen. št. pukovnik

Za tačnost:

ⁱ
kapetan

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 703—4.

² Vidi dok. br. 122, obj. 5.

³ Jozef

⁴ Nečitak potpis.

IZVEŠTAJ KOMANDE 34. ARMIJSKOG KORPUSA OD 2. NOVEMBRA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIIJA »E« O OSUJEĆENJU POKUŠAJA PROLASKA ČETNIKA IZ SRBIJE KROZ ALBANIJU PREMA GRČKOJ I NJIHOVIM SADAŠNJIM POKRETIMA U PRAVCU ČAJNIČA¹

Telegram

2. 11. 44. 16,45 časova

Od: K-de XXXIV A. K., Ic
Za: K-di GrA »E«, Ic/AO

Poverljivo!
»SSD«

Pregovori generala Trifunovića² sa Džafer Devom³ (šef Kosova, Albanac) u cilju prolaska četnika kroz Albaniju, osujećeni.

Iskrucane jedinice u Splitu i Dubrovniku, nasuprot očekivanjima četnika, nisu nikakve čisto anglo-američke jedinice. Stoga se Trifunović odlučio da drži svoje jedinice u senci nemačkog Vermahta i naredio je potčinjenim četnicima (oko nekih 30.000 ljudi) da odmaršuju u pravcu Cajniča (32 km sz. od Pljevalja — (izvori vodeći četnici).⁴

Ic
Vortman⁵
poručnik

¹ Snimak originala (pisanoe nia mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 850, s. 9.

² Miroslav (divizijski general i četnički komandant za Srbiju).

³ Albanski nacionalista.

⁴ Taj podatak je bio tačan. Pošto nisu dobile odobrenje od Nemaca da se preko Kosova i Albanije spoje sa saveznicima u Grčkoj, skoro sve četničke jedinice iz Srbije (oko 15.000 četnika), bežeci pod snažnim udarima 1. proleterskog i 12. korpusa NOVJ u septembru i oktobru 1944, a i kasnije pad pritiskom 13. i 14. korpusa NOVJ u Srbiji i 37. divizije 2. koprusa NOVJ u Sandžaku, početkom druge polovine novembra povukle su se u Sandžak (na prostor Pljevlja — čajniče — Goražde). Tako su se povukle: Šumadijsika grupa četnika (oko 2.000 četnika), Srpski udarni korpus (oko 2.500 nediičevaca pod četničkom komandom), Grupa korpusa Gorske garde (oko 2.700 četnika), RasdnskoHtoplička grupa četničkih korpusa (oko 1.500 četnika), Južnomoravska grupa četničkih korpusa (oko 1500 četnika), Mlavsko«maderevsika grupa četničkih korpusa (ako 600 četnika), Avaliski i Javarski korpus (oko 100 četnika), Opšta rezerva četničke Vrhovne komande (Oko 2.500 četnika). Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 47 i prilog 2 u ovoj knjizi: Ratni dnevnik Grupe armija »E«.

⁵ Wartmann. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

BR. 168

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA 7. SS-DIVIZIJE »PRINC EUGEN«
OD 3. NOVEMBRA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIIJA »E« O
BORBAMA DIVIZIJE U REJONU ZAJEČARA, NIŠA, KRAGU-
JEVCA I PROKUPLJA I GUBICIMA OD 25. SEPTEMBRA DO
25. OKTOBRA 1944. GODINE¹**

KR

Telegram Ia, pov. 195/44²

K-di GrA »E«

Pošiljalac:

**Poslato: 3. 11. 44.
u 19.00 časova**

7. SS-div. »P. E.«

**Grupi armija »F«, Ia
na znanje: rajhsfireru SS**

Div. je od 27. 9. stigla u rejon Niša i, po vremenu pristizanja bataljona, preuzimala odsek Leskovac — Zaječar od 1. brd. div. Južni odsek, uprkos širine bataljonskih [položaja] od 30 km, ubrzo je ojačan. Na severnom odseku za sada nema naših delova. Neprijateljski proboj severno od Zaječara. 1. 10. upućena Grupa »Nojman«³ (delovi 1. bd, 7. izv. bat. i IV/7, ap) preko Zaječara za uspostavljanje veze sa 1. bd. Grupa »Nojman« od 4. do 8. 10. u Zaječaru opkoljena. Doveden 14. p iz borbe sa bandama kod Topole i angažovan po batalj.[onima] za deblokadu Nojmana.— 11/14. probio obruč, sa opkolj. glav-
ninom 14. p ostao ispred zaprečnog položaja zap. od Zaječara. Od 8. do 10. 10. proboj Grupe »Nojman« prema zapadu (vi-
soki gubici).⁴

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 850, s. 7—8. U gornjem dalu telegrama nalazi se više kraćih zabelešk dopisanih rukom.

² Dopisano rukom.

³ Neumann

⁴ Te borbe vodila je 7. SS-divizija »Princ Eugen« protiv jedinica sovjetskog 64. streljačkog korpusa i 23. i 45. NOU divizije. Zaječar su 8. oktobra oslobodili 64. streljački korpus, prednji delovi sovjetskog 4. mehanizovanog korpusa i 45. NOU divizija. U borbama za Zaječar, sovjetske jedinice i jedinice NOVJ zarobile su 1600 neprijateljskih vojnika, dok je poginulo oko 1500. Tom prilikom je razbijena i delimično uništena Borbena grupa »Grot« (»Groth«), Tako je samo njen 79. poljski dopunski bataljon imao oko 620 koje poginulih koje ranjenih ili nestalih u borbi za Zaječar (vidi Grupa sovjetskonjugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 167 i 175—8; Hubert Lane, n. d., str. 279—281).

14. p sa II/7. ap od 10. 10 potčinjen Grupi »Fišer« (general-lajtnant Fišer)⁵.

Protiv rejona Niša pojačali se napadi neprijatelja sa jakom art. i tenk. podrškom (2. bug. armija). Div. imala na raspolaganju samo 13. p sa I i III/7. ap. Prot. tenk. div.[izion] sa Diviz.[ionom] samohot.[ki] angažovan kod Beograda, 7. inž. bat. kod Kraljeva, glavnina 7. izv. bat. na liniji Lapovo — Kragujevac. Prot. tenk. odbrana potpuno nedostaje. 9. 10. izgubljeno Vlasotince,⁶ a 10. 10. Knjaževac (visoki gubici)⁷. 12. 10. K-da kor. naredila je evakuaciju Niša i povlačenje na zapadnu obalu Morave. Velike poteškoće prilikom evakuacije snabdevačkih ustanova, teritorijalnih delova i 700 ranjenika prema zapadu. Kod suženog mostobrana Niš, južno krilo potpuno otkriveno. 14. 10, prilikom marševanja mot. kolone preko Prokuplja prema z., neprijatelj izvršio napad 1 divizijom] sa tenk. brigadom sa j. u bok i uništio glavninu mot. kolone.— Mostobran se još drži i evakuisaće se kako je naređeno. Kolona ranjenika je prošla. Div. se prikupila na južnom obronku planine Jastrebac i probila se preko pl. Jastrebac — Brus — pl. Kopaonik u dolinu Ibra.⁸

Od 24. 10. div. sa 13. p i 1/7. ap angažovana na mostobranu Kraljevo. 14. p sa II/7. ap kod Grupe »Fišer«, 20 sz. Kraljeva. Gubici od 25. 9 — 25. 10 (bez Pt. div. i 7. dop. bat.)

poginulo	11 starešina	350 vojnika
ranjeno	26 starešina	1212 vojnika
nestalo	41 starešina	1984 vojnika

Izgubljeno 900 mot. vozila, topovi III i IV/7. ap, 7. pt. div. (sa 1007. div[izionom] samohotki, 14/13. i 14/14.) uništen u rejonu Beograda.

Brojno stanje na licu (uklj. ojač. 14. p) 8.231 vojnik.

**37. SS dobr. brd. div. »Princ Eugen«
Kum¹⁰**

Ia, pov. br. 38/44.

⁵ Bliže o toj grupi vidi dok. br. 168.

⁶ Oslobođila ga je 22. NOU divizija 30. septembra 1944 (vidi tom I, taj. 13, dok. br. 14).

⁷ Napad na Knjaževac izvršili su 10. oktobra delovi 45. NOU divizije sa 9. i 10. mitraljesko-artiljerijskim bataljonom 1. gardijskog utvrđenog rajona Crvene armije. U jednodnevnim uličnim borbama ubijeno je oko 700 nemačkih vojnika, dok ih je preko 100 zarobljeno. Knjaževac je predveee istoga dana oslobođen (vidi Grupa sovjetsko-jiugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 179—81).

⁸ Bliže o borbama za Niš vidi dok. br. 152, 168 i 169.

⁸ Tekst do kraja dopisan rukom.

¹⁰ Oto (Otto Kurom). Bio je tada komandant divizije, a po činu SS-brigadefirar (SS-Brigadeführer), što bii odgovaralo činu generaknajora kopnene vojske.

**PREGLED DEJSTAVA POTČINJENIH JEDINICA VOJNOU-
PRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA (ARMIJSKE GRU-
PE »SRBIJA«) OD 23. AVGUSTA DO 4. NOVEMBRA 1944.
GODINE¹**

ARMIJSKA GRUPA »SRBIJA«

Ia

**BORBE ARMIJSKE GRUPE »SRBIJA« (VOJNOUPR. K-t
JUGOISTOKA)**

od avgusta do oktobra 1944

H. Qu., 4. 11. 1944

Vojnoupr. k-t Jugoistoka imao je posle svog formiranja, u avgustu 1943, *dvostruki* zadatak:²

On je bio, s jedne strane, OKW neposredno podređeni teritorijalni glavni zapovednik nad komandantima angažovanim na Jugoistoku (komandant Grčke, opunomoćeni general Albanije, Samostalna F. K. Crne Gore, opunomoćeni general Hrvatske), a s druge strane Komandni štab u *Srbiji*, dok je po pitanjima obezbeđenja zemlje dobijao uputstva od k-ta Jugoistoka (K-de GrA »F«),

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 780, s. 5506951—83.

Tekst označen objašnjenjima br. 30, 35, 37, 46, 57 i 64 u originalu se nalazi sa strane (na margini).

² Reč je o reorganizaciji koja je izvršena 13. avgusta 1943. Do tada je na Jugoistoku, pored funkcije komandanta Jugoistoka, postojala i funkcija komandujućeg generala i komandanta Srbije, odnosno 65. viša komanda (Kommandierender General und Befehlshaber Serbien — Höhere Kommando LXV). Na tom položaju bio je general Paul Bader. Trinaestog avgusta, ta institucija komandovanja reorganizovana je i dobila je naziv vojnoupravni komandant Jugoistoka (istovremeno i vojnoupravni komandant Srbije). Na taj položaj je imenovan general Hans Gustav Felber. Njemu su bili potčinjeni vojnoupravni komandant Grčke, komandant tvrđave Krit (Kommandant der Festung Kreta), nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj, nemački opunomoćeni general u Albaniji, nemački opunomoćeni general u Grnoj Gori i nemačke vojne institucije u Bugarskoj. Potom je, 5. oktobra 1944, došlo, usled nastale situacije na Balkanu, do promene naziva institucije vojnoupravnog komandanta Jugoistoka u Armijsku grupu »Srbija«, koja je nešto kasnije, 27. oktobra, rasformirana. Vojnoupravni komandant Jugoistoka bio je direktno potčinjen Vrhovnoj komandi Vermahta, a u operativnom smislu komandantu Jugoistoka. Blže o tome vidi dok. br. 156; fon Zigler, n. d., str. 36—38 i 151.

Težište njegove delatnosti bilo je već od početka na njegovoj drugoj funkciji, usled saznanja da je Srbija političko jezgro Balkana i da je obezbeđenje veza dunavske doline i moravske doline, odn. veza ibarske doline, za celokupnu odbranu [Jugo]i[stočnog] prostora bilo od presudnog značaja. Pored toga je niz rudnika, kao Bor (bakar i sumpor), Trepča-rudnici kod Kos. Mitrovice (cink), isto kao i Zajača — Krupanj i Lisa (antimon), za nemačku vojnu privredu bio od naročitog značaja.

Početkom avgusta 1944, vojnoopr. k-tu Jugoistoka stajalo je, u cilju obezbeđenja navedenih objekata i veza, na raspolaganju:

8 nemačkih landesšicen-bataljona — odnosno bataljona za obezbeđenje sa neznatnom jačinom i neznatnom borbenom moći,

1 tenk. bat. zbV, koji se sastojao od prosečno 50—60 za upotrebu podesnih trofejnih tenkova franc, i engl, starijih modela,

1 nemački, usled stalnog učešća u borbi protiv bandi i usled nedostatka rezervi u pogledu ljudstva, slabi pol.[icijski] puk (mot.),

3, pretežno od stranog ljudstva sastavljena, u pogledu njihove borbene vrednosti malo vredna, pol. dobr. puka,

5, usled naoružanja i opreme oruđem kao i starosnog sastava (emigranti), samo uslovno za upotrebu sposobnih ruskih pukova,³ kao i

5 pukova Srp. dobr. korpusa, kojih borbena vrednost treba da je otprilike jednaka onoj ruskih pukova. Konačno su stajali na raspolaganju: Dunavska flotila sa

10—12 jedinica

1 [aki] tenk. vod i

niz improvizirano naoružanih postojećih štabnih zaštitnih vodova, kao i nekoliko tehničkih i rudarskih četa i samo neznatna sredstva komandovanja.

Osim navedenih jedinica, bio je potčinjen vojnoopr. k-tu Jugoistoka od rezervista sastavljeni bug. Okup.facioni] korpus sa 35 bataljona, koji je usled nespretnog komandovanja, nedostatka naoružanja, nedostatka obuke i slabog raspoloženja za borbu, jedva odgovarao borbenoj vrednosti nemačkih landesšicen-jedinica.

S ovim snagama je vojnoopr. k-tu Jugoistoka uspelo da do kraja jula 1944, uprkos pritisku bandita, koji se postepeno

³ Pripadaili su beiagardajskom Ruskom zaštitnom korpusu (RZK) — Russisches Schutzkorps (RGK).

pojačavao, održi otvorenim životno važne saobraćajne veze i da za rat važnu proizvodnju održi u redovnom toku.

Već u julu se sve očiglednije pokazivala Titova namera da Srbiju koncentrično napadne. U tu svrhu on je pripremio otprilike polovinu svojih jedinica, tj. 15 band.[itskih] div. [izija], među kojima i one u istočnoj Bosni i Crnoj Gori, koje su po borbenoj moći najснаžnije, a aktivirao je i terenske komuniste u ji. Srbiji pomoću štabova za vezu i stalno pojačanog dotura oružja i materijala od strane savezničkog vazduhoplovstva.

Uprkos mobilizaciji jedinica za uzbunu i koncentraciju neznatnih rezervi, uz bezobzirno ostavljanje oktrivenih širih delova zemlje, prodor Titovih snaga preko Ibarske doline prema j[ugo] i[stoku] Srbije u žestokim borbama nije mogao da bude sprečen.

Grupa armija »F« je protiv Titovih snaga, pripremljenih u Crnoj Gori, bacila u borbu 1. brd. div.[iziju].⁴ Izmičući njenom pritisku, druge Titove jedinice su početkom avgusta prešle j[ugo] z[apadnu] granicu Srbije. Isprva je namera vojnoopr. k-ta Srbije bila da otkloni glavno ugrožavanje u ji. Srbiji. U tu svrhu je 28. avgusta *Komandi Grupe »Auleb«*⁵ povareno komandovanje nad svima jedinicama koje su bile angažovane u ji. Srbiji. Trebalo je da napad počne posle dovođenja 1. brd. div. iz Crne Gore.

Tada je kapitulacija Rumunije od 23. 8.⁶ iz temelja izmenila situaciju u političkom i vojničkom pogledu. Na Dunavu i na granici Banata nastao je novi istočni front, a podređene bugarske snage otpale su i koncentrilase su se, napuštajući prostore koje su obezbeđivale, krajem meseca, duž glavne pruge od Velike Plane do Leskovca, u cilju odlaska za Bugarsku.⁷ Rus[ke] i srpske, kao i pol.[icijske] dobr.[ovoljačke] jedinice i četničke jedinice, koje su se do tada, uprkos svih razočarenja, borile na strani nemačkog Vermahta, postale su nesigurne, poslednje čak i delom neprijateljske.

Situacija je zahtevala momentanu mobilizaciju svih snaga koje su u tom prostoru stajale na raspolaganju, kao i dovođenje drugih nemačkih snaga iz ostalog jugoistočnog područja i njihovo angažovanje za formiranje novog istočnog fronta.

⁴ Reč je o operaciji »Ribecal« (vidi dok. br. 99, 104 i 108).

⁵ Vidi dok. br. 124 i 125.

⁶ Tada je došlo do oružanog ustanika u Bukureštu, pod vodstvom Komunističke partije Rumunije. O tome i daljem razvoju događaja vidi dok. br. 113.

⁷ Vidi dok. br. 117 i 123.

Obezbeđenjem Banata bio je zadužen komandant SS- i policije u Srbiji⁸, kojem su u tu svrhu stajale na raspolaganju, osim jedinica za uzbunu vazduhoplovstva i SS jedinica, samo 2 nemačka pol. bat.[aljona].⁹ On je taj zadatak resio bez neprijateljskog pritiska, dok nije iz Grčke dovedena 4. SS-pol. oki. gren. div.[izija], neposredno potčinjena Grupi armija »F«, iz severnog Banata preuzela napad na Temišvar.¹⁰

26. 8. Rumuni su na Dunavu otpočeli neprijateljstva i najpre sprečili plovību na odseku Bazias — Turn-Severin.¹¹ Slaba nemačka posada severne obale Dunava (pretežno protivavionska odbrana) bila je posle borbe uglavnom povučena na srpsku obalu. Istovremeno su naša slaba uporišta na Dunavu (1 landesšicen bat., 2 rus. bat.) na odseku Gradište — Kladovo napadnuta od četnika s kopna. U međuvremenu je s donjeg Dunava bilo stiglo u Prahovo 12 jedinica ratne mornarice sa 35 natovarenih šlepova, kojima je dalje kretanje uzvodno bilo sprečeno.¹² Komandovanje s obe strane Dunava povereno je generalu Bacingu¹³, komandantu inžinjerije Grupe armija »F«, koji je potčinjen vojnoopr. k-tu Jugoistoka. Njemu su za to stajali na raspolaganju:

— I bat. 92. gren. brig. (mot.), koja je bila još zauzeta svojim dovođenjem,¹⁴

— 1. alarmni bat. vazduhoplovstva,

⁸ Na toj dužnosti je tada bio dr Herman Berends, general-potpukovnik SS. On je 29. avgusta preuzeo dužnost komandanta svih nemačkih i kvislinških snaga u Banatu (vidi dok. br. 125; AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 993—7; izveštaj k-ta Jugoistoka od 29. avgusta 1944).

Bliže o jedinicama koje su se nalazile pod komandom generala Berendsa vidi njegovu naredenje od 8. septembra 1944. u AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 85—6.

¹⁰ Prvobitni napad na Temišvar Bobene grupe »Berends« 14/15. septembra 1944. oiije uspeo, pa je, odmah po prebacivanju 4. SS-poli-oijske ofklopne grenadirsike divizije u rejon Vršca, fiormiralna jedna borbena grupa, koja je preuzela napad na Temišvar, važan saobraćajni centar, ali ga nije zauzela. Tada je Stab 4. SS-divizije preuzeo komandovanje na tome odseku, a 20. septembra je 4. SS-divizija potčinjena Grupi armija »Južna Ukrajina« (vidi AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 617—8, 813—9; izveštaji k-cta Jugoistoka od 15. i 20. septembra 1944).

¹¹ Bliže o tome vidi Colonel V. Anesku i dr., n. d., str. 503—6.

¹² Taj prodor je izvršila Grupa za čišćenje mina »Donji Dunav« sa 12 skela i 35 šlepova sa oko 213.000 itona vojne opreme (AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 1109—12; izveštaj k-ta Jugoistoka od 31. avgusta 1944). O tome vidi i dok. br. 119, 127 i 129.

¹³ Vidi dok. br. 119.

¹⁴ Taj bataljon je stupio u dejstvo 6/7. septembra 1944, a 2. bataljon nešto kasnije (vidi dok. br. 119, 127, 129; AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 273—7 i 315—20; izveštaji k-ta Jugoistoka od 7. i 8. septembra

- *Borbena grupa »Re« (Rehe) (2 bataljona)*, sastavljena od pomorskih i kopnenih delova i pojačana 1 l.[akom] bat. [erijom] FH i 8 oki. izv.[idačkih] kola,¹⁵ kao i
- *Grupa »Gvozdena vrata« Dunavske flotile.*

U toku narednih dana uspelo je, pomoću Borbene grupe »Re«, osloboditi uporišta na Dunavu koja su bila ugrožena s kopna, pojačati ih flakovima, prebačenim s druge strane obale, evakuisati iz slapovitog dela Dunava uzvodno 29 dragocenih teretnih brodova delimično u žestokoj vatrenoj borbi i s 1/92. gren. brig. (mot.) prodreti duž severnog dunavskog drumu preko Sv. Elena do istočno od Svnite, a posle dovođenja II bat.,¹⁸ prodor od Prahova, usled niskog vodostaja i brojnih oruđa koja su dejstvovala sa rumunske obale, nije uspeo ni nakon pokušaja skopčanog s visokim gubicima. Nakon što su ispucali svoju municiju, koju nije bilo moguće iz tog prostora popuniti i posle iskrcavanja rezerve pogonskog goriva, brodovi su razoreni a posada uvrštena u Borbenu grupu »Re«.¹⁷

Iako je na taj način uspela izgradnja jednog, ma i slabog, novog fronta na Dunavu i u Banatu, to je ipak potreba za njegovim pojačanjem i produženjem do u rejon Niš — Skoplje pravila znatne teškoće. Ova potreba izazvana je neprijateljskim obaveštenjima o prodoru jakih ruskih snaga (2 armije i jedan meh.[anizovani] i jedan sam.[ostalni] streljački korpus) ka Turn-Severin — Oršava i preko Dunava u Bugarsku.¹⁸

Za ovo su bile predviđene: u Nerdenu 4. SS-okl. pol. gren. divizija, a na istoku 1. brd. divizija. Iz rejona Hrvatske dove-

¹⁵ Potpunije o njenom sastavu vidi ddk. br. 132.

¹⁶ Taj bataljon je takođe pripadao 92. motorizovanoj grenadirskoj brigadi. Brigada je dejstvovala duž kornunikaocije na severnoj obali Dunava (Turn-Severin — Bažias), i ta operacija nosila je naziv »Danauelfe« (»Dunavski vilenjak«). Ova severna grupa je sadejstvovala jedinicama koje su obezbeđivale prodor duž komunikacije na južnoj obali Dunava (operacija »Vasernikse«). Bliže o tome vidi dok. br. 119, 127 i 129.

¹⁷ Pdkušaj prodora izvršen je 7. septembra. Međutim, piloti Flotile »Donji Dunav« nisu uspeli da prođu usled niskog vodostaja, pa su šleповi potopljeni, a sikele sa pa oruđima i 192 člana posade Uključeni u odbranu uporišta Prahova, zajedno sa ostalim jedinicama (Mornarički bataljon, 3. bataljon 3. puka RZK, 566. landesshizen-bataljon i neki manji delovi sa ukupno 1610 ljudi). Bliže o tome vidi dok. br. 119, 127 i 129); AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 272—7 i 340—2; izveštaj vojnopravnog komandanta Jugoistoka od 11. septembra 1944. o brojnom stanju Borbene grupe »Re«.

¹⁸ Prodor su izvršili delovi 46. armije, 57. armija i 4. motordizovani korpus (vidi Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 149—151, i skicu na str. 188—9).

deni su 202. tenk. bataljon, 468. oki. izv. četa i 2. puk »Brandenburg«.

Sva kretanja, naročito pak ona u moravskim dolinama, bila su ometana planskim vrlo upornim bombardovanjem svih velikih železničkih mostova i čvorišta u razdoblju od 29. 8. do 4. 9. Uz to su još dolazila i stalna razaranja od strane Titovih snaga, koje su potpuno onesposobile pruge Višegrad — Kraljevo i Skoplje — Leskovac i neprekidno ometale još jedino eksploatisanu prugu kroz Ibarsku dolinu.

U međuvremenu je snažni politički i vojnički pritisak Sovjeta iznudio izjavu neutralnosti Bugarske a kasnije prekid odnosa s Nemačkom.¹⁹ Time su nemačke ustanove i specijalne jedinice, koje su bile angažovane u Bugarskoj, bile prisiljene da napuste Bugarsku, dok su još ranijih dana nemački vojnici, koji su pobjegli iz internacije, bez prekida prebacivani preko srpske granice.²⁰

Ovi su, delimično prikupljeni u alarmne jedinice, uvršteni u graničnu odbranu. Iz Štaba šefa nemačke vojne misije u Bugarskoj bilo je Operativno odeljenje vojnoopr. k-ta Jugostoka konačno popunjeno generalštabnim položajima, a dalje, u kasnijem toku, formirana je *Komanda Korpusa »Šnekenburgera*,²¹ na koju je bilo preneto komandovanje trupama s obe strane Dunava. Od vojnika koji su dolazili iz Nemačke, a kojima je dalji put do njihovih jedinica koje su bile angažovane na jugu bio onemogućen, bili su formirani Puk »*Veste Belgrad*«²² više baterija za uzbunu, dve teške protivoklopne čete, te jedna četa jurišnih topova (ital.), jedinice koje su u kasnijem toku borbi mogle da budu uspešno upotrebljene.

Otpadanje Bugarske i, u kasnijem toku, preteći sovjetski udar prema Nišu izazvali su potrebu ubrzanog dovođenja 1.

¹⁹ Vidi dok. br. 123 i AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 325—6.

²⁰ Prve nemačke jedinice prešle su, pod komandom generala Snekenburgera, bugarsko-jugostovensku granicu 7. septembra (vidi dok. br. 125). Inače, Nemci su organizovali operaciju »Elefant« (»Silon«) u Bugarskoj da bi, ne birajući sredstva, omogućili bak i tvrtvo nemačkih vojnika koje su Bugari, posle proglašenja »neutralnosti«, internirali prilikom njihovog povlačenja preko Dunava ispred nadirućih snaga Grvne armije u Rumuniji (vidi dok. br. 123; AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 107—8; naređenje k-ta Jugostoka od 3. septembra 1944. šefu vojne misije u Bugarskoj za organizovanje operacije »Elefant«, r. 191, s. 50; ratni dnevnik k-ta Jugostoka za 3. septembar.

U isto vreme je predviđeno razaranja i uništenje svih onih objekata i dobara koja se ne mogu izvući u Srbiju (operacija »Unterwelt« — »Podzemlje«) — vidi AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 31, 56 i 61.

²¹ To je prvobitno bitlia grupa (vidi dok. br. 125).

²² To jest: Puk »Tvrđava Beograd«. Puk je formiran prvobitno 5. septembra 1944. kao Alarmni puk »Beograd«, pa je, nešto kasnije, preimenovan u Grenadirski puk »Tvrđava Beograd«. Detaljnije o tome vidi dok. br. 144.

brd. divizije u ovaj rejon. Prvobitna namera GrA »F« da je upotrebi ili za čišćenje banditskog centra u ji. Srbiji, i kasnija, da je upotrebi za udar prema Skoplju, odn. Sofiji, bila je napuštena. Sada je njezin zadatak glasio: odbrana srpske i. [stočne] granice na odseku od Klisure do Zaječara zaklj. [učno]. Severno otuda pa do Dunava stajale su u početku na raspolaganju samo neznatne sopstvene, pretežno alarmne jedinice i policijske snage, prikupljene pod Borbenom grupom »Fišer«.²³

5. 9. 44 po prvi put su se pojavile ruske izviđačke snage' u Turn-Severinu, i jake snage, među kojima i motorizovane, u prostoru Krajove. Isprva su one, kroz dolinu Černe, okrenule sa većinom snaga prema severu. Jedan pokušaj slabijih snaga kod Kladova da dosegnu srpsku obalu bio je razbijen od strane Borbene grupe »Re«.

U međuvremenu su jake snage Titovih bandi zaposlele dolinu Timoka i posle žestokih borbi zauzele Zaječar.²⁴ Time je bio prekinut jedini upotrebljivi put za dotur do Dunava kao i poprečna veza pozadi istočnog fronta, koji je trebalo tek organizovati. Daljnje banditske snage prodrle su iza leđa naših sopstvenih uporišta u dunavskom luku, da bi sadejstvovale sa nastupajućim sovjetskim snagama i da bi im olakšale formiranje jednog mostobrana. Kao protivmera naređeno je dovođenje i poslednjih delova 1. brd. div., korišćenjem svih sredstava transporta, u njen novi rejon, kao i napad na Zaječar, koji je zauzet 11. 9.²⁵ Istovremeno je 2. puk »*Brandenburg*«, koji je bio stigao u Beograd, doveden u moto-maršu u luk Timok — Dunav, drumom Požarevac — Žagubica — Bor, koji je bio preplavljen bandama.

Oslobodenje Zaječara i drumu za Bor privremeno je omogućilo odlazak tamo koncentrisanih 20.000 stranih radnika, 1200 ranjenika i više stotina specijalista iz Nemačke. Pošto inače nije bilo više mogućnosti za otpremu, proizvodnja rudnika bila je obustavljena.

Početkom septembra počele su *Titove snage* II i XII crvenog korpusa pokrete iz j. i jz. Srbije u opštem severnom pravcu. U upornim borbama bilo je oslobođeno Užice, koje je od njih bilo danima opkoljeno. Međutim, delom jako izmorene naše jedinice (pol. [icijske], SDK i RZK), nisu mogle da spreče dalji prodor u dolinu Kolubare i ka Valjevu. Valjevo je bilo opkoljeno. Pošto se moralo računati s daljim prodiranjem crvenih prema Savi, to je 14. 9. štabnom oficiru za protivoklopnu odbranu vojnopr. k-ta Jugoistoka, *pukov-*

²³ Bljže o toj grupi vidi NAV-T-314, r. 32, s. 108.

²⁴ d ²⁵ Detaljnije o borbama za Zaječar vidi dok. br. 126.

niku f. Jungenjeldu, povereno komandovanje u s[evero] z[apadnoj] Srbiji. Njemu su isprva potčinjeni 5. pol. puk i delovi 1. i 3. srp. dobr. puka, kao i 2. puk RZK. Usled zaoštavanja situacije u srednjoj i z[apadnoj] Srbiji, Grupa armija »F« je stavila na raspolaganje 14. SS-puk 7. SS-brd. div. (»Princ Eugen«). Njegovo nastupanje od Uba prema Valjevu odužilo se, međutim, zbog teškoća u snabdevanju. Za deblokadu posade Valjeva, koja se nalazila u teškim borbama, Grupa armija »F« je uputila I bat. 1. puka »Brandenburg«, koji se nalazio u prebacivanju, i jednu četvu 202. tenk. bataljona, a koji su potčinjeni pukovniku f. Jungenfeldu, i koji su posadu, koja je bila sabijena u policijskoj kasarni u Valjevu, 16. 9. u poslednji čas, deblokirali i narednog dana, posle žestoke borbe, uspeali da je prebace u Lajkovac.²⁶ Držanje Valjeva nije bilo moguće, pošto su snage za deblokadu bile stavljene na raspolaganje samo za kratko vreme.

Posle zauzeća Valjeva, banditske snage vršile su pritisak jednim delom u pravcu severa prema Savi, a pretežnim delom u pravcu Topola — Arandelovac, gde su ugrožavale glavni magistralni drum Beograd — Niš. Vojnoupr. k-t Jugoistoka imao je nameru da tuče tamo koncentrisane glavne Titove snage napadom sa s[evera] sa dva, tenkovima ojačana, bataljona »Brandenburg«, a s j[uga] jednim pukom SS-div. »Princ Eugen«. Ispostavilo se, međutim, da su angažovane snage bile preslabe i naročito su mot. bata[ljoni] »Brandenburg« imali znatne gubitke u planini Rudnik, od ogorčenog i borbenog neprijatelja. Usled uskoro otpočetog udara ojačanog 14. SS puka preko čačka — Gor. Milanovca na Topolu, izbegnuto je, doduše, neposredno ugroženje druma Beograd — Niš, no nije usledilo željeno uništenje neprijatelja, čija je namera očigledno bila da u sadejstvu sa sovjetskim snagama sačeka pogodan trenutak za napad na sam Beograd.²⁷

²⁶ Valjevo su oslobodile, 18. septembra 1944, Prva d 6. proleterska divizija 1. proleterskog korpusa NOVJ. Međutim, građani grada Valjeva proslavljaju kao datn oslobođenja 15. septembar 1944, tj. dan kada su 1. i 6. divizija zauzele čelo mesta (osim kasarne na Krušiku), pre intervencije Borbene grupe »Junganfeld« za deblokitiranje opkoljene nemačkoHljotičevske grupacije u pomenutoj kasarni (vidi Petar Višnjić, *Operacije za oslobođenje Srbije 1944*, str. 143—9).

²⁷ Reč je o operaciji »Cirkus« (»Zirkus«); Gilj operacije bio je ovladavanje kalubarskim pobrdem. Operacija je počela 24. septembra 1944, uz učešće 7. SS-divizije »Princ Eugen«, 1. puka »Brandenburg« (bez 1. bataljona), 202. tenkovskog bataljona, delova 5. policijskog puka i četnika Šumađijske i Kolubarske grupe korpusa. Opširnije o tome vidi NAV-T-311, r. 193, s. 857—8: naredenje k-ta Jugoistoka od 21. septembra 1944. za operaciju, s. 845—8, 886—9, 928—31, 962—5, 1042—4 i 1100—4; izveštaji k-ita Jugoistoka od 21, 22, 23, 24, 26. i 28. septembra;

Na zahtev vojnoopr. k-ta Jugoistoka, Grupa armija »F« stavila je na raspolaganje celu 7. SS-brd. diviziju. Postojala je namera da se, po dolasku onih delova koji su se još nalazili u rejonu Višegrad — Užice, ponovno napadnu Titove snage u planini Rudnik, da se sabiju u dolinu prema Savi i da se tamo unište u sadejstvu sa Borbenom grupom »f. Jungfeld«. Do izvršenja ovih namera nije, međutim, više došlo, usled razvoja na srpskom i.[stočnom] frontu.

Tamo su, sredinom septembra, na jugu Bugari prešli u napadna dejstva, koja su sva odbijena, uključivši i jedan ofanzivni ispad tenkovima 17. 9. protiv fronta 1. brd. div. u rejonu Bela Palanka, pri kojem je 10 tenkova IV²⁸ izbačeno iz stroja.

Severno od Dunava nastavljalno se dovođenje sovjetskih snaga preko Turn-Severina u prostor Temišvara. U takvim okolnostima posedovanje odseka Černa, a naročito Oršave, bilo je od značajne važnosti. Uz to je trebalo da se na ovom sektoru angažovanoj *ojač[anoj] gren. mot. brig.*, iz rejona Negotina, preko D. Milanovca, dovede jedan bataljon 2. puka »Brandenburg«. Posle isprva uspešnog prodiranja na najširem frontu do linije Borloveni Vehi i Ograđena Vehi, pri čemu su rumunske snage, u jačini od najmanje jednog puka, razbijene, napad 92. mot. brig. zaustavljen je 20. 9. pred neprijateljem koji se stalno pojačavao, sada štaviše i Rusima s artiljerijom, dok si je Bat. »Brandenburg« teško probio put, kroz bande i mnogobrojne drumske zapreke, za D. Milanovac, da bi se posle prelaza pripremio za napad na Oršavu.

92. gren. mot. brigada prodrila je u daljem napadu na Oršavu sve do blizu samog mesta, kad su se jače *ruske snage*, 22. 9, s *tenkovima iskrcale u dunavskom luku*, i posle kratkih žestokih borbi raspršile ili odbacile prema jugu ili zapadu slaba obezbeđenja i alarmne jedinice koje su se tamo nalazile, a koje su istovremeno napadnute s leđa od strane bandi, i time su isforsirale obustavljanje napada na Oršavu.

92. gren. mot. brig. bila je, uz temeljito uništenje drumu na severnoj obali, u borbi protiv nadmoćnog neprijatelja, koji je žestoko nadirao, postepeno povučena do u okolinu istočno od Svinite, dok je Bat. »Brandenburg« ponovo prebačen na j[uznu] obalu.

1. brd. div. je najpre naredeno da svoje težište prebaci prema s[everu] i da preda 2 ojač.[ana] lov. bataljona u cilju

NAV-T-501, r. 257, s. 176—7: informacija k4a Jugoistoka od 2. oktobra 1944. o završetku operacije; Petar Višnjić, *Operacija za oslobođenje Srbije 1944*, str. 167, 176—8.

²⁸ Tip srednjeg tenka, jednog od četir Jipa tenkova sa oznakom I, II, III i IV.

čišćenja dunavskog luka. Pošto se, međutim, neprijatelj stalno pojačavao i 25. 9. već dopro do linije Mihajlovac — Jabukovac, 1. brd. div. je primila naredenje da, ostavljajući privremeno slabe delove na svom dosadašnjem frontu, pređe u napad protiv neprijatelja koji se iskrcao u dunavskom luku. Pri tom joj je bio potčinjen 2. puk »Brandenburg« i sve u dunavskom luku angažovane jedinice.²⁹

*Prilog br. 1 (skica)*³⁰

U dotadašnji odsek 1. brd. div. prebačena je 7. SS-brdska divizija (»Princ Eugen«).³¹ Usled toga, ta divizija nije više mogla da izvrši svoj zadatak, naime, da posle dovođenja njenog 2. lov. puka nastavi napad na Titove snage u srednjoj Srbiji. Ostavljajući privremeno jedan ojač. lov. bataljon u rejonu Topole, preuzela je dosadašnji odsek 1. brd. divizije.

Jedan dan kasnije, 27. 9, morao je i 1. puk »Brandenburg«, s izuzetkom 1 bataljona, koji je bio upotrebljen na ugroženom mostobranu Šabac, da bude izvučen iz rejona Topola — Arandelovac i premešten u rejon Vršac — Bela Crkva, zajedno sa 191. brig. jur. oruđa (bez jedne čete, pri 1. brd. div.).

Tamo se nazirao jedan neposredno predstojeći ruski napad s najmanje dve divizije u prvoj liniji maskirane iza rumunskih snaga. Istovremeno se pojačao pritisak na bataljone 92. gren. mot. brig., koji su se primerno tukli u neprekidnim borbama, naročito onaj kod Bozoviča, gde je 11/92. opkoljen od nadmoćnih ruskih snaga. Posle svih neuspelih pokušaja da se deblokira, bataljon se probio u noći 28/29. 9. ka zapadu, odnoseći svoje ranjenike, ali izgubivši sve svoje teško naoružanje i vozila.

Takođe ni uvođenje u borbu *ojačanog 1/18. pol. brd. puka*, koji je stigao iz Grčke i odmah ubačen u borbu, nije moglo sprečiti da ruske snage, u jačini 2 puka, konačno prodru preko Štajerdorfa na Vršac i Belu Crkvu i da time isforiraju prilaz Banatu.

Istovremeno su Pvusi pošli u napad jakim snagama iz rejona Temišvara u pravcu Velikog Bečkereka. 4. SS-okl. pol. gren. divizija, dalje severno, potčinjena Grupi armija »Jug«, bila je vezana napadima na sopstveni front, tako da je za

²⁹ Bliže o dejstvima 1. brdske divizije u to vreme vidi Hubert Lanz, n. d., s. tr. 278.

³⁰ ³⁵ ⁴⁶ i ⁸⁴ Ti prilozi su na snimcima broj 975 (prilog 1), 976 (prilog 4) i na sn. 980 — prilog 6.

³¹ Potpunije o tome vidi dok. br. 167.

odbranu od ruskog udara u početku stajalo na raspolaganju samo, iz 2 bataljona I[puka] »Brandenburg« i jurišnih oruđa formirana, *mot. borbena grupa*, kao i pol.[icijske] i jedinice za uzbunu vazduhoplovstva.³²

Ovim slabim snagama moglo je neprijateljsko napredovanje u međuprostoru između s.[evernog] krila 92. gren. mot. brig, i j.fužnog] krila Grupe armija »Jug« da bude odloženo samo elastičnim komandovanjem. Pritom je Borbena grupa »Valter«,³³ uprkos žestokog rumunskog otpora, 28. 9. privremeno zauzela Detu a 30. 9. Žamul Mare i Klopadiju.

1. 10. bila je borbena grupa železnicom prebačena u prostor oko Bečkereka i još je blagovremeno prispela, da bi, zajedno s pa artiljerijom vazduhoplovstva i prvim, vazdušnim, pristiglim delovima *Jurišnog puka* »Rodos«, u početku sprečila zauzimanje grada od Rusa³⁴, i da bi omogućila plan-sko napuštanje grada kao i evakuaciju kola nemačke nacionalne manjine iz Banata preko Tise prema z.[apadu].

Prilog³⁵ br. 2 (skica)

Po izvršenju ovog zadatka, naše, sada Štabu Divizije »Brandenburg«³⁶ potčinjene, snage bile su, pod jakim pritiskom nadmoćnijeg neprijatelja zapadno od Bečkereka i kod Titela, povučene pozadi Tise, sa zadatkom da brane liniju Tise. Kod Titela je isprva držan jedan mali naš mostobran.

Za vreme ovog borbenog dejstva spustili su se dalji delovi *Jurišnog puka* »Rodos« na aerodromima Pančevo, Kraljevićevo i Zemun. Oni su kasnije bili uključeni u odbranu Pančeva, Zemuna i Beograda.

Istovremeno je neprijatelj u prostoru zapadno od Bele Crkve pokušao da nadmoćnim snagama, koje su nastupale na širokom frontu, obuhvati 92. *gren. mot. brig*, koja je, uprkos žilavom otporu, postepeno do 3. 10. bila odbačena ka Pančevu. Posada Pančeva (jedan bataljon Puka »Veste Belgrad«, jedan SS-pa divizion, 2 čete *Jurišnog puka* »Rodos«,

³² Detaljnije o tome napadu od Temišvara prema Velikom Bečkereku, ikoji je izvršio sovjetski 31. gardijski streljački korpus, vidi Grupa sovjetsko-jugosilovenskih autora, *Beogradska operacija*, skicu između 188. i 189. strane.

³³ Nazvana je po imenu potpukovnika Valtera (Walter), komandanta I. puka »Brandenburg«.

³⁴ Veliki Bečkerek (sada: Zrenjanin) oslobodile su, 3. oktobra, jedinice 31. gardijskog streljačkog korpusa i 5. banatskog NOP odreda (vidi Grupu sovjetsko-jugosilovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 174).

³⁶ i ⁶⁸ U to vreme Divizija »Brandenburg« je preformirana (vidi dok. br. 144, obj. br. 8 i 10).

kao i veći broj pa baterija vazduhoplovstva) krvavo je odbijala sve napade neprijatelja do 5. 10.

Prilog³⁷ br. 3

Pošto snage nisu bile dovoljne za uspešnu odbranu mostobrana, koji je bio po površini veliki, nepovoljnog protezanja (25 km), i za odbranu od neprijateljskih snaga koje su već sa severa dejstvovala na drum Beograd — Pančevo, to je 6. 10, posle evakuacije dragocenog materijala i preko 4000 motornih vozila na više skela, mostobran Pančevo sužen uz napuštanje samog mesta.³⁸ Posle toga je neprijatelj na ovom frontu vršio napade samo mestimično i sa slabijim snagama. U noći od 7. na 8. 10. prešao je iznenadno preko Dunava kod Ritopeka (istočno od Beograda), otprilike u jačini bataljona, i zaposeo visove j[ugozapadno] od mesta. Momentanim protivnapadom s Izv. bat. 117. lov. div., koja je sa Štabom i prednjim delovima od 2. 10. sa j[uga] polako pristizala iz Grčke, uspelo je, doduše, neprijatelja još pre podne 9. 10. zbaciti s tih visova koji dominiraju cestom Beograd — Smederevo, ali pokušaj da se u celini unište neprijateljske snage koje su prešle Dunav nije uspeo ni daljim uvodenjem u borbu jednog bataljona Puka »Rodos« ni sa više iz Beograda prebačenih baterija. Jedan mali neprijateljski mostobran, koji ni uprkos ponovljenim planskim protivnapadima, uz dovlačenje daljih delova 117. lov. divizije, nije više mogao da bude uklonjen, u daljem toku vremena delovao je tako da je vezivao snage koje su bile potrebne da drže otvorenim važan put snabdevanja Beograd — Smederevo.

Sovjetska ofanziva s. od Dunava, koja je, gledano u celini, služila samo za maskiranje njihovog glavnog udara iz rejona Temišvar — Arad u mađarsku niziju, time je privremeno i završena. Težište borbe je, međutim, u prvim danima oktobra, sa pojačanom žestinom prešlo na istočni front južno od Dunava. U to vreme morala je Armijska grupa »Srbija« da ispita mogućnost promene komandnog mesta. K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«) ie 5. 10 preместio svoje komandno mesto iz Beograda u Vukovar. Postojale su za to 2 mogućnosti: ili premeštanje u Srem ili u rejon Kraljeva. U prvom slučaju postojala bi, doduše, dobra veza sa GrA [»F«], no moralo bi se računati s tim da će se prekinuti veza s Komandom Korpusa »Miler«. U slučaju premeštanja u rejon Kraljeva, trebalo je, doduše, računati s prekidom veza sa Komandom Korpusa

³⁷ Prilog je na sn. 977 i objavljuje se uz ovaj izveštaj.

³⁸ Zbog napuštanja mostobrana Pančevo, komandant Armijske grupe »Srbija«, na traženje k-ta Jugoistoka, morao je da dostavi izveštaj (vidi dok. br. 148).

»Šnekenburger«, pa i sa GrA »F«, no Armijska grupa bi u tom slučaju zadržala u rukama komandovanje verovatno pretežnom većinom svojih jedinica, koje je trebalo da se dovlačenjem s juga stalno pojačavaju. Pritom je trebalo računati i s tim da se pre sredine oktobra nije moglo očekivati premeštaj GrA »F« u rejon Srbije, a snabdevanje Armijske grupe bilo je moguće samo preko GrA »F«. Usled toga je 11. 10. O. Qu.-Abt. vazdušnim putem prebačeno u Kraljevo. Do poseda nja komandnog mesta Operativnog odelj.[enja], koje je u Kragujevcu bilo pripremljeno, posle ruskog prodora sa j[uga] prema Beogradu, ipak nije više došlo.

Administrativni zadaci vojnopr. k-ta Jugoistoka bili su, usled razvoja situacije, potpuno potisnuti u pozadinu. Pa i prenošenje »izvršne vlasti«, po odlasku Nedićeve vlade u Nemačku³⁹, ostalo je bez praktičnog značenja. Nasuprot tome, taktički zadaci su apsolutno stali u prvi plan. Usled toga je Operativni štab, po naređenju k-ta Jugoistoka od 6. 10, uz istovremenu smenu načelnika, oslobođen svih administrativnih zadataka, a naziv mu je preinačen u *Armijska grupa »Srbija« (Vojnopr. k-t Jugoistoka)*⁴⁰ Njemu su bili potčinjeni Štab Korpusa »F. V. Miler«, koji je komandovao na istočnom frontu južno od Dunava, i Štab Korpusa »Šnekenburger«, koji je komandovao na istočnom frontu severno od Dunava.

Krajem septembra, napad 1. brdske div. na neprijatelja koji je prešao reku u luku Dunava imao je dobar uspeh, u prvom redu zbog razbijanja najmanje 2 puka i zadobijanja mnogobrojnog plena. Kad se, međutim, neprijatelj, koji je sve dalje prodirao prema j. pojačao na ukupno 5 divizija, morala je divizija da pređe u odbranu.⁴¹ Brojna nadmoć protivnika i manjak municije i goriva, koji je stalno rastao, primoravali su na povlačenje prema zapadu. Danima su divizija i njoj podređeni delovi bili upućeni samo na snabdevanje iz vazduha, koje je bilo moguće malim brojem JU52⁴², pošto je put za dotur Petrovac — Žagubica — Bor, razaranjem drumskog klanca kod Gornjaka od strane partizana, učinjen neupotrebljivim a drum Niš — Zaječar — Prahovo bio s obe

³⁹ Milan Nedić je, zajedno s vladom, napustio Beograd 5. oktobra 1944. Tada su Beograd napustile i nemačke upravne komande i ustanove (AVII, NAV-T-501, r. 258, s. 736—7).

⁴⁰ Bliže o reorganizaciji institucije vojnog komandanta Jugoistoka vidi dok. br. 147.

⁴¹ i ⁴³ Bliže o tim borbama u luku Dunava i kod Zaječara vidi Grupu sovjetskonjugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 150—6, 159, 162—5.

⁴² Tip transportnog aviona (Junkers-52).

strane Zaječara prekinut od strane jakih snaga 57. sovjetske armije, koja je nastupala iz Bugarske.

Posle junačkog odbijanja koncentričnih napada neprijatelja, koje je trajalo danima, od strane posade opkoljene u Zaječaru (Izv. bat. 7. SS-brdske div., PT divizion 117. lov. div. i Dop. bat. 1. brd. divizije),⁴³ prodro je neprijatelj jakim snagama pored Zaječara u pravcu Bora i time razdvojio 1. brd. div. od 7. SS-brd. divizije. Uprkos čvrstoj volji, u toku sledećih dana, da se napadima sa s[evera] i j[uga] breša zatvori, neprijatelj je mogao, neometan od naše avijacije, da privuče jake snage (jedan meh. korpus i jednu strelj.[ačku] diviziju). Ovi pokreti su isprva ostali nezapaženi, usled lošeg vremena, koje je danima trajalo i koje je onemogućavalo vazdušno izviđanje.

9. 10. je jedan ruski izv. mot. odred, sa 17 tenkova i 2 puka, potpuno neočekivano prešao Moravu⁴⁴ kod Svilajнца i zauzeo železničko čvorište Lapovo.⁴⁵ Vazdušno izviđanje 10. 10. utvrdilo je tada 200 — 300 tenkova, 1000 — 1500 kamiona i preko 1000 zaprežnih vozila na drumu Zaječar — Petrovac. Time je prodor jakih ruskih snaga kroz naš istočni front u dolini Morave potpuno završen. 1. brd. div. bila je u opasnosti da bude napadnuta s leđa i odsečena.

U isto vreme je u rejonu Bela Palanka — Vlasotince 2. bugarska armija prešla u glavni napad protiv 7. SS-brd. div. mada iz početka nije mogla postići naročite uspehe. Jedino je jedan udar sa oko 60 tenkova prema Leskovcu dopro tamo do Morave.

Zaposedanie Lapova od neprijatelja imalo je za posledicu prekid pokreta j[ug]—s[ever] preko linije Skoplje — Kraljevo — Beograd. U cilju otklanjanja tog prekida trebalo je odmah staviti u pokret sve upotrebljive snage za koncentričan napad na zasad još srazmerno slabe neprijateljske snage na zapadnoj obali Morave.

Prilog 4⁶ⁱ (skica)

Sa juga su svi delovi koji su iskrcani u Kragujevcu, a koji su se samo vrlo sporo pojačavali, i to: 297. peš. div., 117. lov. div., kao i mornaričke i pozadinske jedinice, od strane Komande korpusa »F. V. Miler« bačeni u susret neprijatelju. I pored početnih uspeha, taj napad nije prodro dalje od Lapova. I jedna protivtenkovska grupa, sastavljena od snaga

⁴⁴ Veliku Moravu

⁴⁵ Taj prelaz preko Velike Morave izvršili su delovi sovjetskog 68. streljačkog i 4. gardijskog mehainizovanog korpusa (Vidi Grupa sovjetsko-jugoslavenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 191—3; Grupa autora, *ORNJ*, str. 300—1).

protivavionske i protivoklopne artiljerije, bila je upotrebljena za napad od Beograda u pravcu Velike Plane, gde je naišla na nadmoćnog neprijatelja koji je s tenkovima nadirao prema severu.⁴⁷

Treća grupa, koja se sastojala od 7. pt divizionu, dovučenog iz Hrvatske munjevitim transportom, sa jednim dalje prebačenim bataljonom 117. lov. divizije, bila je, preko Topole, upotrebljena za napad prema [istoku]. Ni ova jaka borbena grupa nije došla do izražaja, pošto je već pri istovaru u rejonu Mladenovca bila napadnuta od jakih banditskih snaga.

Konačno je, a što je i njenim sopstvenim namerama odgovaralo, 1. brd. div. naredeno da, iz pokreta za odvajanje od neprijatelja, napadne bok neprijatelja kod Petrovca, i da, kao nastavak toga, prodre do Morave kod Vel[ike] Plane. Napad se odužio usled terenskih teškoća i naišao je na toliko za odbranu spremnog, nadmoćnog neprijatelja, da nije uspeo s prodorom.

Na taj je način neprijatelju uspelo da sa većinom svojih združenih jedinica za napad (IV korpus i 1 streljačka divizija) forsira Moravu na više mesta. *Napad na Beograd*, u zajednici sa jakim Titovim snagama koje su se nalazile u rejonu Mladenovca i zapadno od njega, i time ugrožavanje prelaza preko Save, neposredno je predstojao. Daljih sopstvenih snaga za odbranu u ovom trenutku *nije* bilo na raspolaganju.

U toj situaciji Armijska grupa je, uz pristanak k-ta Jugostoka, odlučila da organizuje nov odbrambeni front *zapadno* od Morave.⁴⁸ U tu svrhu bilo je naredeno:

1. Privući 7. SS-brd. div. na Moravu zapadno od Lapova;
2. odvojiti 1. brd. div. od neprijatelja i zadobiti zapadnu obalu Morave, uz prihvrat od strane Grupe »Vitman«⁴⁹ (delovi 117. lov. divizije, 92. mot. brig. 2. [puka] »Brandenburg«),
3. napuštanje mostobrana »Beograd—Sever« u cilju dobijanja snaga, i

⁴⁷ U širem rejonu Velike Plane nalazio se 68. streljački korpus sovjetske 57. armije, koji se u Palanci spojio sa 5. NOU divizijom (vidi Grupu sovjetsko-ijugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 193).
⁴⁸ Detaljnije o tome vidi dok. bi'. 152.

⁴⁹ Grupa je nazvana po imenu komandanta 117. lovačke divizije general-lajtnanta Augusta Vitmana (August Wittmann). Vitman je, posle pogibije generala Stetnera, komandanta 1. brdske divizije, u oktobru 1944, preuzeo dužnost k-ta te divizije. Grupa »Vitman« je u svome sastavu imala: 92. motorizovanu grenadirsku brigadu, 44. pt ad, 2. bateriju 191. jtrišne artiljerijske brigade, 116. izviđački bataljon, 2. bataljon 737. puka 117. lovačke divizije, Puk »Rodok«, odrede (grupe) »Ostervic« — »Osterwitz« (2. i 3. bataljon 2. puka »Brandenburg«) i »Serenberg« — »Scherenberg« (vidi Hubert Lane, n. d., str. 282 i 301).

4. povući I/l. [puka] »Brandenburg« i 202. tenk. bat. (bez 2. č) u Beograd na raspolaganje Armijskoj grupi »Srbija«.

Dok je u toku 12. 10. Borbenoj grupi »Vitman«, sa snagama oslobođenim 10/11. usled planskog napuštanja mostobrana »Beograd—Sever«, uspelo da napadom prema jugu obezbedi naredeni prihvatni položaj za 1. brd. div., neprijatelj je s masom meh.[anizovanog] korpusa napravio prodor prema jugu, pored borbene grupe, u *rejon Topole*.

Posle sjedinjavanja sa Titovim snagama koje su se u ovom rejonu sakupile, protivnik je sam prešao u napad na Beograd duž drumu koji vodi prema severu.

Uprkos uništenja 29 tenkova, prvenstveno od Div.[izional] jur.[išnih] top.[ova] SS-divizije »Princ Eugen«⁵⁰, neprijatelju je uspelo da probije liniju otpora na Avali, koja je organizovana na brzinu, sa samo slabim snagama i slabom borbenom vrednošću, i da uveče, 13. 10, izbije pred južnu ivicu grada.

Odbrana grada je, usled odvajanja ono malo raspoloživih i za borbu sposobnih snaga za front na Moravi radi prihvata 1. brd. div[izije], trpela, s jedne strane, od nedostatka pešadijskih snaga a, s druge strane, od potpune rascepkanosti u mnogobrojne, samo u organizacionom pogledu prikupljene alarmne jedinice i novodovedene delove jedinica. Tako su, npr. prednji delovi 750. lov. puka⁵¹, koji su iskrcani u Topčideru u noći 13/14, morali par časova kasnije odbijati, na potpuno nepoznatom terenu i bez teškog naoružanja, glavni udar protivnika kroz topčidersku dolinu. Pored teških gubitaka kod neprijatelja, bili su znatni i naši gubici nastali u tim borbama. U prednjoj liniji pao je, u napadu, general peš.[adije] Šnekenburger.⁵²

Posle njegove smrti, pošto su trupe kojima je on do tada komandovao bile upotrebljene u odbrani grada, Komanda Korpusa »Šnekenburger« je rasformirana, a svi delovi koji su bili u borbi van Beograda prikupljeni su u rejonu donje Morave u Korpusnu grupu »f. Štetner«⁵³ a komandant odbrane Beograda⁵⁴ neposredno je potčinjen Armijskoj grupi.

Kad je snabdevanje i komandovanje *Komande Korpusa »Miler«* od strane Armijske grupe »Srbija«, posle ruskog prodora na Beograd, postalo nemoguće, k-t Jugoistoka je

⁵⁰ Vidi dok. br. 167.

⁵¹ Pripadao je 118. lovačkoj diviziji.

⁵² Vidi dok. br. 125.

⁵³ Nazvana je po imenu njenog komandanta Štetnera viteza od Grabenhofena Valtera (Stattner Ritter von Grabemihofen Walter), generala brdskih tirupa (i general-lajtnanta) i komandanta 1. brdske divizije (vidi dok. br. 28).

⁵⁴ Vidi dok. br. 143.

Komandu Korpusa »Miler« potčinio Grupi armija »E«. K-da Arm. gr. »Srbija« je 13. 10. u podne naredila premeštanje svog komandnog mesta u tvrđavu Kalemegdan. Premeštanje na drugu obalu Save smatrano je necelishodnim radi stalne potrebe da operativno rukovođenje neposredno deluje na nivo borbenosti trupa.

Grupa armija »F« je, međutim, naredila, iz operativno-taktičkih razloga, premeštanje komandnog mesta na sev[er]nu obalu Save, pošto su Armijskoj grupi sada potčinjene snage Div. grupe »Bether«⁵⁵ koje su se nalazile u Sremu i Grupa »Kilvajn«³⁶, koja je obezbeđivala front na Tisi. Sama Armijska gr[upa] »Srbija« potčinjena je u taktičkom pogledu i u pogledu snabdevanja Komandi 2. OkA, a disciplinski — prema dosadašnjim popunama. Razlozi za potčinjavanje izneti su u pismu gospodina k-ta GrA »F« od 14. 10, a koje je priloženo u izvodu,

i

Prilog 5³⁷

U jutarnjim časovima 14. 10, Armijska grupa je premestila svoje komandno mesto prvo u Surčin, a sutradan u Rumu. Jedno istureno komandno mesto pripremljeno je u Batajnici da bi bilo što je moguće bliže borbenim delovima. Jedna mera koja se pokazala vrlo dobrom.

Glavni zadatak Armijske grupe »Srbija« bio je sad taj da svim sredstvima pokuša prihvatiti Korpusnu grupu »f. Štetner«, koja je sastavljena od sposobnih delova jedinica, za dalja dejstva na frontu Dunav — Sava.

Za to su postojala dva puta: ili kratki put kroz velegrad Beograd, preko Savskog mosta, uprkos snažnog neprijateljskog otpora, s kojim je trebalo računati, ili prelaz preko Save zapadnije, izbegavajući jači neprijateljski otpor. Ako bi trebalo sa sobom izvući glavninu motornih vozila, zadnja alternativa bi bila isključena, pošto za otprilike 1500 vozila Grupe »Štetner« nije više bilo nikakvog goriva na raspolaganju. Poslednjih raspoloživih 50 m³ goriva bilo je, uz velike teškoće, dotureno 13/14. 10. Korpusnoj grupi »f. Štetner« u Smederevo. Ova je količina upravo dostajala za obezbeđenje marša za Beograd. Korpusna grupa »f. Štetner« je stoga primila naređenje da najbržim putem, sa isturenim motorizovanim delovima, prodre u pravcu Beograda.

⁵⁵ Nazvana je po imenu njenog komandanta Karla Betherera (Karl Böttcher).

⁵⁶ Kühlwein (komandant Divizije »Brandenburg«).

⁵⁷ Objavljuje se uz ovaj dakumenat. Prilog je na s. 979.

16. 10. su motorizovani delovi Grupe »f. Štetner«, uz uporni stalno pojačani otpor neprijatelja, dospeli do rejona ji. od Mokrog Luga.

Namera generala f. Štetnera je bila da smanjenim ešeloni- niranjem u svojoj korpusnoj grupi na dan 18. 10. prodre do grada s obe strane druma Grocka — Beograd. Nasuprot tome, Armijska grupa je bila mišljenja da frontalni udar na neprijatelja koji je spreman za odbranu obećava manje uspeha nego jedan udar između južne ivice grada i Avale kroz topčidersku dolinu do grada. Ovaj udar bi, osim toga, vodio u pozadinu neprijateljskih teških oruđa, koja su ugrožavala prelaz preko Save. General f. Štetner je ostao čvrsto pri svojoj nameri uz motivaciju da je pri stanju municije i goriva kod njega najbliži put do Save jedino izvodljiv. Armijska grupa je preporučila odluku generalu f. Štetneru zato što je general imao bolju mogućnost procene na samom licu mesta.

Kad su 17. 10, posle teške borbe, zauzeti visovi Mokrog Luga, a Korpusna grupa videla ispred sebe neprijatelja u izgrađenom položaju »glava do glave«, sa nagomilanim teškim oružjem, general f. Štetner je napustio svoju nameru da se probije do Save duž druma. Javio je da sad treba da počne napad, kao što je bilo predloženo od strane Armijske grupe, kroz topčidersku dolinu, no istovremeno je zamolio da mu se u slučaju da se i taj put pokaže neprolaznim, dadu određene ruke za prodor mimo Beograda i prelaz preko Save zapadnije. 1. brdska divizija je, takođe, jednom na nju neposredno upućenom radio-porukom GrA, naročito upućena na prelaz preko Save kod Šapca. Od tada je svaka veza sa Korpusnom grupom »f. Štetner« prekinuta.

U međuvremenu je *komandant odbrane Beograda* sprečio sve neprijateljeve pokušaje da se domogne mosta na Savi, delom i u borbi prsa u prsa. Pritom se pukovnik f. Jungenfeld, koji je bio angažovan kao komandant mosta, naročito istakao energičnim ličnim angažovanjem.

Protivnapad Brigade »f. Rudno«, ojačane jurišnim topovima, koja je stavljena na raspolaganje od strane 2. OkA, zajedno sa delovima 5. polic. puka, koji je postao slobodan posle napuštanja mostobrana Obrenovac, odbacio je neprijatelja 16. 10, u žestokoj borbi za svaku kuću, sa predela kod železničke stanice tako daleko natrag u grad, da je otklonjeno neposredno ugrožavanje Savskog mosta i gađanje streljačkim oružjem. Osim toga, jedna borbena grupa je u delu grada Čukarica, pod komandom puk. Cimermana,⁵⁸ nepokolebivo odolevala svim napadima.

⁵⁸ Zimmermann

Posle javljanja odluke od strane Korpusne grupe »f. Štetner« da će se 18. 10. probiti preko Topčidera, K-da Korpusa je naredila istovremeno napad sa mostobrana na Savi u topčidersku dolinu, da bi se na taj način otvorio put Korpusnoj grupi. U teškim borbama za svaku zgradu, u kojima je s obe strane bilo znatnih gubitaka, u napadu na nepreglednom zemljištu železničke stanice moglo se zadobiti vrlo malo terena, pa ni u drugoj liniji nameravano spajanje borbenih grupa Savski most i Čukarica nije uspelo.

Nije se moglo ništa primetiti [da se sprema] napad Korpusne grupe »f. Štetner«. Radio-poruke, koje su je trebale obavestiti o njenim ciljevima, nije primila, dok je jedan donosilac naredenja, ujutro 18. 10, sa Rodom⁵⁸ oboren. Izviđanje iz vazduha nije pružilo nikakav upotrebljiv podatak o mestu gde se Grupa nalazi. Prema uhvaćenim neprijateljskim radiogramima, Grupa očigledno nije bila u Topčideru, nego je nastupala prema z[apadu] u cilju proboja. Rusi su javljali visoke cifre o zarobljenima, kao i plenu. Pojedini pripadnici Korpusne grupe, koji su bili razbijeni, stigli su u toku 19. 10. na severnu obalu Save kod Surčina i javili da se Korpusna grupa podelila na pojedine grupe i da se, gonjena od Rusa tenkovima i od partizana, probija ka z[apadu]. 19. 10. usmereno izviđanje iz vazduha je u rejonu j[užno] i j[u-go]z[apadno] od Beograda utvrdilo njene pokrete prema zapadu.⁶⁰

Tako je postalo jasno, da se više ne može računati s tim da se znatniji delovi Korpusne grupe »f. Štetner« još namejavaju probiti u Beograd.

Posle toga je otpao svaki argumenat za dalje držanje otvorenim mostobrana Beograd, koje je bilo omogućeno pod komandom komandanta odbrane Beograda, general-lajtnanta Štefana, u požrtvovanim borbama, u kojima je bilo velikih gubitaka.

Armijskoj grupi je, na njen zahtev, 19. 10. u 10.30 časova data puna sloboda akcije od strane GrA »F« i 2. OkA u cilju napuštanja mostobrana u Beogradu. Povlačenje je naredeno za noć 19/20. 10. *Napuštanje severnog mostobrana*, uključivo 1 tvrđave Kalemegdan, sprovedeno je do 5.30 časova bez većih

⁵⁹ Tip aviona malih brzina. Služio je za prenos pošte, a upotrebljavali su ga i za izviđanje, kao i za prevoz pojedinih lica. Mogao je aterirati skoro na svakom terenu, pošto mu je za to trebalo vrlo kratko uzletište.

⁶⁰, ⁶⁵ i ⁶⁶ Bliže o probijanju iz obruča (u kome je ostalo oko 5.000 vojnika) Korpusne grupe »Štetner« i njenom prihvatanju u rajonu Šapca, te angažovanju na levoj obali Drine, od Zvornika do njenog ušća, vidi Hubert Lane, n. d., str. 284—289.

gubitaka. Usled otkazivanja sredstava za paljenje, razaranje Savskog mosta je samo nepotpuno uspelo.

Iskorišćavajući ovu okolnost, neprijatelj je odmah prodro i isprva se sa slabijim snagama učvrstio na severnoj obali Save. U toku dana proširio je svoj mostobran pod zaštitom brojnih, na dominirajućoj [južnoj] obali postavljenih teških oruđa, a delimično je već i teško oruđe prebacio preko mosta.

U večernjim časovima je preduzet poslednji pokušaj razaranja Savskog mosta. Odvažni prodor jednog kamiona, napunjenog eksplozivom, pod zaštitom 4 jur[išna] topa, dospelo je, doduše, kroz neprijateljske redove sve do početka mosta, ali su tamo kamion, kao i 2 prateća jur[išna] topa, pogodeni koncentrisanom vatrom protivtenkovskih topova. Usled paljenja tovara u kamionu, most je ponovo bio samo neznatno oštećen.⁶¹

Povlačenje *Borbene grupe »Cimerman«* sa mostobrana Cukarica, u noći na 20. 10, nije uspelo usled nedostatka sredstava za prebacivanje, od kojih je jedan deo bio uništen vatrom neprijatelja. Bobrena grupa je tokom celog dana odbijala koncentrične napade a uništila je 9 tenkova. Njeno povlačenje je uspelo u noći na 21. 10. bez većih gubitaka. I ovde je neprijatelj odmah nadirao za njom preko Ade Ciganlije i učvrstio se na severnoj obali Save.

Opasnost od natkriljavanja na [severu] i [jugu] naših položaja Dunav — Sava izazvala je potrebu da se odstupi na povoljnije položaje u međurečju. Izgradnja ovog položaja, takozvane *»Nibelunške linije«*⁶² koja duž Drine — odsek Bosut — prolazeći istočno od Sida dostiže Dunav kod Opatovca, bila je već započeta od 2. OkA. Za dalje vođenje operacija bilo je od važnosti da se, prvo, dobije u vremenu za dalju izgradnju *»Nibelunške linije«*, a drugo, da se zaposedne sa što snažnijim jedinicama.

Dok, južno od Save, neprijateljski pokreti, osim grupa koje su progonile Bobrenu grupu *»f. Štetner«*, nisu isprva primećeni, neprijatelj je privukao prema severu jake delove svojih snaga koje su bile angažovane u Banatu i u Beogradu i uputio ih na odsek Stari Bečej preko Tise u pravcu Sombor — Dunav.

Bobrena grupa Divizije *»Brandenburg«*, koja je bila angažovana na ovom odseku, bila je preslaba da bi mogla na neki način da utiče na rusko napredovanje. Pošto je pored toga postojala opasnost da ta bobrena grupa bude obuhvaćena na njenom zapadnom krilu, Armijska grupa je 21. 10.

⁶¹ O tome vidi i dok. br. 158.

⁶² Bliže o njima vidi dok. br. 153.

naredila povlačenje borbene grupe preko Novog Sada pozadi Dunava. Povlačenje je planski sprovedeno. Most u Novom Sadu bio je razoren.⁸³ Borbenoj grupi je stavljeno u zadatak da brani dunavski odsek Ilok — Apatin.

Za povlačenje iz [istočnog] Srema na »Nibelunšku liniju«, Armijska grupa je stvorila plan, koji je predviđao povlačenje sopstvenih snaga na 6 uzastopnih linija otpora. Za sprovođenje ovog pokreta, Armijska grupa je imala slobodne ruke. U toku pokreta, koji su planski izvedeni, bez jačeg frontalnog pritiska od strane neprijatelja, no uz stalnu opasnost obuhvatanja severnog krila iz Fruške gore, koja je bila posednuta bandom, Div. k-da zbV »Štefan« predala je 23. 10. komandu Div. k-di »Bether« i bila je zadužena zadacima regulisanja saobraćaja i nadzora nad pokretima u rejonu armijske pozadine.

Prilog 6⁶⁴ (skica)

21. 10. pre podne stigao je u Armijsku grupu izveštaj da je više hiljada pripadnika Korpusne grupe »f. Štetner«, pod vodstvom gen. lajt[nanta] Vitmana, stiglo čelom kolone u Šabac.⁸⁵

Na to su odmah preduzete potrebne mere za prihvatanje, odmor i popunu jedinica, od oko 12.000 ljudi, koje su usled marša i borbi bile izvanredno izmorene i najčešće bez teškog naoružanja i bez ijednog motornog vozila.

1. brd. div. i delovi 117. lov. div. bili su, posle kraćeg odmora u rejonu Sr. Mitrovica — Kuzmin, premešteni u rejon Bijeljina — Zvornik, za odbranu drinskog odseka.⁸⁸ Tamo je divizija snabdevena oružjem i opremom, uz istovremeno razoružanje nepouzdatih delova Divizije »Handžar«.⁸⁷ Pripadnici Divizije »Brandenburg« i Jurišnog puka »Rodos« bili su predati Diviziji »Brandenburg«.⁶⁸ Ostali delovi bili su prebačeni u pozadinu Armijske grupe. 23. 10. je mostobran Šabac planski napušten a most na Savi razoren.

Kad je 27. 10. bio završen planski pokret prebacivanja na liniju istočna ivica Sremske Mitrovice — Radinci — Bešenovo — Remeta, Armijska grupa je, shodno naredenju, predala komandu Komandi LXVIII AK, koja je vazдушnim putem prebačena iz Grčke.

Gledano u celini, za Armijsku grupu je bilo važno to da neznatnim snagama kojima je raspolagala drži otvorenim put

⁸³ Vidi dok. br. 133.

⁶⁷ Bliže o oduzimanju teškog naoružanja od 13. SS^divizije »Handžar« i stanju u toj diviziji vidi tom IV, toj. 30, dok. br. 82.

preko Skoplja — Kraljeva — Beograda za povlačenje GrA »E« iz Grčke, koje je počelo posle rumunske kapitulacije.

Uslovi u kojima se Armijska grupa borila bili su, kako se i može zamisliti, teški. Prema njoj je, kao neprijatelj, stajalo ukupno oko 10 bugarskih divizija⁶⁹, 4 rumunske divizije⁷⁰, 15 banditskih divizija⁷¹ i 17 sovjetskih streljačkih divizija⁷², ojačanih sa 3 mehanizovane brigade i 2 tenkovske brigade.

Ovoj postavi protivnika mogle su biti bačene u susret od naših snaga samo 1. brdska divizija, koja je stekla iskustvo u velikim borbama, 7. SS-brd. div. koja je izvežbana samo u borbi sa bandama, delovi 117. i 118. lov. div., jačine po jednog puka, i mot. bat[aljoni] »Brandenburg« kao i 92. mot. brig., jačine oko jedne divizije, i Puk »Rodos«, izvučen iz aviona i bez teškog naoružanja. Sve ostale jedinice, kao što su policijske, jedinice za obezbeđenje i alarmne jedinice, jačine, ukupno, oko 25 bataljona, bile su usled njihova sastava, naoružanja i slabog iskustva za velike borbe, prema jednom punovrednom protivniku samo uslovno upotrebljive.

Ove jedinice nikako nisu stajale na raspolaganju od početka, nego su delimično pridošle tek u toku borbenih dejstava i najčešće odmah ubačene u borbu, a da im pripadajuće službe snabdevanja još nisu bile pristigle. Jedinstveno komandovanje unutar jedinica nije stoga nikako bilo moguće.

Svi *pokreti* su bili, naročito u periodu nastupanja, žestoko sprečavani nadmoćnom avijacijom, koja se, u uskim planinskim dolinama, isticala stvaranjem naročitih smetnji, i stalnim prepadima bandi, koji su delom imali za posledicu potpuno paralizovanje saobraćajne mreže naročito u [istočnoj] Srbiji (razaranje mostova i pruga). *Snabdevanje trupa*

⁶⁹ Taj podatak o broju bugarskih divizija nije tačan. U dejstvima protiv jedinica Armijske grupe »Srbija« nalazila se bugarska otečestvenofrontovska 2. armija s četiri pešadijske, jednom konjičkom i 1. ustaničkoan divizijom i po jednom tenkovskom i graničnom brigadom, dok su delovi bugarske otečestvenofrontovske 1. i 4. armije dejstvovali na pravcu Sofija — Skoplje i u Makedoniji. Na taj način, krajem septembra, duž bugarsko-jugoslovenske granice bilo je grupisano 13 bugarskih divizija, od čega se 8 divizija nalazilo na niskom pravcu (vidi dok. br. 152); Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 90 i 91; Grupa autora, *ORNJ*, skica niske operacije između 312. i 313 strane).

⁷⁰ Vidi Colonel Anesku i dr., n. d.

⁷¹ Misli se na jedinice NOV i POJ. U Srbiji su tada dejstvovali 1. proleterski korpus (čiji sastav u vreme beogradske operacije je bio: 1, 5, 6, 17. i 21. divizija), 12. korpus (11, 16, 28. i 36. divizija), 13. korpus (22, 24, 46. i 47. divizija), 14. korpus (23, 25. i 45. divizija) i 2. proleterska divizija — ukupno 17 divizija (vidi Grupa autora, *ORNJ*, str. 288 i 311).

⁷² Detaljnije o sovjetskim snagama vidi Grupu sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 91.

S 7510/6977

In Würdigung des Einsatzes des Stabes der Armeegruppe Serbien und der unterstellten Truppen hat der Herr Oberfeldstabsarzt Dr. H. Gr. 9 am 11.11.1944 folgenden Paragrafenbefehl erlassen:

Paragrafenbefehl

Am 27.10.44 scheidet der Stab Armeegruppe Serbien, der schwerer Brände aus dem Stab des Militärbefehlhabers Orlow gebildet wurde, aus seiner Tätigkeit aus. Damit findet eine mehrjährige besonders schwierige Arbeit zur Befriedigung des Südostraumes einen durch erfolgreiche Truppenführung gekrönten Abschluß.

Die in der Armeegruppe Serbien während der Kriegsjahre 1941/42/43/44 geleisteten Verdienste werden durch den folgenden Paragrafenbefehl würdigt:

1. Der Oberfeldstabsarzt Dr. H. Gr. 9 wird für seine Verdienste in der Armeegruppe Serbien mit dem Paragrafenbefehl ausgezeichnet.

2. Der Oberfeldstabsarzt Dr. H. Gr. 9 wird für seine Verdienste in der Armeegruppe Serbien mit dem Paragrafenbefehl ausgezeichnet.

3. Der Oberfeldstabsarzt Dr. H. Gr. 9 wird für seine Verdienste in der Armeegruppe Serbien mit dem Paragrafenbefehl ausgezeichnet.

4. Der Oberfeldstabsarzt Dr. H. Gr. 9 wird für seine Verdienste in der Armeegruppe Serbien mit dem Paragrafenbefehl ausgezeichnet.

5. Der Oberfeldstabsarzt Dr. H. Gr. 9 wird für seine Verdienste in der Armeegruppe Serbien mit dem Paragrafenbefehl ausgezeichnet.

General der Infanterie

32

je, pri širokim frontovima, mnogobrojnosti jedinica i ugroženim putevima dotura, nailazilo na najveće teškoće. Snabdevanje iz vazduha, koje je svojim položajem bilo višestruko uslovljeno, bilo je sasvim nedovoljno usled nedostatka aviona. Ono što je, međutim, najviše kočilo sprovođenje naših mera, bio je stalni, ozbiljni nedostatak pogonskog goriva, usled kojeg su, pri velikom učešću motornih vozila, često i najnužniji pokreti mogli biti izvedeni samo nepotpuno, a pri prebacivanjima su nastajali i znatni materijalni gubici.

Iako, pri opisanom odnosu snaga i nepovoljnim uslovima za borbu, u četvoronedeljnim najupornijim borbama, put za Beograd nije mogao da bude održan otvorenim, to je neprijatelj ipak pretrpeo znatne gubitke u ljudstvu i materijalu (samo u rejonu Beograda uništeno je preko 100 tenkova). Osim toga, dobiveno je vreme za organizaciju zaprečnog fronta u dolini Zapadne Morave i Drine — »Nibelunške linije«, koja pruža opravdane nade da će pretežni deo GrA »E«, ako ne preko Beograda, to barem preko Višegrada, uspeti da se priključi trupama koje se nalaze na zapadnom Balkanu.

Ceneći dejstva Štaba Armijske grupe »Srbija« i potčinjenih joj trupa, gospodin komandant GrA »F« je 3. 11. 1944. izdao sledeću *dnevnu zapovest*:

Dnevna zapovest

Na dan 27. 10. 44 prestaje š dejstvom Štab Armijske grupe »Srbija«, ⁷³ koji je u teškim časovima formiran iz Štaba vojnoupravnog komandanta Jugoistoka. Višegodišnji, naročito teški, rad oko umirenja jugoistočnog prostora će time dobiti završetak, okrunjen uspešnim komandovanjem.

Žilava borba za severnu Srbiju protiv goleme nadmoći ući će u istoriju ratova kao primer vojničkog junaštva, vojne organizacije i improvizacije, i naročito nepokolebljivog rukovođenja.

Izražavam gospodinu glavnokomandujućem, pešadijskom generalu Felberu, kao i svim pripadnicima njegovog komandnog štaba, moje puno priznanje i moju srdačnu hvalu i želim svakome od njih da budu ponovno upotrebljeni na najodsudnijem mestu u borbi za budućnost Nemačke.

potp.: baron fon Vajks
general-feldmaršal

Felber
general pešadije

⁷³ Bliže o formiranju te grupe vidii d dok. br. 147.

3. prilog
0. U., 8. 10. 1944.

Inžinjerijski štabni oficir
pri Armijskoj grupi »Felber«
(Vojnoupr. k-t Jugoistoka)

Br. B. Br. 3601/44

Predmet: Upotreba dunavskih skela u prevoženju

Za vreme teških dana borbi na mostobranu severno od Dunava obezbeđen je, neprekidnim danonoćnim radom, pod najtežim vremenskim uslovima i okolnostima, pri jakom nevremenu i neprekidnoj kiši, prolaz trupama koje su se vraćale sa severa, pri čemu su oficiri, podoficiri i vojnici u ovom trodnevnom dejstvu dali sve od sebe.

Skele su u ta tri dana napravile 208 prelaza i evakuisale pritom okruglo 18.416 tona u vojnom pogledu najvažnijeg materijala.

Ljudi je bilo prevezeno, ukoliko je uopšte prebrojavanje bilo moguće:

9.786 vojnika i
7.436 civila, pretežno pripadnika
nemačke narodnosne manjine.

Prevučeno je:

4.262 motorna vozila
861 zaprežno vozilo
363 topa sa sredstvima za vuču,

a osim toga:

3.152 konja
1.552 goveda i ovaca.

U ovim ciframa nisu sadržani delovi prevučeni na prelazima 3 i 4.

5. prilog
H. Qu, 14. okt. 1944

Komandant Jugoistoka

Komandantu Armijske grupe »Srbija«
pešad. generalu Felberu

Poslednjih nedelja Armijska grupa se, u teškim borbama protiv brojno daleko nadmoćnijeg neprijatelja, izvanredno dobro pokazala. Ja izražavam Vama, Vašem štabu i Vašim hrabrim trupama moje puno priznanje i moju hvalu. Ako nije

uspelo sprečiti prodor neprijatelja u Srbiju, to je isključiva zasluga izvanredne brojne nadmoći protivnika i pmoći koju je u svakom pogledu imao od stanovništva zemlje. Tim veću ocenu treba dati sopstvenom dejstvu Komande i trupa.

Pošto u 00.00 časova 16.10, Korpus »F. V. Miler« prelazi pod Komandu Grupe armija »E«, to nameravam da Štab Armijske grupe izdvojim iz fronta čim budem imao na raspolaganju odgovarajuću komandu korpusa za komandovanje na istočnom frontu kod Beograda i severno od njega.

Za obezbeđenje i odbranu istočnog fronta, koji se za sada mora bitno osloniti na liniju Drina — Sava — Dunav — Tisa, mogu da dobijem dodatne snage samo iz područja 2. oklopne armije. Pošto se istovremeno mora računati sa znatno jačom napetosti u obalskom pojasu Dalmacije, kao i u unutrašnjosti Hrvatske i u rejonu severno od Dunava, *izjednačenje snaga* bezuslovno zahteva *jedinstveno* taktičko komandovanje, koje se, prema stanju stvari, može preneti samo na komandnu ustanovu, naime na 2. oklopnu armiju. Pošto pored toga ovoj armijskoj komandi nužno podleži i snabdevanje Armijske grupe »Srbija« (bez Korpusa »F. V. Miler«), to ću Armijsku grupu u taktičkom pogledu i u pogledu snabdevanja potčiniti 2. oklopnoj armiji, sve dok ova ne bude zamenjena nekom komandom korpusa. *U disciplinskom pogledu Armijska grupa mi ostaje neposredno potčinjena.*

potp.
baron fon Vajks
general-feldmaršal

7. prilog

Ocena potčinjenih jedinica

1. brd. div.

Izabrani ljudski materijal — približno potpunog sastava — sa iskustvom u velikim borbama i borbama s bandama. Odlično se tukla kako u napadu tako i u odbrani.

S oružjem i opremom najbolje snabdevena.

7. SS-brd. div. »Princ Eugen«

Komandni kadar uglavnom iz Nemačke, pretežni deo ljudstva pripadnici nemačke narodnosne manjine iz Banata, mlada godišta, sastava u skladu sa ratnom formacijom, upražnjenih mesta malo.

Borbena vrednost dobra. Postoji iskustvo u borbi s bandama, a time i u velikim borbama.

Div. »Brandenburg« (1. i 2. puk i 114 puka):

Lični sastav je, usled posebnih učestvovanja u borbama, delimično mešan sa nemačkom narodnosnom manjinom i dobrovoljcima drugih nacija. Neznatne borbene jačine. Mlada, za dejstvo sposobna i pouzdana jedinica. Rukovodstvo odano više specijalnim zadacima negoli pešadijskim borbama velikih razmera.

U pogledu oružja i opreme dobro snabdevena (bez artiljerije). Kao potpuno motorizovana jedinica, ona je na planskome zemljištu ograničena u kretanju.

92. gren. brig. (mot.)

Jačina: Jedan puk, koji se sastoji od 2 bataljona.

Potpuno motorizovana. Jedinica koja se bori s voljom i koja je u borbi proverena.

Oprema oružjem i priborom dobra. Kao motorizovana jedinica, ona je na teškom terenu uslovno pokretna, a vrlo osetljiva u borbi peške.

117. lov. div. (samo delimično dovedena)

Podređeni delovi približno pune jačine.

Mlada godišta. Pri dobroj izobrazbi, neznatno borbena iskustvo. Potpuno naoružana.

5. SS-pol. puk

Usled neprekidne upotrebe u borbama protiv bandi, borbena jačina neznatna. U pogledu godišta mešana. Iskustvo u borbi s bandom, ali bez iskustva u borbama velikih razmera.

Potpuno motorizovana. Naoružanje osrednje.

18. SS-pol. brd. puk

Srednja, delimično starija godišta, velikim delom pripadnici nemačke nacionalne manjine i stranci. Neznatne borbene jačine. Iskustvo samo iz borbi s bandom. Bobbena vrednost neznatna, komandovanje osrednje, nepouzdana.

Naoružanje dobro (Artiljerijski divizion potpuno motorizovan).

Alarmni puk »Tvrđava Beograd«

Jedinica sastavljena od povratnika sa odsustva svih mogućih delova oružanih snaga i godišta, bez unutrašnje veze.

Jačina: oko 1200 ljudi. Usled nedovoljne jedinstvene obuke, borbena vrednost osrednja. Naoružanje improvizirano, teškog oružja malo, nedovoljno snabdevena opremom, nepokretna.

12. tenk. bat. za naročitu upotrebu:

Pune jačine. Mlada godišta. Zadatke izvršava s puno volje. Usled toga što je opremljen lakim francuskim tenkovima, sposoban samo za borbu protiv bandi i za obezbeđenje. Nije upotrebljiv za borbe velikih razmera.

Bataljon nije upotrebljavan kao celina, nego po četama u raznim delovima Srbije.

Odeljenja lovaca na tenkove dobro su se pokazala i u borbi protiv sovjetskih tenkovskih snaga.

202. tenk. bat.

Dobro obučena mlada jedinica. Opremljena srednjim i teškim tenkovima.

Sa dobrim iskustvom iz borbe s gerilom, dok je borbena vrednost za borbe velikih razmera uslovna.

191. brig. jur. topova:

Mlada godišta, pune jačine. Borbeno iskustvo neznatno. Borbena vrednost i borbeno raspoloženje nejednako. Oprema: jurišni topovi 105 mm bez baterijskog durbina za osmatranje.

Landesšicen-bataljoni (287, 288, 562, 592, 654, 923, 977, 1202 M)

Bataljoni za obezbeđenje (803, 837) i 786. turk. bat.

Stara godišta, delimično telesno defektna.

Približno pune jačine, podesni samo za zadatke obezbeđenja. Iskustvo u borbi s bandom neznatno. Borbena vrednost: neznatna i u napadu i u odbrani. Opremljeni trofejnim naoružanjem, pokretljivost neznatna.

Puk »Rodos«:

(Za vreme borbenih dejstava dopremljen vazдушnim putem i usled kritične situacije ubačen u borbu u malim borbenim grupama, koje nisu bile za to izvežbane).

Mlada, za dejstvo sposobna, za borbu orna jedinica, dobro izvežbana. Borbena jačina slaba, borbeno iskustvo nedovoljno.

Opremljeni samo pešadijskim ručnim naoružanjem. Nije snabdeven priborom. Nepokretan.

750. lov. puk (118. lovačke divizije)

Približno pune jačine. Mlado ljudstvo. Borbeni duh dobar, no iskustvo za velike borbe neznatno. Dobro opremljen oružjem i priborom.

R. Z. K. (5 pukova)

Pretežno starija godišta. Podesni samo za zadatke obezbeđenja. Orni za borbu. Imaju iskustva u borbi s bandom, no borbena vrednost nejednaka.

Ne treba ih upotrebljavati protiv Rusa. Delimično su samo uslovno pouzdani.

Opremljeni trofejnim naoružanjem, bez automatskog oružja, pokretljivost neznatna.

S. D. K. (5 pukova)

Pukovi, sa po 2 za borbu potpuno spremna bataljona, približno pune jačine. Samo mlada godišta. Oprobani u borbi s bandom. Orni za borbu. Pri različitom komandovanju, različita i borbena vrednost. Bez iskustva za velike borbe. Nisu za upotrebu protiv Rusa. Opremljeni ital. trofejnim naoružanjem.

522. inž. most. bat.

4/771. inž. des[antno]-most[ovska] č[eta]

18. most. četa B (mot.)

2/402. most. četa B (mot.)

644. most. četa (mot.)

Inž. bat. za uzburu »Midža«

555. inž. most. bat. (ital., pod nemačkom komandom)

Približno pune jačine. Mešana godišta, bez iskustva u pešad. borbama. Dobra borbena vrednost u okviru inžinjerско-tehničkih specijalnih zadataka. Dobro raspoloženi za upotrebu.

Naoružanje: Pešadijsko ručno oružje, delom trofejno oružje.

Borbena grupa »R«:

Jedinica koja je na brzinu sastavljena u kritičnoj situaciji (otpadanje Rumunije i Bugarske). Jedinica je sastavljena od pripadnika teritorijalne odbrane, pripadnika Ruskog zaštitnog korpusa, jedinica protivavionske odbrane za osiguranje Dunava, povratnika svih delova oružanih snaga iz Rumunije i Bugarske kao i pripadnika Mornarice dunavske plovidbe.

Pretežno starija godišta. Nikakva unutrašnja veza, većinom bez ikakvog borbenog iskustva. Delimično slabe volje za borbu. Protiv jakog, dobro opremljenog protivnika, nedovoljno naoružana, slaba pokretljivost.

303. *oki. voz:*

2 velike i 5 malih ital. oklopnih dresina

Mlada posada, voljna da se bori.

Dobro naoružanje. Dragocena podrška pri sprečavanju sabotaža na železnici i borbi protiv bande.

BR. 169

IZVEŠTAJ KOMANDE KORPUSA »FRIDRIH VILHELM MILER« OD 6. NOVEMBRA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIIJA »E« O GUBICIMA SVOJIH POTČINJENIH JEDINICA OD 1. DO 28. OKTOBRA 1944. GODINE³

STROGO POVERLJIVO

81

Koncept

KTB

K-da Korp. »Fr. Vilh.Miler«

la, str. pov. br. 92/44

H. Qu., 6. 11. 44.

Prim. 8. 11. 44

K-di Grupe armija »E«

U vremenu od 1. do 28. 10. 44. jedinice potčinjene K-di korp. (ne računajući glavninu 1. bd i pripadajuće borbene grupe, koje su zbog proboja neprijatelja Bor — V. Plana istupile iz potčinjenosti) imale su sledeće gubitke:

	<u>O²</u>	<u>S³</u>	P ⁴	<u>V⁵</u>	ukupno
a) poginulo:	33	1»	148	1273	1455
b) ranjeno:	78(17)	1	536(85)	3098(294)	3713(396)
c) nestalo:	<u>59</u>	<u>4</u>	<u>325</u>	<u>2352</u>	<u>2740</u>
Ukupno:	<u>170(17)</u>	<u>6</u>	<u>1009(85)</u>	<u>6723(294)</u>	<u>7908(396)</u>

() = od toga ostalo u trupi.

¹ Sniiimaik originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 850, s. 135.

² oficira

³ službenika

⁴ podoficira

⁵ viojindlka

Veliki broj nestalih nestao je uglavnom u borbama SS-div. »Princ Eugen« u rejonu jugoist. i istoč. od Niša i oko Niša. — Ovi znatni gubici, koji većim delom padaju na teret borbenih delova, pružaju sliku o oštrini borbi u kojima su u velikom broju učestvovala od svih rodova formirane alarmne jedinice. Samo bezobzirno odlučno delovanje omogućilo je da se neprijatelju u borbenoj snazi suprotstavi sve što se moglo prikupiti na području K-de korp. Pošto dovodenje jedinica sa područja GrA »E« ne može uvek da drži korak sa povećanjem prostorije koju treba držati i sa očekivanim pojačanjima neprijatelja, koji neometano izvodi pokrete, Kom. korp. je i dalje prisiljena da rasformiranjem komora, spajanjem jedinica i prikupljanjem svih pripadnika otcepljenih grupa sposobnih za borbu iz svih rodova vojske, policije, žandarmerije, Org. »Tot« itd., iskoristi sve mogućnosti kako bi brojno stanje borbenih delova postojećih jedinica popunila do posadne formacije.

M⁶

BR. 170

BROJNO STANJE JEDINICA POTCINJENIH KOMANDI KORPUSA »FRIDRIH VILHELM MILER« NA DAN 6. NOVEMBRA 1944. GODINE¹

Telegram

Od K-de korp. »Fr. Vilh. Miler«	Ia
K-di GrA »E«, Ia	H. Qu., 6. 11. 44.
»KR«	Vreme:
	84 KTB

Brojna stanja za borbu posle smanjenja komora i spajanja jedinica:

1./ 7. SS-div. ukupno	6.150
13.SS I. »Nojman« ²	450
II. »Kajzer« ³	520

⁶ Paraf Fridriha Vilhelma Milera, komandanta korpusa.

¹ Sniraaik telegrama (pisanog na mašim) u AVII, NAV-T-314, r. 850, s. 138—9. U originalu se nalazi par nečitkih zabeleški i ispravki pisanih rukom.

² Neumann. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime, kao ni ostalima u objašnjenjima od 3 do 32 i 34.

³ Raiser

III. »Vigand« ⁴	510
14.SS I.	620
III. »Kirš« ⁵	710
bat. veze	280
7. SS ap I.	420
II.	290
III. »Kirš« ⁶	220
IV. (bez or.)	140
7. inž.	220
2./ 117. lov. div. ukupno	3.300
737. lov. p I. »Kokert« ⁷	450
III. »Vistefeld« ⁸	420
749. lov. p II. »Bader«	260
III. »Vishoj« ⁹	530
670. ap II. »Pleva« ¹⁰	470
III. »Anenštajner« ¹¹	380
117. inžb »Mardić« ¹⁻	230
3./ 1. bd ukupno	1.760
III 199. p »Herman« ¹³	620
54. izv. bat. »Kost«	440
79. dop. bat. »Visman« ¹⁴	240
1/79. ap »Dreer« ¹⁵	420
4./ 297. pd ukupno	1.600
522 gp I. »Frank«	380
524. gp I. »Nagi« ¹⁶	290
II. »Hanke«	250
11/297. ap »Rojter« ¹⁷	240
5./ 104. lov. div. ukupno	2.880
1/724. p »Trel« ¹⁸	250
IH/724, p »Majer« ¹⁰	200
1/734. p »Šelde« ²⁰	520

⁴ Wicgand

⁵ Kiršch

⁶ Dopisano je rukom. Verovatno je greška, pošto se ovo ime pominje i u obj. 5. Redakcija nije mogla da ustanovi šta je tačno.

⁷ Kockert

⁸ Wüstefeld

⁹ Wisheu

¹⁰ Plewa

¹¹ Anensteiner

¹² Marditsch

¹³ Hörmann

¹⁴ Wiiiissmann

¹⁵ Dreher

¹⁶ Nagy

¹⁷ Reüter

¹⁸ Tröl

¹⁹ Mayr

²⁰ Scheide

104. pt div. »Šrajber« ²¹	230
104 izv. bat. »Dorner«	400
1/654. ap »Perger«	350
11/654. ap »Štender« ²²	380
104. bat. veze	400
104. inž. bat.	40
6./ 181. pd ukupno	710
1/359. p »Franke«	310
1/222. ap »Hajnce« ²³	300
7./ Ostale jedinice: ukupno	7.130
12. tb z.b.V.	80
1001. tvrd. i peš. bat. »Lant« ²⁴	650
1012. tvrd. peš. bat. »Naue« ²⁵	490
592. landesšicen-bat. »Bartman« ²⁶	190
977. landesšicen-bat. »Minster« ²⁷	400
880. landesšicen-bat. »Hole« ²⁸	280
803. bat. za osigur[anje] »Berlin«	360
696. bat. Feldžand. »Daniel«	450
Alarm. bat. »Niš«	130
jedinice pao	1.010
1/4. RZK »Šel« ²⁹	400
1/4. RZK »Popov« ³⁰	520
IV/4. RZK »Šebalin« ³¹	310
III. kavk.[aski] bat. »Bergman« ³²	280
845. n.-arapski peš.bat. ³³	450

Rekapitulacija:

1./ 7. SS-div.		6.150
2.1 117. lov. div.	x	3.300
3./ 1. bd		1.760
4./ 297. pd		1.600

²¹ Schreiber

²² Stander

²³ Heitnze

²⁴ Landt

²⁵ Niaiue

²⁶ iBarthmann

²⁷ Münster

²⁸ Hotz

²⁹ Schell

³⁰ Popoff

³¹ Schebailiin

³² Bergmann

³³ To jest: 845. nemačko-airapski pešadijski bataljon

5./ 104. lov. div.	2.880
6./ 181. pd	710
7./ Ost. jedinice	7.130
	23.530

K-da kor. »Fr. V. Miler«
str. pov. br. 97/44.
(pot. bar. f. Ketelhot³⁴, genšt.major)

BR. 171

IZVEŠTAJ KOMANDE GRUPE ARMIIJA »E« OD 11. NOVEMBRA 1944. KOMANDANTU JUGOISTOKA O POŠTIGNUTOM SPORAZUMU SA ČETNICIMA KOJI SE POVLAČE IZ SRBIJE PREMA FOČI ZA ZAJEDNIČKA DEJSTVA PROTIV JEDINICA NOV I POJ¹

KR

Pril. 105

Telegram

Strogo poverljivo!

11. 11. — 15.00 ...²

K-tu Jugoistoka (K-di GrA »F«) — Ic!AO

1. Grupa Marković³ (2500—3000), u sporazumu sa nem. vojskom, osigurava odsek Mitrovica — Raška (mesta uklj.) — Novi Pazar. Izvidanje protiv Bugara, Tita i Sovjeta. Do sada nije bilo ozbiljnih incidenata. Potrebna je opreznost.
2. Trifunović¹, sa oko 10.000 četnika Račića i Keserovića, uporedno sa nem. pokretima u rejonu Prijepolje. Pravac marša Foča.⁵ U početku učešće u borbenim dejstvima na

³⁴ Freiherr von Ketelhodt

¹ Snimalk overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 501. Na margini dokumenta je zalbeška od pet reči od kojih su dva slova DM (Draža Mihailović). Ostalo redakcija milje uspela da pročita.

² Nečitak paraf.

³ Žirvorad Žika. Bio (je tada komandant 2. kosovskog korpusa.

⁴ Miroslav

⁵ Detaljno o pokretu ostataka skoro svih četničkih (jedinica iz Srbije (oko> 15.000 četnika), koje su se, razbijene od strane 1, 12, 13, i 14. korpusa, povlačile u neredu preko Sandžaka prema jugoistočnoj Bosni, vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 44 i 47.

nemačkoj strani (zaštita bokova). U posljednje vreme samo saputnici. Utisak: dokle god postoje zajednički interesi — uopšte mir. Ako vide mogućnost uspeha, bezuslovno treba očekivati prepade na nemački Vermaht, naročito na odvojene grupe.

3. Moli se da se dostavi rezultat pregovora DM — zastupnik Min. sp. posl.⁶

K-da GrA »E« — Ic/AO
Str. pov. br. 3865/44. od 11. 11. 44.
Varnštorf⁷, gen. štab. p.puk.

F. d. R.
Varnštorf
gen. štab. p.puk.
Ia. . . 11. 11.
KTB

L. D. N.
Prim. 11. nov. 1944.
Odelj. Pril.
pov. 09319 1440

BR. 172

DIREKTIVA KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 13. NOVEMBRA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIJA »E« ZA DEJSTVA POSLE PREUZIMANJA KOMANDE, 15. NOVEMBRA, NA OPERATIVNOM PODRUČJU 5. SS-BRDSKOG KORPUSA¹

STROGO POVERLJIVO

Telegram
KR Hitno
Predato: 13. 11. 1830
Primljeno: 13. 11

Ia, str. pov. 11611
od 13. 11. 1944.

K-di GrA »E«

Direktiva za rukovođenje borbom GrA »E« od 13. 11. 1944.

- 1) Zadatak GrA »E«, nakon dostizanja hrvat[ske] jugoistočne granice, je da u glavnim crtama brani ovu granicu hrvatske teritorije. Sa odbranom 2. oki. armije na Drini

⁶ Reč je o pregovorima Hermana Nojfbahara, (Hermann Neubacher) sa D. Mihailovićem. Opširnije o tome vidi H. Neubacher, Sonder Auftrag Südost 1940—1945, Berlin—Frankfurt 1956, VI poglavlje.

⁷ Warnstörff

⁸ Četvrtasti pečat. Sa desne strane pečata nalaze se dva nečitka parafa.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 185, s. 1379—81. U gornjem desnom uglu nalazli se više nečitkih parafa.

uhvatiti spoj u predelu južno od Zvornika. 0 nameravanom protezanju linija treba javiti. Tom prilikom treba imati u vidu da prostor Mostar ostaje čvrsto u našim rukama i da se mora obezbediti sigurna^N veza ovog prostora sa istočnim frontom.

- 2) Preuzimanje komande u prostoru V SS-brdskog korpusa, dodeljenom depešom k-ta Jugoistoka, Ia str. pov. br. 6023/44², izvršiti 15. 11. 44. u 12.00 časova.
- 3) U pogledu organizacije komandovanja treba imati u vidu da, osim Komande XXI AK, treba angažovati jednu dalju k-du korp., praktično K-du XXXIV AK zbV³, radi komandovanja na istočnom frontu sa obe strane Višegrada. Nakon preuzimanja ove obadve kor.[pusne] k[oman]de, koje treba dodeliti na jadranski i istočni front sadašnjeg V SS-brd. AK, K-da V SS-brd. AK biće izvučena radi drugog zadatka. O K-di XXII brd. AK je skoro bilo odlučeno depešom Ia, str. pov. br. 6124/44 od 11. II⁴ (Operativni odsek Zvornik — ušće Drave).

O K-di LXXXXI AK, po prelasku hrvatske granice, biće rešeno na drugom mestu.

- 4) Pri angažovanju jedinica na položaje koje treba držati na jugoistočnoj hrvatskoj granici, treba težiti da se ponovo pročiste divizije koje su sada jako pomešane, itd.

GrA »E« izvestiće o nameravanom angažovanju uz naznačavanje organizacije komandovanja, kao i koje će jedinice postati suvišne nakon posedanja odbrambenih položaja.

Pri tome nisu uzete u obzir divizije o kojima je već odlučeno prema naredenju k-ta Jugoistoka, Ia, str. pov. 6124/44 (11. vazd. polj. div., delovi 1. brd. div. i 117. lov. div., 7. SS-brd. div. »Princ Eugen«, 104. lov. div.).

- 5) Neminovno je pojačanje snaga koje su do sada bile angažovane u prostoru Mostara. Isto tako biće neophodno ojačanje snaga u rejonu Knina pri kasnijem preuzimanju odseka XV brdskog armijskog korpusa.

² To je naredenje Komande Grupe armija »F« od 6. novembra 1944. za razgraničenje između Grupe armija »E« i 2. OkA, te podčinjavanje 5. SSnBAK-ja K-di Gr A »E« (AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 852).

³ To je bivši Korpus »FiMrih Vilhelm Miler«, koji je preimenovan u 34. armijski korpus za naročitu upotrebu.

⁴ To je direktiva komandanta Jugoistoka od 11. novembra 1944. za dejstva na odseku Drava — Dunav, razgraničenje između Gr A »E« i 2. OkA, te dodaljivanje zadataka 22. BAK-ju na odseku Zvornik — ušće Drave i njegovom potčinjavanju 2. OkA (AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 922—3).

Za obezbeđenje pruge Sarajevo — Brod treba angažovati pozadinske delove.

**K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. 6157/44 od 13. 11. 44.
u 18,20 časova**

**Nač. št[aba] potp. f. Gildenfelt,
gen. lajt.[nant]**

BR 173

INFORMACIJA KOMANDE GRUPE ARMIIJA »F« OD 16. NOVEMBRA 1944. UPUĆENA KOMANDAMA GRUPE ARMIIJA »E« I 2. OKLOPNE ARMIIJE O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U HRVATSKOJ I ODNOSIMA PREMA USTAŠAMA¹

STROGO PQVERLJIVO

**Komandant Jugoistoka
(Komanda Grupe armija »F«)
Ic /abveroficir
Str. pov. br. 8815/44**

**H. Qu. 16. 11. 1944.
7 *primeraka*
6. primerak**

Za ratni dnevnik

Sadržaj: Vojno-politička situacija u Hrvatskoj.

Vojno-politička situacija od strane vodećih hrvatskih krugova, a na osnovu pristiglih izveštaja o tom i nakon mnogobrojnih utisaka i razgovora sa nemačkim i hrvatskim službenim instancama, daje približno sledeću sliku:

1) *Spoljni neprijatelj*

Opasnost, koja je sa upadom ruskih trupa u Srbiju stigla sada i na granice Hrvatske, ne shvaća se u punom smislu, ili se čak potcenjuje. U vladinim krugovima razmišlja se dođue o tom i uviđa ozbiljna opasnost za Hrvatsku od ruskog prodora koji kroz južnu Mađarsku vodi na zapad. Ipak protivmere, koje bi kao prirodna reakcija morale izazvati odgovarajuće angažovanje snaga u severnoj Hrvatskoj, nisu ili

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 989—91.

skoro nisu ni dotaknute. Očekuje se upravo odgovarajuće angažovanje snaga nemačkog partnera — koji je za sve odgovoran — i preko svega veruje se da će se otkloniti rusko nadiranje uz pomoć Anglo-Amerikanaca i crkve, čije su ambicije usmerene na jednu nacionalnu Hrvatsku i katoličku religiju.

1) *Unutrašnji neprijatelj*

Rastuća jačina Titovih formacija i njihovo plansko angažovanje prema zahtevima saveznika, opterećuju naročito vojni potencijal više nego do sada i dovode korak po korak do jednog letargičnog stanja, koje suštinski prouzrokuje apsolutnu podređenost različitih hrvatskih formacija. Izveštaji ovih formacija Ministarstvu vojnom sve više sadrže konstatacije da se ni pri najboljoj volji ne može više parirati nadmoćnijem oružanom dejstvu neprijatelja. Praktični rezultat toga je postepeno sklanjanje u stranu ili prebegavanje. Posledice ovoga za pojedince osećaju se bez velikog rizika.

Uzaludno je tragati za eventualnim greškama u prošlosti i na to vraćati sadašnju situaciju. Danas može biti bitno još samo saznanje onoga što je još u stanju da donese izvesne koristi. To jest: široka podrška eksponiranog ustaškog kursa koji nije često puta imao odgovarajuće držanje, i istovremeno nastojanje da se u vojnom rukovodstvu obimno infiltriraju pogodni ustaše i oficiri prijateljski raspoloženi prema Nemcima. O tome ne može biti nikakve sumnje da ustaški pokret sam uživa poverenje poglavnika² i zna da ovo iskoristi kako u njihovom, a samim tim i u njegovom smislu. Ko tome protivstane je, više ili manje, propao, ko pride — taj ima u džepu nužno osiguranje za najbližu budućnost.

Da je ova alternativa povedena od strane ustaša i za ilegalno vrbovanje u legionarskim divizijama, poznato je kroz događaje 369 (hrvatske) legionarske divizije i na žalost široko dokazano u paralelnim pojavama (373. hrvatska legionarska divizija, »Handžar«-divizija).³ Da infiltriranje oficira, koji izrazito nisu odani ustašama ali su ipak prijateljski raspoloženi prema Nemcima, među ustašama i drugim formacijama može tome da smeta, ali da, s druge strane, koristi sopstvenim, tj. nemačkim interesima, jasno je kao dan.

Stoga je potrebno usmeriti kurs ustaša i izbeći sve što bi moglo da navuče bez sumnje postojeće, možda čak opravdano, nepoverenje. Ukoliko je situacija u Hrvatskoj i na njenim granicama opasnija, utoliko se više mora pokušati

² Ante Pavelića

³ Misli na pojave dezertiraoja i prebegavanja pripadnika nemačkih 13. SS-divizije »Handžar« i 369, »Vražje« i 373. legionarske divizije »Tigar«.

da se dobiju i iskoriste snage, koje su svojim dosadašnjim držanjem proigrale široki put jedne »bolje« budućnosti.

3) *Izvlačenje zaključaka:*

Poslednji je čas da se komandovanje i jedinice ubede u neminovnost prijateljskog kursa prema ustašama i da ih svojim držanjem i podrškom praktično podupru. Neprihvatanje ustaša može samo voditi jednoj neprijateljskoj reakciji, koja i pri najmanjoj spremnosti da shvati sve nemačke neprijatelje kao svoje sopstvene vrlo brzo će povući krajnje konsekvence. A to se mora toliko dugo izbegavati koliko je god moguće.

Za komandanta Jugoistoka
(Komanda Grupe armija »F«)
Načelnik štaba
Gildenfelt

4

BR. 174

PREGLED BROJNOG STANJA JEDINICA POTCINJENIH
GRUPI ARMIJA »E« NA DAN 16. 11. 1944. GODINE¹

Prilog 1.²

Brojno stanje

1.) *Pregled sadašnjeg brojnog stanja za marš:*

a) *XXXIV AK*

	vojnika	konja
1. brd. div.	13.000	3.000
117. lov. div.	10.000	4.000
11. vazd. polj. div.	10.000	2.000

⁴ Na zadnjoj strana dokumenta, u levom uglu, mukom je dopisano kome je dokumenat upućen. Tekst je prilično mečitaik i ijedino se može razaznati da se informacija upućuje Grupi armija »E« i Komandi 2. oklopne armije, pa je redalkcija stoga toj deo nečitkog teksta označila s tri tačke.

¹ Snknialk originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 376—7.

² i i2 Prilog 1 je na sn., 376, a prilog 2 na sin. 377. Oba priloga su dodatak izveštajju Komande Grupe armđija »E« od 16. novembra 1944. o pozadinsikoj situaciji (AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 370—5). Redakcija tay lizveštaj, zbog uopštenosti, ne objavljuje.

104. lov. div.	10.000	4.000
SS-div. »Princ Eugen« ³ \		
»Skenderbeg« ⁴ J	7.000	~
Grupa »Fictum« ⁵ I	mnnn	
corp. i arm. jed.]	<u>10.000</u>	<u> </u>
	60.000	13.000

b) *Put Raška — Višegrad — Sarajevo:*

Grupa »Šojerlen« ⁸	10.000	–
„ »Šolc« ⁷	10.000	–
41. tvrd. peš. div.	10.000	2.000
22. peš. div.	12.000	4.000
Korpusne jed. XXII AK	3.000	–
Vazduhoplovstvo	10.000	–
Pvo ⁸	5.000	–
jedinice za snabd./mornarica	20.000	–
korpusne jed. LXXXXI AK	3.000	–
Grupa »Voldan«	2.000	–
	<u>85.000</u>	<u>6.000</u>

c) *Put Skadar — Sarajevo:*

181. div.	10.000	4.000
297. div.	11.000	4.000
Štajrer ⁹	8.000	2.000
Korpusne jed. XXI AK	3.000	–
Crnogorci ¹⁰	10.000	–
Vazduhoplovstvo	5.000	–
	<u>47.000</u>	<u>10.000</u>
Ukupno od 1 do c)	192.000	29.000
uz to		
369. div.	24.000	4.000
2. hrv. brd. brig. ¹¹	5.000	800
Sarajevo	28.000	1.000
	<u>249.000</u>	<u>34.800</u>

³ To jest 7. SS-divizija »Princ Eugen«.

⁴ To je 21. SS-divizija »Skenderbeg«.

⁵ Flitzbum

⁶ Scheu/rlen

⁷ Scholz

⁸ Protivvazdušna odbrana, tj. paa jedinice.

⁹ Steirer

¹⁰ Misli se na četnike Crnogorskog dobrovoljačkog korpusa.

¹¹ To je domobranski 2. gorski zdrug.

Pregled budućih brojnih stanja:

a) <i>XXXIV AK</i>		
22. peš. div.	12.000	4.000
104. lov. div.	10.000	2.000
delovi LXXXXI AK	3.000	–
	<hr/>	
	25.000	6.000
b) <i>Put Višegrad — Sarajevo:</i>		
Grupa »Šojerlen«	10.000	–
„ »Šolc«	10.000	–
41. tvrd. peš. div.	10.000	2.000
Pvo	5.000	–
Grupa »Voldan«	2.000	–
biv. korpusne jed. 22. i LXXXXIAK	6.000	–
jedinice za snabd. itd.	20.000	–
	<hr/>	
	63.000	2.000
c) <i>XXI brd. AK:</i>		
181. div.	10.000	4.000
297. „	11.000	4.000
Štajrer	8.000	2.000
Korpusne jedinice	3.000	–
Crnogorci	10.000	–
369. div.	24.000	4.000
2. hrv. brd. brig.	5.000	800
	<hr/>	
	71.000	14.800
d) <i>Sarajevo:</i>	28.000	1.000
e) <i>Ukupno od a) do d)</i>	<hr/>	
	<u>187.000</u>	<u>23.800</u>

¹³ Nečitak paraf.

BR. 175

DIREKTIVA KOMANDE GRUPE ARMIJA »E« OD 28. NOVEMBRA 1944. KOMANDAMA 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA I 91. ARMIJSKOG KORPUSA ZA NAROČITU UPOTREBU ZA PROBOJ IZ OKRUŽENJA 21. KORPUSA PRAVCEM KOLAŠIN—MOJKOVAC—PRIJEPOLJE—PLJEVLJA¹

Radiogram

STR[OGO] POV[ERLJIVO]

Poslato: 28. 11. u 01.30

Priljeno: 28. u 10.10

Prilog 159

Pošiljalac: K-da

GrA »E«

K-di LXXXXI AK z.b.V.

Važi i za: K-du XXI AK

K-du Korp. »Miler«

Alberih²

K-ta nem. vazd., Grčka

Direktiva za proboj XXI AK

- 1.) Neprijatelj³ je saznao namere XXI AK za proboj preko Mateševa za Prijepolje — Pljevlja. Neprijatelj ispred odseka Bioče još slab i za sada nije u stanju da osujeti naše namere za proboj. Neprijatelj je ipak u stanju da preko aerodroma Berane brzo dovede jače snage. Treba bezuslovno računati s oštrim nadiranjem neprijatelja severno od Danilovgrada i južno od Podgorice i sa početkom povlačenja.
- 2.) XXI AK kreće već sada, neovisno od osposobljavanja mosta Bioče, po mogućstvu jakim delovima, pokretnim po brdskom terenu, s obe strane puta Podgorica — Mateševo, da bi blagovremeno zauzeo vis Vjeternik (10 si. Bioče) i vis Mateševo. Put Bioče — Mateševo tom prilikom treba tako osigurati da glavnina XXI AK posle osposobljavanja

¹ Snimak overenog radiograma (pisanog nukam) u AVII, NAV-T-314, r. 1630, s. 617—22. U gornjem desnom uglu nalazii se par 'kraćih zabeleški.

² Alberich. Verovatno šifra neke komande. Redakcija nije mogla da ustanovi o kojoj je komandi reč.

³ Odnosi se na 2. korpus NOVJ.

mosta Bioče (verovatno 1. 12.) može da krene u zbijeni proboj preko Kolašin — Mojkovač ili preko Andrijevića — Berane za Bijelo Polje, uz jednovremeno odvajanje od protivnika na odseku Danilovgrad i južno od Podgorice.

- 3.) K-da LXXXXI AK z.b.V. kreće da bi podržala proboj XXI AK što je moguće pre, najkasnije 30. 11, sa glavninom 22. pd od Prijepolja, preko Brodareva, za Bijelo Polje i zauzima, pre svega, osiguravajući put prema istoku, raskrscnicu puta j. Bijelo Polje. Posle toga, 22. pd treba, uz jako obezbeđenje rejona j. Bijelo Polje, hitno uputiti u prodor na Mojkovac i za uspostavljanje veze sa prednjim delovima XXI AK. Zbog toga je važno da budu u pripravnosti dovoljne rezerve za uvođenje iza 22. pd.⁴ Prodor 22. pd treba obezbediti angažovanjem jedne borbene grupe od Pljevalja za Šahoviće prema zapadu i uz pomoć zaštitnice na »zelenom« putu.⁵
- 4.) Posle prihvatanja XXI AK od LXXXXI AK, mot. delovi XXI AK stižu preko Prijepolja u rejon Višegrad, a pešački delovi preko Pljevalja, Goražda u rejon Rogatice na raspolaganje K-di GrA »E«. LXXXXI AK osigurava odlazak XXI AK i posle toga se povlači preko Goražda na položaj na Drini.—
- 5.) K-t poz. preduzeće mere za snabdevanje XXI AK i 22. pd vazдушnim putem. Zahtev za snabdevanje vazd. putem preko K-de korp. samo u slučaju teške krize u snabdevanju i pošto se iscrpu sve ostale mogućnosti.
- 6.) Nač. veze GrA hitno će obezbediti neposrednu radio-vezu između XXI AK i LXXXXI'AK i između 22. pd i XXI AK.

K-da Gr. armija »E«
Ia, str. pov. 1180 od 28. 11
Šmit-Rihberg,
gen. maj.

F. d. R.
e

⁴ Opširnije o dejstvima 22. pešadijske divizije, ikoja je angažovana za deblokiranje opkoljenog 21. BAK-a (spojili su se 18. decembra kod Mojkovca), vidi Grupu autora, *ORNJ*, knj. 2, str. 394—400; Friedrich August v. Metzsch, *Die Geschichte der 22. Infanterie-Division*, Verlag Hans Henning, Podzun, Kiel, 1952, str. 73—75 (dalje: fon Meč, n. d.); Erib-Šmit Rihberg, n. d., str. 70—73.

⁵ To je šifra za glavni marševski put Kosovska Mitrovića — Novi Pazar — Prijepolje — Priboj — Višegrad (vidi dok. br. 165).

⁰ Nečitak potpis.

NAREĐENJE KOMANDE GRUPE ARMIJA »E« OD 3. DECEMBRA 1944. KOMANDI 34. ARMIJSKOG KORPUSA ZA PROBIJANJE JEDINICA DOLINOM DRINE I USPOSTAVLJANJE VEZE SA KORPUSNOM GRUPOM »KIBLER« ZBOG POGORŠANE SITUACIJE SEVERNO OD DRAVE¹

Prilog 17

STROGO POVERLJIVO

KR

5 prim.,
5. prim.*Telegram*

K-DI XXXIV AK

Povećano zaoštravanje situacije sev. Drave ponovo zahteva da se svim sredstvima ubrza prebacivanje snaga na sever.² Potrebno je, pre svega, da se, bezobzirnim angažovanjem svih raspoloživih snaga, što je moguće brže uspostavi veza preko Bijeljine sa Korpusnom grupom »Kibler«.³ Istovreme-

¹ Snimak overenog teleograma (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 770.

² Reč je o prodorni sovjetskih jedinica preko Dunava u pravcu Blatnog jezera. U vezi s tom situacijom, Vrhovna komanda Vermahta naredila je da se 2. OkA, sa svim svojim snagama, odmah prebaci severno od r. Drave, i da se 2. decembra u 0.00 časova potčini. Grupi armija »Jug« (vidi Grupu autora, *ORNJ*, s. 498—9; AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 439—41 i 445: ratni dnevnik k-ta Jugoistoka za 1. i 2. decembar 1944).

³ Nazvana je po imami njenog komandanta generala Rajtnanta Jozefa Kdiblera (Josef Ktiblar), bivšeg komandanta 118. lovačke divizije. Tada je komandovao svim nemačkim jedinicama između Save i Dunava. Osuđen je, 16. februara 1947, kao ratni zločinac (zajedno sa general-pukovnikom Lerom i grupom generala), na smrt streljanjem. Njegova divizija (118) počinila je takve zločine da su ga čak i ustaše optuživale. Tako, na primar, u izveštalju Ustaškog ravnateljstva za propagandu u Splitu od 3. aprila 1944, u ve[^]i'jiedne akaije, između ostalog, piše:

»Nisu bili samo ubijeni muškarci sposobni za oružje, nago isto tako i žane i djeca i starci. Nije bio zaklan samo pojedini član obitelji, nago sva obitelj, bez razlike. To je najobalodaniji dokkaz da to nisu bili pothvati čišćenja nego pothvati -Mjabljenja hrvatskog življa...« (*Politika*, beogradsko izdanje, od 6. i 17. februara 1947).

Inače, ni njegov rodeni brat, general brdskih lovaca, Ludwig (Ludwig) Kibler, komandant 97. BAK-a, nije bio ništa bolji od Jozefa. I on je, 19. jula 1947, na procesu pred Vojnim sudom u Ljubljani (sudilo mu se u grupi na čahi s Rajnerom), osuđen na smrt vešanjem (vidi *Politiku*, beogradsko izdanje, od 20. jula 1947).

no svim sredstvima ubrzati prodor Bobbene grupe »Fictum« na Zvornik.⁴

Za osiguranje novoizgrađenog fronta na Drini potrebno je zatim da se X⁵ [i] 7. SS brd. div. »Princ Eugen«, uz krajnje marševske napore, probiju prema severu.—⁶

K-da GrA >E«, Ia, str. pov. br. 11.904, od 3. 12. 44.

Šmit-Rihberg, gen.maj./ 23.15

X delovi 1. brd. div.

— „— 117. brd. div.

Za tačnost:

Resegir

gen. štabni p.puk.

Dostavljeno]: Ia, LdN, Ic, OQu, OB/KTB,

⁷Načelnik, *Br. Str. pov. 1503/44*

⁴ Tada se Bobbena grupa »Fictum« nalazila na komunikaciji Sokolac — Vlasenica u borbi s jedinicama 3. korpusa NOVJ. Njen je zadatak bio, prema naredenju Grupe armija »E« od 21. novembra 1944, da sa Bobbenom grupom »Ajzele« otvori komunikaciju Rogatica — Sokolac — Vlasenica — Drinjača — Zvornik. Grupa je 2. decembra dostigla Vlasenicu, a 6. decembra Drinjaču, gde se spojila s jedinicama 11. vazduhoplovne poljske divizije. Po naredenju K-de GrA »E« od 7. decembra, Grupa je rasformirana. Pukovsika grupa »Skenderbeg« podčinjena je 7. SS diviziji »Princ Eugen«, a policijski delovi Grupe ušli su u sastav 5. SS-BAK-a. Opširnije o formiranju, sastavu i akcijama Bobbene grupe »Fictum« (nazivane po imenu njenog komandanta Jozefa Fictuma, SS-gruppenfirera i bivšeg nemačkog opunomoćenog generala u Albaniji) vidi tom IV, knj. 30, dok. br. 118 i knj. 31, dok. br. 24 i 90; AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 929; naredenje K-de GrA »E« od 7. decembra 1944. za rasformiranje grupe.

Podatke iznete u tomu IV, knj. 30, dok. br. 118 i knj. 31, dok. br. 24 i 90 ispraviti u vezi imena.

⁵ U originalu je ovo »X« dopisano rukom, a isto taiko 4 objašnjenje, dato na kraju dokumenta, u kome se kaže o kojim je jedinicama reč.

⁶ Detaljnije o probijanju ovih jedinica dolinom Drine, preko Bijeljijine i Brčkog, u Srem Vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 33, 62 i 146.

⁷ Pečat bez uobičajenog okvira.

BR. 195

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 3. DECEMBRA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIJA »E« O SITUACIJI U KNINU, OPKOLJENOM OD JEDINICA 8. KORPUSA NOVJ¹

STROGO POVERLJIVO!

KR

Ia

K-da Grupe armija »E«
Prim
Ia ... Br. str. pov. 11914
Pril
Obradivač

R a d i o g r a m
Predato: 3. 12. u 19.06 č
Primljeno preko radija:
4. 12. u 16.25
Na znanje GrA »E«

- 1.) Knin od 29. 11. ponovo opkoljen.³ Armija je 1. 12. dala odobrenje da se glavna borbena linija Knin premesti iza Krke i Butušnice, ukoliko bi prilikom proboja došlo do grubitka ili razbijanja većih združenih jedinica. Do toga je, prema mišljenju korpusa i izveštaju za gen. i Ia 373. hrvat. pd. (obe opkoljene u Kninu), 2. 12. i došlo. Zato je premeštanje glavne borbene linije naređeno 2. 12. u 19.00 časova. Korpus je još i tada čvrsto držao otvor sa severa i severozapadni deo Knina sa poslednjim raspoloživim snagama.
- 2.) U međuvremenu, grupa Vadene (može se zvati i Pađene)⁴ (oko 2 dop. bataljona), koja je danima bila opkoljena, tek oko 3. 12. u 12.00 časova, usled utroška municije, mogla je da bude savladana, pri tome veza sa rejonom koji je držala severna grupa, tik do južno od Palanke, bila je

¹ Snimak telegrama Opisano na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 184, is. 797—8. Drugi stav telegrama vrlo je nejasno napisan i stillizovan, tako da ga je redakcija nešto slobodnije prevela.

² Četvrtasti pečat primaoca.

³ Knin je opkolio 8. korpus NOVJ (9, 19, 20. i 26. divizija li idelovfi 1. tenkovske brigade) sa oko 26.000 boraca, 70 topova, 25 tenkova i 11 Oklopnih kola (vidi tom IV, knj. 30, dok. br. 97; Grupa autora, *ORNJ*, str. 417).

⁴ Tako piše u originalu; pogrešno, nije Vadene, već, kako piše u zagradi, Pađene.

rasepkana, pa je stoga, prema poslednjim izveštajima komandanta div., došao zadnji momenat da se izvrši probijanje borbom na sever, te je ovo, da bi se izbegao jedan potpuni poraz, naredeno u 14.00 časova.⁵

- 3.) Razlog za osujećenu deblokadu, pored neprekidnog iscrpljivanja, je pre svega pad borbene moći i borbenog morala hrvatskih legionarskih jedinica, koje su se pokazale da nisu više u ovom obliku dorasle za sudar snaga velikih razmera. Držanje u Kninu, slično utvrđenim punktovima, nije moguće usled nedostatka rezervi, u prvom redu peš. municije, uključujući teško naoružanje i hranu, kao i stanje obezbeđenja u Kninu. Usled najteže situacije u pogledu dotura, nije se u zadnje vreme moglo obezbediti čak ni tekuće snabdevanje. Predviđeno snabdevanje iz vazduha nije bilo moguće usled vremenskih prilika.⁶

⁵ Padene je zauzela, 3. decembra 1944, Peta brigada 19. NOU divizije, uz sadejstvo delova 1. tenkovske brigade. Tom prilikom potpuno je uništen 383. puk 373. legionarske divizije »Tigar«, dok se 847. puk 392. legionarske divizije »Plave« (upućen kao pomoć garnizonu u Padenima) uspeo, sa manjim snagama, probiti iz obruča. U borbama za Pađene zarobljen je i komandant puka, pukovnik Viild (Wild) s delom štaba (vidi Todor Radošević, n. d., str. 268).

⁶ Knin je oslobođen 3. decembra. To je bila jedna od najuspešnijih operacija NOVJ (u jugoslovenskoj historiografiji poznata je pod imenom »kninska operacija«). Obostrani gubici su bili vrlo teški. Osmi korpus NOVJ imao je oko 3.242 poginula borca i rukovodioca, dok je nemačka 264. peš. divizija skoro u potpunosti uništena, kao i 383. puk 373. legionarske divizije, a 847. puk 392. legionarske divizije je praktično desetkovan i izbačen iz borbe (vidi dok. br. 180; Todor Radošević, n. d., str. 253—70 i 278; Grupa autora, *ORNJ*, str. 418—21).

Komanda Grupe armija »E« odobrila je povlačenje 4. decembra, tj. tek onda kada je garnizon praktično bio uništen (AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 797—8).

Od 264. pešadijske divizije, do 6. decembra do 10.00 časova, prikupljeno je samo oko 800 ljudi bez naoružanja, dok ise 6 slabih bataljona 373. i 392. divizije nalazilo u rasulu (odnosi se na 383. i 847. puk). Borbena vrednost jedinica pala je na 20—30%, kaže se u izveštaju komandanta Jugoistoka od 7. decembra 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta. U istom izveštaju, između ostalog, piše i sledeće:

»...Naređenje da se drži do poslednjeg ooveka, kod Hrvata nemoguće je teoretski i praktično i u sadašnjoj situaciji nije više izvodljivo...« (AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 102—3).

U ratnom dnevniku k-ta Jugoistoka za 10. decembar 1944. napisano je da je u borbama za Knin izgubljeno 4488 ljudi; od toga je 2730 poginulo ili nestalo, 700 ranjenika je palo u neprijateljske ruke, a 1058 spašeno, dok je izgubljeno sve teško naoružanje, između ostalog, 41 top, 57 pa topova i 6 pt topova. Od cele 264. pešadijske divizije, 5. decembra nalazilo se na licu mesta samo 1.526 ljudi (AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 480 i 481).

Veza: Telegram k-ta Jugoistoka od 3. 12. u 11.00 časova.⁷
XV brd. AK, Ia, str. pov. br. 2173.⁸

Potp[isao] Fen⁹

BR. 178

FORMACIJA KOMANDANTA JUGOISTOKA NA DAN 4. DE-
CEMBRA 1944. GODINE¹

SSD

T e l e g r a m

STROGO PQVERLJIVO

Pismo *dostavljeno:*

Ia (FS)

Id

KTB

30/XII

OKW /WFSt./ Op. (H) Jugoistok

Formacija K-t Jugoistoka od 4. 12. 1944:

1) *GrA »E«*:

XXI brd. AK: 297. pd (b.² 524. ojač. gren. pu-
ka),
181. pd (b. 359. ojač. gren. puka)
964. i 1067. tvrd. brig.

LXXXXI AK z.b.V.: 22. pd
41. tvrd. div. sa 938. i 965. tvrd.
pukom.

⁷ RecMcdlja tim telegramom ne raspolaže.

⁸ To je izveštaj K«de 15. BAK-a od 4. decembra 1944. K-di Grupe armija »E« o opkoljavanju 264. i 373. divizije u rejonu Knina i izdatom naredenju za njihovo povlačenje (vidi AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 797—8).

⁹ Hans Gustav Fehn (vidi dok. br. 50).

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 64—2.

² To jest: bez.

- XXXIV AK z.b.V.:** 104. lov. div. sa Puk. gr. 181. pd.
7. SS.brd. div. sa Puk. gr. 297.
pd.
(u borbama za Beograd razbijen 1/749. kod LXVIII AK)³ u. vazd. polj. div. sa borb. gr. 117. lov. div. (bez štaba div., Bat. za vezu, 11/737, Štab puka i 1/670. ap) i Borb. gr. 1. brd. div. (111/99, 54. izv. bat., 79. dop. bar., 1/79. ap, jedinice za snabdevanje)
SS-puk »Skenderbeg«.
- Grupa »Kibler«:** 118. lov. div. (b.[ez] 738. lov. p. [uka] kao i štab I. i III/750. lov. p) sa ojač. 893. gren. p. (po jedan bat. od 891, 892. i 893. p.), Štab div. z.b.V. »Stefan« sa 2. polic. p, 18. polic. p i 606. p za osig. [uranje],
- V SS-brd. AK:** 369. hrv. pd sa 738. lov. ip.
- XV brd. AK** 264. pd (b. 893. ojač. gren. p)
373. hrv. pd.
392. hrv. pd.

2) **LXIX AK z.b.V.:**

1. koz. div.

1. lov. rez. puk.

Kod K-de 2. OkA angažovani su:

LXVIII AK sa 44. rajhs. gren. div. H. u. D.⁴ sa 750. lp (b. II)

71. pd

1. brd. div. (b. del. kod XXXIV AK)

92. (mot.) gren. p.

³ Tekst u zagradi dopisan naknadno mašinom na margini dokumenta.

⁴ Pun naziv te divizije glasi: 44. Reichsgrenadierdivision »Hoch- und Deutschmeister« (44. rajhsgrenadijska divizija »Höh- und dočmajster«) — vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 105.

Borb. gr. »Brandenburg« sa Oki.
gren. jur. bat.

Borb. gr. 13. SS-div. »Handžar«.

U prebacivanju K-da XXII brd. AK sa 41 (mot.) inž. bat.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 6581/44 od 4. 12. 44.
Načelnik št. I. A., potp.
Zelmajer, gen. štabni pukovnik

Za tačnost

5

kapetan

BR. 179

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 8. DECEMBRA
1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O PREDUZETIM
MERAMA ZA ODBRANU IZMEĐU SAVE I DRAVE¹

KR

T e l e g r a m

POVERLJIVO

Pismeno dostavljeno:

- 1.) Ia (FS)
- 2.) KTB

63/XII

OKW /WFSt/ Op. (H) Jugoistok

Komandant GrA »E«, general-pukovnik Ler, naredio je
7. 12. Korpusnoj grupi »Kibler« sledeće:

- 1.) »Svako izbegavanje borbi ili povlačenje Korpusne grupe
»Kibler« može dovesti do daljeg zaoštavanja situacije na
prostoru između Save i Drave. Zato treba kod rukovodstva
i jedinica najoštrije suzbiti sve takve namere i ideje.

⁵ Potpis nečitak.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 117.

- 2.) Posle podnetog izveštaja o situaciji uopšte, odlučujuće je da se otkloni opasnost na železničkoj pruzi Brčko — Vin-kovci i oslobodi put Otok — Komletinci — Orolik. Kasniji cilj je ponovno zadobijanje Nibelunške linije.²
- 3.) U tom cilju treba brzo dovesti i staviti na raspolaganje: Borbenu grupu »Dauner« i prednje delove 11. vazd[uho-plovn]e polj.[ske] div[izije], koji treba da stignu.«

Komandant Jugoistoka je odgovorio dole navedenim telegramom:

»Saglasan sam u potpunosti sa tamošnjim borbenim zadatkom, pozdravljam i protivnapade koji su ponovno izvedeni i tražim da se isti češće izvode. Oni jedinicama uvek donose osećanje nadmoćnosti. Potp. bar. f. Vajks, general-feldmaršal.«

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, pov. br. 6656
od 8. 12. 44 u 10.45 časova

Načelnik štaba I. A. Zelmajer, gen. štabni pukovnik

Za tač.

Zelmajer

Gen. štabni pukovnik

² Bliže o toj odbrambenaj liniji vidi dok. br. 153.

BR. 195

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 8. DECEMBRA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIJA »E« O ZAVRŠETKU BORBI ZA KNIN, VISOKIM GUBICIMA 264. PEŠADIJSKE DIVIZIJE I RASPADU VEĆEG DELA 373. LEGIONARSKJE DIVIZIJE »TIGAR«¹

STROGO POVERLJIVO

O. Qu		
K-da GrA „E”		
Prim.: 13. dec. 1944		
O. Qu. br. 2578 str. pov.		
Abt Pril		
Obradivač		

Ia	
Komanda Grupe armija	01
Prim. 13. dec. 1944.	
Odelj. Nr. Str. pov. br 12071	
Prim. Prilog	
Obradivač	

STROGO POVERLJIVO!

**Radiogram br. 1160
SSD**

Poslato: 8. 12. 44, u 1313

Primljeno: 9. 12. 44. u 0040

K-da GrA						
Ic/Ao						
Bi- 4181 str. pov. Pril.						
Ia	03			Ao	Ic/L	vo

K-di GrA »E«

Sa prodorom borbene grupe Knin — Padene prema Zrmanja-Vrelu i izgradnjom jednog zaprečnog položaja završena je borba za Knin.⁵

¹ Snimak telegrama (pisanog na teleprinteru) u AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 979—80. U četvrtastim pečatima se nalazi više nečitkih parafa. IM dinu prve strane telegrama nalazi se neuokvireni pečat sledeće sadržitne.

Načelnik *Br. str. pov. 2540/44*

Redakacija ga, iz tehničkih razloga, daje u objašnjenju.

², ³ i ⁴ Četvrtasti pečati primaoca.

⁵ Jedinice 8. korpusa NOVJ pokušale su od 3. do 9. decembra 1944. da potpuno unište neprijateljeve snage, koje su uspele da se probiju iz obruča, iz rejonu Knina, u rejon Zrmanje. Međutim, u tome nisu u potpunosti uspele, mada su oslobodile čitav niz mesta: Zrmanja-Vrelo, Marčetiće, Doljane, Otrić i dr. (vidi Todor Radošević, n. d., str. 270—7).

Grupa je, uprkos višestrukoj brojnoj i materijalnoj nadmoćnosti neprijatelja, odsečena od svakog snabdevanja (3 divizije), hrabro izdržala i nanela neprijatelju znatne gubitke (do 1. 12. više od 2.000 mrtvih).

U borbama, punim požrtvovanja, sopstveni gubici su vrlo visoki i doveli su do razbijanja 264. peš. div. i raspada jednog većeg dela 373 (hrvat.) peš. div.⁸ Prema dosadašnjim izveštajima, snage angažovane u borbama u prostoru Knin — Zrmanja-Vrelo izgubile su u vremenu od 1. do 5. 12. 4488 ljudi, od toga 1058 ranjenih i evakuisanih, 700 ranjenih, koji su ostali u rukama neprijatelja, i 2730 mrtvih ili nestalih.

Rezultat je privremen, pošto se razbijeni [delovi] još uvek sakupljaju. Ukupna jačina 264. peš. div. na dan 5. 12. iznosila je 1526 ljudi. Ne raspolaže se podacima o ukupnoj jačini 373 (hrvat.) peš. divizije. Materijalni gubici: posle teških borbi, koje su na vatrenim položajima prelazile u borbe prsa u prsa, i nakon utroška municije, bili su ostatak div. [izijske] art.[iljerije] 264. peš. div. i 944. obal.[skog] art. [iljerijskog] div.[iziona] Kopnene vojske, kao i delovi div. [izijske] art.[iljerije] 373 (hrvat.) peš. div.[izije] angažovane u prostoru Knin — Pađene, uništeni ili od strane neprijatelja razoreni i to: 16 oruđa obalske art.[iljerije] Kopnene vojske nepokretnih, 15 oruđa div. art. 264. peš. div. (od toga 3 oruđa nepokretna), 6 oruđa div. art. 373 (hrvat.) peš. div., ukupno 37 oruđa (od toga 19 nepokretnih).

Osim toga, 6 protivoklopnih topova 8,8 cm, 4 brdska topa 7,5 cm (italijanska) i skoro celokupno teško naoružanje 264. peš. div. i 383. peš. puka (bez II bat.), kao i 581. bat. morn. pešadije, među ovim 57 protivavionskih oruđa 2 cm (pri tom 9 četvorocevnih). Za najveći deo oruđa stigli su sigurni izveštaji o uništenju. Jedan deo je izbačen usled neprijateljevog dejstva. Još nisu pristigli detaljni izveštaji o gubicima.

K-da XV AK, Ia, Str. pov. br. 2210

⁶ Viidi doik. br. 177.

BR. 181

OBAVEŠTENJE KOMANDE GRUPE ARMIIJA »E« OD 13.
DECEMBRA 1944. POTCINJENIM KOMANDAMA O FORMI-
RANJU I SASTAVU USTAŠKO-DOMOBRANSKIH
DIVIZIJA¹

STROGO POVERLJIVO

Komanda Grupe armija »E«

H. Qu., 13. 12. 1944.

Ia! Id. str. pov. br. 12259/44.

10 primeraka

9. primerak

Pred.: hrvatske divizije

Pril.:

K-di XV brd. AK	1. prim.
K-di XXXIV AK (Korpusna gr. »Kibler«)	2. „
K-di XXI AK	3. „
K-di LXXXXI AK z.b.V.	4. „
K-di V SS-brd. AK	5. „
Borbenoj grupi »Šolc« [Scholz]	6. „
Ia	7. „
O. Qu.	8. „
KTB	9. „
	10. „ (konc.)

U prilogu dostavlja se naredba Ministarstva hrvatskih
oružanih snaga o formiranju hrvat, div.² Prema do sada po-
stojećim podacima, stupa na snagu sledeća nova formacija

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 1141—2.

² Radaikcija ne raspolaže tom naredbom. Međutim, prema postojećim ustaško-domoibranskiim dokumentima, tu naredbu o reorganizacija ustaško^domoibranskih jedinica i formiranju 15 divizija izdalo je Ministarstvo oružanih snaga (MINORS) 21. novembra 1944 (vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 105).

Opširnije o formiranju svih tih divizija vidi tom IV, knj. 30, dok. br. 112 i .knj. 31, dok. br. 105, 157, 161, 181 i 182.

A.

- 1.) Na području K-de V SS-brd. AK [^] nova oznaka
8. hrv. div. sa 1. ustaškom brig.	1. ust. brig
11 ¹ • Jt *)	11 ¹ fr)>
8. brig, za osigur. ³	18. peš. brig.
9. hrv. brd. div. sa 2. brd. brig. ⁴	
6. ust. brig.	kao do sada
9. " "	
- 2.) Na području K-de 15. brd. AK
10. hrv. div. sa 2. lov. brig.	10. lov. brig.
7. ust. brig.	7. ust. brig.
11. hrv. div. sa 4. ust. brig.	4. ust. brig.
18. " "	18. " "
3. brig, za osig. ⁵	13. peš. brig.
- 3.) Na području 34. AK
3. hrv. div.	3. lov. brig.	8. lov. brig.
	2. ust. brig.	2. ust. brig.
	13	13
14. hrv. div. ⁶	14. ust. brig.	14. ust. brig.
15. hrv. div.	16. ust. brig. ⁷	16. ust. brig.
	6. brig, za osig. ⁸	16. peš. brig.

B. •

Istovremeno u prilogu se dostavlja pregled⁹ procene vrednosti, sačinjen u K-di 2. old. arm.[ije], K-de korp., u okviru svojih mogućnosti, proveriće tačnost ovih procena vrednosti i dostaviće novu formaciju delova hrv. divizija na njihovom području, ukoliko je poznato, sa naznačenjem procena vrednosti i garnizona (ako se promenio) prvi put 10. 1. 1945. K-di GrA »E«, Wld.

Ova naredba ne odnosi se na 369, 373. i 392. pd (hrv.) sa nemačkim kadrovskim sastavom.

Za Komandu Grupe armija »E«
Načelnik štaba
Šmit-Rihberg

^{3 5 d 8} Taond nazivi su im: 8, 3, odnosno 6. posadni zdug.

⁴ Pun naziv je: 2. gorski zdug.

⁶ Ta divizija u svome sastavu imala je, kao drugu brigadu, -noformirani 19. pješaćki zdug.

⁷ Tačan naziv te brigade je: 16. ustaški stajaći djelatni zdug. Tako su se nazivale i ostale ustaške brigade (zdrugovi) u ovome pregledu.

⁹ Redakcija ne raspolaže tim pregledom.

IZVEŠTAJ KORPUSNE GRUPE »KIBLER« IZ; PRVE POLOVINE DECEMBRA 1944. O DEJSTVIMA GRUPE NA SREMSKOM FRONTU OD 12. NOVEMBRA DO 12. DECEMBRA 1944. GODINE¹

KTB
196

*Borbeni izveštaj Korpusne grupe
»Kibler«² za period od
12. 11 — 12. 12. 44.*

Situacija

Pošto su ruske snage na odseku Apatin — Batina krenule u napad preko Dunava i kod Apatina i Batine obrazovale jake mostobrane,³ bilo je naredeno da Štab 68. AK,⁴ koji se do tada nalazio na području Srema, preuzme jedinstvenu komandu nad snagama dunavskog odseka koje su angažovane severno od Drave. Po naređenju K-de 2. OkA sastavljen je 12. 11. štab Korpusne grupe »Kibler« sa zadatkom da preuzme komandu nad snagama koje se nalaze na drinskom odseku i na području Srema.⁵ Korpusna grupa »Kibler« imala je u to vreme sledeći sastav:

1. brd. div. — Drina — odsek Zvornik — Sava,
118. lov. div — Sava — dunavski front (»Crvena linija«)⁶ —
dunavski front od Iloka do Sotina (uključ.)

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 850, s. 1255—63.

² Grupa je nazvana po njenom komandantu general-lajtnantu Jozefiu Kibleru. Bliže o njemu vidi dok. br. 176, objašnjenje br. 3.

³ Reč je o borbama jedinica sovjetske 57. armije i 51. NOU divizije za obrazovanje batkisikog mostobrana na desnoj obali Dunava (vidi prilog br. 1 i 2 u ovoj knjizi za novembar).

⁴ Taj nemački korpus se nalazio severno od Drave pod komandom generala avijacije Helmuta Felmija (vidi priloge br. 1 i 2 u ovoj knjizi za novembar).

⁵ Do 12. novembra nemačke jedinice na pomaniutim područjima nalazile su se pod komandom 68. armijskog korpusa (vidi priloge br. 1. i 2 u ovoj knjizi za novembar).

⁶ Bliže o protezanju »Crvene linije«, petog po redu nemačkog odbrambenog položaja u Sremu, vidi Milovan Dželebdžić, *Borbe u Sremu u zimu 1944/1945. godine*, Vojnoistorijski glasnik br. 2, Beograd, 1975, str. 30 i 31.

Div. »Stefan« — od Sotina (isključ.) — Miholjac.
U pozadini Korpusa bilo je područje pol. obezb. »Jug« u rejonu Vinkovci — Đakovo.

Stanje jedinica

1. brd. div:

Zbog stalnih pokreta odstupanja u Srbiji, a naročito zbog toga što je bila opkoljena u rejonu j. od Beograda, divizija je oslabljena u pogledu ljudstva, a posebno u materijalnom pogledu.⁷ Delovi borbenih jedinica i glavnina jedinica za snabdevanje bili su odvojeni od Divizije na području južne Srbije kod Grupe K-de korpusa »Miler«.⁸ Razoružavanjem SS-div. »Handžar«, po naređenju K-de 2. ok.A, popunjene su u izvesnoj meri materijalne rezerve. Osnovu Divizije sačinjava dobro ljudstvo koje je u potpunosti sposobno za napad i odbranu.

118. lov. div:

Po svom sastavu Divizija se može označiti kao alarmna pošto se jedinice koje se nalaze pod komandom te Divizije uglavnom sastoje od alarmnih jedinica iz borbi u rejonu Beograda. Tu su delovi 9 landesšicen-bataljona i bataljona za obezbeđenje, većinom starija godišta, koja su zbog starosti ili slabog zdravstvenog stanja potpuno nepogodna i neobučena za službu na frontu. Zatim delovi nemačkih i hrv.¹⁰ pol. bataljona, između ostalog 1 nastavni bataljon u kome su pripadnici prošli samo 14-dnevnu osnovnu obuku, delovi 3. hrv. lov. brigade, čije je naoružanje dobro, ali borbena vrednost minimalna. Jedina kompletna jedinica je Štab 750. lov. puka sa 3 bataljona (formacijski pripada 118. lov. diviziji) i protivtenkovski divizion 118.

Div. »Stefan«

Osim borbenih grupa »Pinkert« i »Hunold«, koje su još ostale na odseku Vukovar — Dalj, nalaze se samo jedinice nemačko-hrvatskih pol. pukova i ustaše. Bobrena vrednost i naoružanje pol. i hrvatskih jedinica su veoma slabi, za odbranu

⁷ Potpunije o stanju 1. brdske divizije vidi dok. br. 168.

⁸ Taj korpus je nazvan po njegovom ikomandaintu generalu Friedrichu Villhelmu Mileni, ramijem komandantu Tvrđave »Krit«

⁹ Potpunije o razoružavanju dela 13. SS-drvizije »Handžar« koje su Nemci izzveći pod šifrom Operacija »Jesenje lišće«, vidi Milovan Dželebdžić, n. 61., str. 19.

¹⁰ Tako su Nemci nazivali pripadnike ustaško-domobranskih jedinica.

uslovno sposobne, a za napad samo zajedno sa nemačkim jedinicama, dok su za zadatke obezbeđenja sposobne ako nema ozbiljnog neprijatelja.

Stanje kod neprijatelja

Rejon j. od Save: Titova 28. div. sa 3 brig, u rejonu ist. od Drine sa zadatkom da kontroliše put na zapadnoj obali Drine i uznemiruje kako vatrom sa istočne obale tako i pokušajima prelaska.¹¹

Na odseku Drina — Bosna — Sava, na Majeveci, Titova 38. div. sa 3 brig., kao i delovi 27. div.¹²

Namera: kontrola i zaprečavanje puta na zapadnoj obali Drine, kao i stalno ugrožavanje našeg mostobrana Brčko.

Sremski front: Delovi 6, 11, 16, 21. i 36. div. sa zadatkom da poviju i slome naš sremski front s boka.¹³

Područje Papuka: ji., i. i s. rub posele 12. i 40. div, kao i Diljski i Osječki odred,¹⁴ sa zadatkom da kontrolišu rejon Vrpolje — Đakovo — Našice i po mogućnosti parališu naš saobraćaj.

Tok borbe:

U vreme preuzimanja komande na odseku Zvornik — Ilok — Osijek neprijatelj uglavnom nije bio aktivan. Odbijeni su napadi neprijatelja, jačine čete, u rejonu ji. od Iloka, kao i akcije izviđačkih patrola ispred celog fronta Dunav — Sava. Uspešni poduhvati naših izviđačkih patrola do jačine čete na drinskom odseku kod Drinjača — Zvornik — Loznica — Crna Bara, kao i između Sava — Dunav kod Erdevika — Vizić — Ilok imali su za cilj da izviđaju, dovode zarobljenike i ometaju uočeno pregrupisanje protivnika.

¹¹ Ta divizija je tada bila pod komandom 1. proleterskog korpusa NOVJ.

¹² Te su divizije bile u sastavu 3. korpusa NOVJ.

¹³ Pomenute divizije nalazile su se u sastavu 1. proleterskog i 12. korpusa NOVJ, ali je na sremskom frontu do 10. novembra tim jedinicama komandovao Štab 12. korpusa. Tada su jedinice 12. (korpusa (16. i 36. divizija) otpočele izvlačenje s fronta u širi rajon Novog Sada i Sombora radi odmora, preoružanja i popune, dok je nad 6, 11. i 21. divizijom neposredno preuzeo komandu Štab 1. proleterskog (korpusa. Inače, 12. korpus je od polovine septembra do 10. novembra 1944. bio potčinjen Štabu 1. proleterskog korpusa, koji je istovremeno bio i Štab 1. armijske grupe NOVJ. Detaljno o dejstvima u Sremu za period novembar—decembar 1944. izneto je u tom I, knj. 10.

¹⁴ Te jedinice pripadale su 6. korpusu NOVJ. Potpunije o tome vidi Milovan Dželebdžić, n. čl., str. 33.

Glavni zadatak Korpusa bio je da spreči dalje nadiranje neprijatelja u Srem, a s tim u vezi da drži otvorenim put Drinjača — Zvornik — Bijeljina — Brčko, prihvatajući kod mosta Drinjača delove Gr. A »E« koji dolaze sa juga, a koji, uprkos tome što je Korpusna grupa »Kibler« nekoliko puta zahtevala, nisu krenuli putem Sarajevo — Brod. — U pozadini neprijatelj je pokušavao da zauzimanjem Našica zavlada celim severoistočnim delom Papuka i da izbori put u Podravinu. Našice su bile opkoljene od 18 — 24. 11. 44. Napredovanje 2 ojač. puk. grupe iz pol. dobrovolj. pukova u cilju deblokade teško se ostvarivalo, pošto Korpus nije raspolagao rezervama i nije mogao uputiti nemačke jedinice radi ojačanja tih pukova, jer je inače bila slabo posednuta glavna borbena linija.

Posle proširenja i spajanja dva mostobrana na Dunavu kod Apatina i Batine i nepr. proboja na odseku 68. AK, situacija je prisilila K-du 2. OkA da na front Dunav — Drava baci 1. brd. div., razgolićujući drinski odsek i time ugrožavajući put za nastupanje Grupe »Miler«, a zatim da izvuče borbene delove sa art. 118. lov. divizije sa fronta Sava — Dunav i da ih takođe baci na sever. Kao zamena za 1. brd. div. i delove 118. lov. div. angažovani su delovi 264. peš. div. i 118. lov. div. čija je borbena vrednost nedovoljna da bi se upotrebile protiv ruskih jedinica, a čije se dovlačenje sporo odvijalo. U periodu od 12. do 29. 11. dodeljeni su 68. AK:

92. mot. brig.

III/puka Brandenburg

Jurišni bat. »Rodos« (3 čete)

SS-pt četa »Handžar« (8 topova)

1007. divizion juriš, topova

1222. divizion jurišnih topova

Štab »Rajhert«

I bataljon tvrđ. inž. 33. puka sa 1. i 2. č.

2/8. Idšic. bat.¹⁵

1 četa 264. inž. b.¹⁶

III/668. ap (mot.)

505. t. SS-ap sa 2 baterije¹⁷

1 pa č »Brandenburg« (5 topova 3,7)

550. divizion t. paa¹⁸

638. „ „ „«

I/74920

¹⁵ 8. landesšicen-bataljona

¹⁶ 264. inžinjarijski bataljon

¹⁷ Teški 505. SS-artiljerijski puk

is j 19 To jest: teški 550. i 638. prativarvionski artiljerijski divizion.

²⁰ Odnosi se na 1. bataljon 749. puka 117. lovačke divizije.

Štab »Pinkert« I/puka »Rodos«

I/99²¹

5/79. brd. ap²²

11/99. brd. lov. puka, štab puka i puk. jedinice

99. brd. lov. puk i 79. brd. ap

1/668. ap i 1/668. ap

III/79. ap i 8/79. ap

1/98 i 6/79²³

Štab 98. puka sa puk. jedinicama i II/98²⁴

4/79. ap²⁵

54. ing. bat. i 2/54. ing. bat.

delovi 54. bat. veze

111/99 i 12/79.²⁰

III/98²⁷

U periodu od 20. 11 — 2. 12. dovedeni su Korpusnoj grupi »Kibler:

1 baterija t. haub. 264. pd

Štab 264. inž. bat.

1 inž. četa 264. [inž. bat.]

4/264 i 8/264

118. izv. bat.

1/891 (bez 1 č.)²⁸

79. dopun. bat.²⁹

1/99

111/99

54. izv. bat.³⁰

} Ostaci 1. brd. div. pri K-di
korpusa »Miler«

Neprijatelj je odmah iskoristio razgolićavanje drinskog odseka za prodor na put uz Drinu sa zapadne na istočnu stranu i Titova 28. div. je prešla na nekoliko mesta sa istočne na zapadnu obalu. Delovi Grupe armija »E« morali su zbog toga da se probijaju na sever preko Bijeljine za Brčko, savladujući snažan otpor neprijatelja i znatne sabotaze (porušene mosto-

²¹ Reč je o 1. bataljonu 99. puka 1. brdske divizije.

²² 5. baterija 79. brdskog art. puka 1. brdske divizije

²³ To su 1. bataljon 98. puka i 6. baterija 79. brdskog art. puka 1. brdske divizije.

²⁴ 2. bajtaljon 98. puika

²⁵ 4. baterija 79. art. puka

²⁶ Reč je o 3. bataljonu 99. puka i 12. bateriji 79. brdsikog airt. puka.

²⁷ 3. bataljon 98. puka

²⁸ Odnosi se na 1. baitalijon 891. grenadirskog puka 264. peš. divizije.

²⁹ Pripadao je 1. brdskoj diviziji.

³⁰ Taj izviđački bataljon je pripadao 1. brdskoj diviziji.

ve, minirane puteve). Po pojačanoj aktivnosti neprijatelja, naročito na oba krila sremskog fronta, videlo se da namerava da izvrši napad.

Povlačenjem glavne borbene linije 68. AK 27. 11. uveče sa »Viland-linije« bilo je potrebno da se obrazuje mostobran Osijek (Belje — k. 88), koji su poseli:

1/891 (bez 1 č.)

IH/99

1/191. brig, juriš, topova³¹

4/264. ap.

Odseci područja pol. obezbeđenja dobijaju zadatak da spreče prodiranje bandi sa Papuka prema Dravi. Delovi 1. brd. div. poseli su dravski odsek Osijek — Valpovo (uključ.) i obezbeđivali od iznenadnih rus. napada sa severa. Na osnovu praćene situacije od 29. 11. kod Korpusne grupe »Kibler« bile su potrebne i predložene su sledeće hitne mere:

- a) najhitnije dovođenje 11. vazduhoplovne pešadijske divizije i ostalih snaga Gr. A. »E« preko Zvornika — Broda, pre svega radi podrške fronta Dunav — Drava;
- b) povlačenje 118. lov. div. na »Zelenu liniju« sa spojem kod Brčkog, odatle samo obezbeđivanje Drine sa težištem kod Zvornika;
- c) ostavljanje bar jednog ojač. brd. lov. puka 1. brd. div. na odseku Osijek — Miholjac, pošto u dogledno vreme nema na raspolaganju drugih snaga, a policija mora da vrši zaprečavanje od jakih bandi kod Našica;
- d) najhitnije dovođenje najpotrebnijih količina pogonskog goriva i municije, što je neophodno za uspešnu odbranu.

Nastavljanje pokušaja neprijatelja da prodre preko Dunava u jugozapadnu Mađarsku, kao i jake koncentracije neprijatelja pred mostobranom Osijek, prisilili su naše da noću uoči 1. 12. predaju taj mostobran i da produže front Drava — Dunav do [Donjeg] Miholjca, sa obezbeđenjem težišta na mostobranu Miholjac.

Mostobran Brčko, koji je obrazovan posle povlačenja 1. brd. div. sa drinskog odseka, održao se uz pomoć četnika i nasilnim izviđanjem tenkovima puta Brčko — Bijeljina.

3. 12. počeo je neprijatelj na sremskom frontu veliku ofanzivu jakim art. vatrom i uz podršku jurišnih aviona, sa težištem Fruška gora,

³¹ Reč je o 1. bateriji 191. jurišne (samohodne) topovske brigade.

Na odseku Erdevik — Ilok uspeo je da se duboko probije i odmah započne natkriljavanje iskrcavanjem snaga noću uoči 4. 12. i. od Opatovca, iskoristivši to za brzo razbijanje našeg levog krila.³²

Od rezervi, Korpus je raspolagao 118. izv. bat. i 5/891. sa 1 vodom 1. p. topova. Na dunavskom frontu hrvatske jedinice su počele da beže, tako da su jedinice koje su vršile proboj dočekivane tek u art. položajima. Zbog dubokih proboja neprijatelja na severnom krilu 118. lov. div. i opasnosti za duboki levi bok kod Opatovca, kao i zbog velikih naših gubitaka, izgledalo je da će biti razbijen front 118. lov. div., pogotovo što se nije raspolagalo rezervama. Zato je 4. 12. u 13,10 časova upućen zahtev da se odobri odstupanje 118. lov. div. na utvrđenu »Nibelunšku liniju«. Grupa armija »F« odobrila je to i naredila da se front 118. lov. div. povuče sa »Crvene linije« na »Nibelunšku liniju«. Držanje tog položaja zavisilo je od toga da li će dovoljno jake snage 34. AK stići na vreme kod Korpusne grupe »Kibler«, pošto su inače slabe sopstvene snage bile znatno razbijene, a rezervama se više nije raspolagalo. Delovi 1. brd. div. (K-da korpusa »Miler«) koji su se još nalazili na odseku j. od Save dobili su narednje da usiljenim maršem dostignu Brčko. Sopstvene snage nisu bile u stanju da skroz posednu »Nibelunšku liniju« (Adaševci — Šid — Lovaš — Opatovac). Severni deo te linije kod Opatovca bio je u rukama neprijatelja. On je zaobišao Šid i Lovaš i noću uoči 5. 12. prisilio južno krilo »Nibelunške linije« da se povuče na liniju Ilinci — Tovarnik.

S obzirom na ozbiljnu situaciju Korpusne grupe »Kibler« uslovljenu slabom posadom, sa probojem fronta Sava — Dunav, general Kibler je naredio da Grupa »Terner«³³ izvrši napad na Opatovac da bi zauzela glavnu borbenu liniju koju je osvojio neprijatelj i ofanzivnim nadiranjem zaustavila dalje prodore neprijatelja. Brojno stanje jedinica nije omogućilo da se uspešno izvrši napad na Opatovac sa juga i zapada. Kod Lovaša i Tovarnika su noću uoči 6. 12. opkoljene borbene grupe 118. lov. div. One su se u borbi povukle na liniju Ilinci — Orolik — Sotin. General Kibler je naredio da se neprijateljske snage koje su se probile ili infiltrirale kod Tovarnika odbiju na »Zelenu liniju« i da se odmah angažuju sve raspoložive alarmne jedinice kao podrška na »Zelenoj

³² Reč je o decembarskoj ofanzivi jedinica 1. proleterskog korpusa NOVJ i sovjetskog 68. streljačkog korpusa koja je počela 3. decembra jedraovremenim prelaskom u napad na neprijateljevu »Crvenu liniju« (vidi tom I, knj. 10, dok. br 99; Milovan Dželebdžić, n. čl., str. 34—36).

³³ Potpunije o sastavu Borbene grupe, jačine oko* dva ojačana puka, vidi Milovan Dželebdžić, n. čl., str. 36.

liniji«. — Zadatak 118. lov. div. ostao je i dalje da drži »Nibelunšku liniju« ili da je protivnapadima ponovo zauzme. Brzo izvedenim napadima izviđačkog bataljona 118. div. ponovo je zauzet Lovaš. Prvi delovi neprijateljskih snaga pojavili su se 7. 12. ujutro kod Otok — Komletinci.

Daleko nadmoćniji Rusi i bande probili su »Nibelunšku liniju«. Sve je nalagalo da se protivnapadima neprijatelj zaustavi bar na »Zelenoj liniji«, gde su neprijateljske snage već izvršile obuhvatanje kod Komletinci — Orolik. Angažovane su sve raspoložive korpusne rezerve i alarmne jedinice. Na osnovu te situacije general Kibler je, uz saglasnost Grupe armija »E«, naredio 118. lov. diviziji:

1) da odbije neprijatelja na »Zelenu liniju« i drži je, da Grupa »Termer« obustavi napad;

2) da se na »Zelenoj liniji« izbori sledeći konačni raspored:
Grupa »Termer« od Sotina žel. prugom do Negoslavaca sa 111/99

562. Idšč. bat.

118. izv. bat.

do njih preko Berak — Orolik na jug do Bosuta borbene grupe »Cimerman«, »Lindenblat« i »Erdman«,³⁴ kod Otok — Komletinci

54. izv. bat.;

3) da se kao korpusna rezerva izvuku:

1/ 509. SS-pa div.

1. i 3. /202. tenk. bat.[aljona]

118. izv. bat.

1/191. brigade jur. topova.

Posle odstupanja na »Zelenu liniju«:

Štab i 2. inž. č 264. [inž. bataljona]

Pored ovog ugrožavanja bokova sa juga iz rejona Bosuta, neprijatelj je noću uoči 8. 12. obrazovao novi mostobran kod Vukovara, te je pretila opasnost od ponovnog natkriljavanja sa severa. Neprijatelj je tom prilikom angažovao, osim 305. samostalnog (desantnog) peš. bataljona i V vojv. brig., delove 52. rus. strelj. div., kao i VIII bat. 1. gard.[ijskog] utvrđ[enog] rejona.³⁵

Radi otklanjanja opasnosti u dubokom levom boku angažovani su sa istoka poslednji borbeni delovi (118. izv. bat. i 1. baterija 191. brig. jur. topova), razgolićujući front Šava — Dunav, a sa zapada — jedina korpusna rezerva — Štab inž.

³⁴ Detaljnije o sastavu tih borbenih grupa vidi Milovan Dželebdžić, n. čl.³⁵ str. 36.

Ti neprijateljevi podaci su bili tačni. O tome vidi prilog 112 u ovoj Iknjizi za decembar i Milovan Dželebdžić, n. čl., str. 37.

i 2/264. ojačani alarmnim jedinicama. Kada je stigao štab 738. puka i 1/737, sastavljene su borbene grupe »Istok« i »Zapad« pod komandom pukovnika Daunera sa zadatkom da 9. 12. što ranije krenu koncentrisanim snagama da bi odbacile i uništile neprijatelja koji se iskrcavao preko Dunava.

Posle žestokih borbi razbijen je 10. 12. ujutro neprijateljski mostobran Vukovar. Gubici neprijatelja: 248 izbroj. mrtvih, 75 zarobljenih, među kojima 4 oficira, 2 prebegla.

Plen: 9 pt topova, 23 protivtenkovske puške, 16 mitraljeza, 100 puškomitraljeza, 43 automata, 131 puška, 2 topovnjače uništene.

Za vreme borbi za mostobran Vukovar, neprijatelj je stalnim napadima na odseku Orolik — Berak, a naročito s obe strane puta Sotin, pokušao da se probije i time uspostavi vezu sa mostobranom. Te je pokušaje nastavio i posle razbijanja mostobrana, dok je istovremeno na desnom krilu 118. div. napadima na Otok i Priviaku i prekidanjem pruge Brčko — Vinkovci pokušavao da izvrši udar u pravcu saobraćajnog čvora Vinkovci.

Sa delovima 11. vazduhopl. peš. div. koji su stigli obrazovana je Borbena grupa »Ajzele«³⁶ sa zadatkom da što pre napadom zauzme »Zelenu liniju« s obe strane Komletinaca i da je drži. U isto vreme neprijatelj se, u jačini bataljona, iskrcao u rejonu sz. od Valpova kod Bistrinaca i Gata, kao i kod Moslavine, ali ga je razbila Borbena grupa »Dauner«, koja je bila slobodna kod Vukovara i brzo prebačena ovamo.

Neprijatelj se ponovo, u jačini bataljona, iskrcao 11. 12. i. od Osijeka kod Bjelog Brda, ali ga je odbio bataljon 11. vazduhoplov. peš. div. (1/22) koji je prvi stigao na dravski odsek.

Treba isključivo zahvaliti rukovođenju general-ppuk. Kiblera, kao i hrabrosti i upornosti jedinica kojima je komandovao, što su spretnom, ofanzivno vodenom, odbranom sprečeni pokušaji neprijatelja da izvrši proboj između Save i Dunava i što su razbijene sve neprijateljske jedinice koje su se iskrcavale na južnim obalama Dunava i Drave, te je tako bio slobodan put za povlačenje delova Grupe armija »E« na hrvatsko područje.

³⁶ O toj grupi vidi Milovan Dželebdžić, n. čl., str. 36.

IZVEŠTAJ KOMANDE GRUPE ARMIIJA »E« OD 19. DECEMBRA 1944. KOMANDANTU JUGOISTOKA O STANJU I REORGANIZACIJI POTČINJENIH JEDINICA¹

STROGO POVERLJIVO

Komanda Grupe armija »E« H. Qu., 19. 12. 1944.
Ia/Id, str, pov. br. 12400/44 20 primeraka
 16. primerak

Sadržaj: dovođenje u ispravno stanje, odnosno nova formacija divizija potčinjenih Grupi armija »E«

K-tu Jugoistoka (K-da GrA »F«)	1 — 2. primerak
Inf .[ormativnol:	
K-di XV brd. ÄK	3.
K-di XXI brd. AK	4.
K-di XXXIV AK	5.
K-di LXXXXI AK z.b.V.	6.
K-di V SS-brd. AK	7.
Borbena grupa »Šolc« (»Scholz«)	8.
0. Qu	9 — 11. „
Ila/b	12.
Gen. d. Pi	13.
Harko 314	14.
H. Gr. Nafü	' . 15. „
KTB	16.
Ia/d (konc.)	17.
rezerva:	18 — 20.

U teškim borbama poslednjih nedelja i kroz naročita iziskivanja planinskih marševa pri predzimskim vremenskim prilikama, većina divizija potčinjenih GrA »E« pretrpele su takve gubitke u ljudstvu, materijalu, konjima i automobilima, da je postalo nužno kratkotrajno dovođenje u ispravno stanje, popuna nedostajućih mesta, odnosno nova formacija više jedinica.

A)

Prema sadašnjem obaveštenju, naročite teškoće personalnog i materijalnog karaktera javljaju se kod sledećih jedinica:

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 1279—84.

- 1) *22. pd.* Nakon preletanja sa Krita na grčku teritoriju, divizija je bila samo irnprovizovano reorganizovana i opremljena. Ona je bila nedovoljno opremljena, pre svega konjima i automobilima. Teške borbe, koje je ova dobra divizija izdržala poslednjih nedelja, nanele su joj, delom, znatne gubitke u ljudstvu. Prema merodavnom izveštaju od 1. 12. 44, pešadijski bataljoni su prosečno 40% nekompletni, a dva bataljona čak 60%. Popunjenost automobilima, koja je i onako bila siromašna, i dalje je stradala u teškim angažovanjima, tako da su pokretljivost divizije a time i njena borbena gotovost do krajnjih granica ugroženi.

Pt div. raspolaže sa premalo topova.

Oki. izv. bat. je samo najminimalnije motorizovan.

Art. puk je opremljen orudima najrazličitijih kalibara i nacionalnosti. Pozadinske jedinice su još nepotpune.

- 2) *41. tvrd. div.* Divizija je još uvek jedinica kod koje su različiti bataljoni obuhvaćeni jednim divizijskim štabom. Za sada se kod nje nalaze:

Štab 965. tvrd. puka sa II, III i VII/999. puka (IV/999. puka rasformiran je usled velikih gubitaka).

Štab 133. puka (Borbena grupa »Jung«) sa I i II bat. (III je rasformiran usled velikih gubitaka)

Štab 938. tvrd. puka sa 1009. tvrd. peš. bat., I Bataljon za uzbunu »Atina«, 607. morn. bat. za obezb. (sastoji se još samo najmanjim delom od mornara).

Kao fiz. bat. pojavljuje se Fiz. bat. »Rodoss« [Rhodos] sa 4 čete, osim toga 1 ptč i 1 pač.

Kao artiljerija: Štab ob.[alske] art.[iljerije] sa 811. i 820. div. ob. art., i (pre svega taktički potčinjena) italijanska artiljerijska jedinica »Vani« [»Vanni«]. Ukupno 8 baterija najrazličitijih kalibara i nacionalnosti. Uz to još dolazi jedna mešovita četa za vezu i kao inž. bat. 608. mor. i grad.[evinski] bat.[aljon] sa 705. inž. četom.

Pozadinske jedinice su samo irnprovizovano formirane.

- 3) *181. pd.* Divizija je u teškim borbama XXI AK mnogo pretrpela. Od 334. i 363. gren. puka morao se rasformirati po jedan bataljon. 11/334. puka nekompletna je za 76%. III/222. ap sastoji se samo iz dve baterije. Jedinice veze, pioniri i pozadinske jedinice su kompletne.
- 4) *11. vazd. polj. div.* Kod lovačkih pukova divizije treba zabeležiti prosečno oko 40% nekompletnosti. Div. fiz. bat. nekompletna je 51%.

III/11. ap (L)² rasformiran je u rejonu Kumanova, oruđa (plen) su zbog nedostatka municije uništena.

Inž. bat. nekompletan je 40%.

Pozadinske jedinice su prema 44. pd preformirane i kompletne.

- 5) 7. SS-brd. div. »Princ Eugen«. Kod 14. SS-brd. puka rasformiran je jedan bat. Dalje rasformiran 7. izv. bat., 7. pt div., IV/7, bap, 7. brd. bat. za vezu (od njega je formirana mešovita četa za vezu), 3 č 7. brd. inž. bataljona. Osim toga, rasformirana je većina pozadinskih jedinica. Postoji samo jedna improvizovana četa za snabdevanje, jedna auto-transportna četa, jedna automobilska četa, jedna improvizovana veterinarska četa, dve sanitetske čete i 1 sanitetska nosačka četa.
- 6) 117. lov. divizija. Glavnina div.[izije] sa 737. i 749. lov. pukom sa po dva bataljona, FEB³ i dva art. div. u rejonu GrA, Štab div. (sad u privlačenju), 1/749, Štab 670. ap sa jednim divizionom, glavnina Bat. za vezu⁴ i Inž. bat. nalaze se kod K-de LXVIII AK angažovani. Zn[atna] nekompletnost kod lovačkih pukova.
- 7) 118. lov. div. Div[izija] je angažovana veoma rastureno. Štab 750. lov. puka, I. i III. ne nalaze se kod GrA »E«. Štab div., 11/750, FEB, Izv. bat. i Štab 668. ap, Bat. za vezu, Inž. bat. su kod K-de XXXIV AK. 738. lov. puk kod K-de V SS-brd. AK.

Jedna baterija III i 1/668. ap angažovani kod K-de LXVIII AK.

11/668. ap, usled gubitka svih oruđa, biće rasformiran.

8) 264. pd

- a) U zoni K-de XV brd. AK angažovana glavnina 264. pd potpuno je uništena u poslednjim borbama.

Delovi divizije angažovani u zoni K-de XV AK sastoje se za sada iz jednog peš. bat. i jedne personalne jedinice od 49 oficira, 13 službenika, 48 podoficira i 885 vojnika, kao i 290 ljudi popune. Ovaj deo divizije izgubio je pre svega sva oruđa, teško naoružanje, masu konja i automobila.

- b) U zoni XXXIV AK su angažovani: 893. gren. puk sa 3 bataljona i 1, 4, 5, 6. i 8/264. ap.

² Luftwaffen (vazduhoplovni)

³ Feildeinsatzbataillon (Poljski dopunski batailjon).

⁴ Nachrichtenabteilung (bataljon za vezu).

9) *Hrvatske divizije:*

- a) 369. *hrvat. pd.* Divizija se sastoji za sada iz dva gren. puka, od po dva bat., sa minimalnom nekompletnošću (izuzev teškog naoružanja). Art. puk sa tri diviziona oruđa različitih vrsta. Bat. za vezu, Inž. bat. i pozadinske jedinice kompletni.

Pouzdanost divizije nije zavidna zbog velikog broja hrvatskih vojnika, čije je držanje uslovljeno spoljnim uspesima ili neuspesima i na čije se bezrezervno angažovanje u teškim borbama ne može računati.

- b) 373. *pd.* Divizija povećala svoju borbenu vrednost dovlačenjem jedne marševske čete i potčinjavanjem jednog bataljona 264. *pd*; ipak i za njenu pouzdanost važi rečeno pod a).

Ona se sastoji još iz 4 zašt. bat., jednog izv. bataljona, FEB, art. puka sa dva div. i jednom bat.[erijom]. Ukupna jačina, bez pozadinskih i izviđačkih jedinica, za sada oko 3.300 ljudi sa oko 40% nemačkog matičnog kadra. Kod divizije postoji samo jedna pionirska četa, uprkos njenog popunjavanja ostacima 246. *pd.*

- c) 392. *pd.* O 392 *pd* još ne postoje podaci u pojedinosti. Što se pouzdanosti tiče važi ono rečeno pod a).

Kod jačine pomenutih divizija treba naročito imati u vidu da je jedan znatan broj mornara-vojnika u njima angažovan, te sprovođenje naredbe o povlačenju mornara-vojnika znači dalju slabost borbene snage divizija.

B)

Osim toga, na području GrA nalazi se još veći broj tvrd. peš. bat.[aljona] i 999. bat.[aljon], koji su većinom prikupljeni u brigade. Pošto ovim tvrd. brig, nedostaju sve pozadinske jedinice, to je organizacija snabdevanja ovih većinom izvanredno teška, izuzev onih koje su samo veoma provizorno pokretne. Dalje postojanje većine tvrd. peš. bat. [aljona] je stoga nepovoljno za nastavljanje borbe GrA.

Većina pripadnika 999. bat.[aljona] ponovo je, po završetku sadašnjih pokreta GrA, dostigla vojničku vrednost, tako da bi se ovi bataljoni mogli tretirati kao tvrd. peš. bat. [aljoni].

C)

GrA »E« nastoji:

Konačnim rasformiranjem jako iscrpljenih jedinica i uključenjem tvrd. peš. bat.[aljona] u div.[izije], da potči-

njene div.[izije] u pogledu ljudstva učini što je moguće jačim, da im prida dovoljno teškog naoružanja i, ukoliko je moguće, artiljerije i da ih, pomoću automobila i konja, učini, ukoliko je ikako moguće, potpuno pokretljivim. Popuna ljudstvom treba da služi ne samo za pojačanje borbenog fronta, nego pre svega i za popunu dopunskih bataljona.

Predlaže se u pojedinostima:

- 1) *Za snage pod A, tač. 1).* 22. pd preformira se u 44. pd, kako je to ovde predloženo od strane Ia/Id, pov. br. 12092/44 od 10. 12. 44.⁵ Da li može biti zadržana formacija od 3 puka po 3 bataljona, kako je javljeno, za sad je objašnjeno. Namerava se uključiti 1008. tvrđ. peš. bataljon. Ako formiranje jednog izv. bat.[aljona] nije moguće, biće formiran jedan divizijski fiz. bataljon, kao što je predloženo. Sve zavisi od dovlačenja kamiona i konja.
 - 2) *Za snage pod A, tač. 2).* 0 preformiranju 41. tvrđ. div. u 44. pd sledi izdvojeni predlog. Pri tom je nužno novo imenovanje divizije i njenih jedinica. Već sada se moli za saglasnost da se rasformiraju II, III i VII/999. puka, 133. borbena grupa i 1004. tvrđ. peš. bat.[aljon] i da se peš. bataljoni ponovo formiraju pod istim pukovskim štabom posle formiranja 44. pd. Fiz. bat. »Rodos« preformira se u Div. fiz. bataljon. Formiranje jednog pt divizionara izvršiti iz sadašnje T.[eške] čete, pa čete i pt čete, koja je upućena u Rajh radi preoružanja na protivoklopne samohotke od 38 tona. U ovom cilju potrebno je dovesti jedan štab. Nova formacija za art. puk, Bat. za vezu i Inž. bat.[aljon] prema posebnom predlogu. Potrebno je dodeliti dve inž. čete.
 - 3) *Za snage pod A, tačka 3).* Za popunu znatnih mesta koja nedostaju 181. pd i za ubrzanu reorganizaciju borbene snage, moli se odobrenje za uključivanje u 181. pd, 1003, 1006. i 1007. tvrđ. peš. bataljona (uz njihovo istovremeno rasformiranje).
- Istovremeno uključivanje pozadinskih jedinica u Pozadinski puk 44. pd.
- 4) *Za snage pod A, tačka 4) i 8).* Reorganizacija 264. pd izgleda više nemoguća pod sadašnjim okolnostima i sa sredstvima koja stoje na raspolaganju GrA. Stoga se predlaže rasformiranje 264. pd. Sa preostalim delovima 264. pd raspolagaće se tada kako sledi:

⁵ To je naređenje K-de Grupe armija »E« od 11. decembra (a ne od 10. decembra, kako piše u originalu) 1944. Komandi 91. armijskog korpusa za osposobljavanje 22. pešadijske divizije i popunu naoružanjem po pristizanju u rajon Sarajeva (AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 1035—6).

- a) **Angažovani delovi kod XXXIV AK (Štab 893. puka, II. i III/893. puka, neznatni pt delovi, 4. i 5. inž. četa, 6/264. ap) uključuju se u 11. polj. div. s jedne strane za popunu nedostajućih mesta u lov. puk.[ovima] a s druge strane za ponovno formiranje trećih bataljona. Time bi se mogli povući mornari-vojnici koji su ovdje pretežno uključeni.**
- b) **Sa 1. i 8/264. ap ponovo formirati 11/668. ap.**
- c) **Preostali delovi koji se nalaze na području XV brd. AK biće konačno prevedeni u 373 (hrvat.) pd radi ojačanja nemačkog matičnog ljudstva.**
- 5) **Za snage pod A, tačka 5). Pukovska grupa »Skenderbeg« prebacuje se i uključuje u 7. SS-brd. div. »Princ Eugen« radi popune upražnjenih mesta. Time 13. SS-brd. puk dobija ime »Artur Fleps« [»Arthur Phleps«], a 14. SS-brd. puk ime »Skenderbeg«. Time se istovremeno izdvajaju mornari-vojnici koji su pretežno uključeni u Pukovsku grupu »Skenderbeg«. O novom formiranju još nedostajućih drugih jedinica, GrA »E« očekuje naredbu rajhsfirera SS.**
- 6) **Za snage pod A, tačka 6). Za 117. lov. div. predlaže se dovlačenje još nedostajućih delova za popunu divizije. Pre svega, hitno je potrebno povećanje artiljerijske borbene snage koja bi se time postigla i dovlačenje pionira. Predlaže se uključivanje 1001. i 1012. tvrđ. peš. bat.[aljona] za popunu nedostajućih mesta uz njihovo istovremeno rasformiranje.**
- 7) **Za snage pod A, tačka 7). Reorganizacija 118. lov. div. ili nova formacija radi povećanja borbene snage nije moguća usled sadašnje razbacanosti divizije (ponovno formiranje 11/668. ap, vidi tačku C pod 4b).
GrA »E« namerava da izvuče delove koji se nalaze angažovani kod XXXIV AK kao rezervu Grupe armija, a kasnije ponovno ujedinjavanje sa delovima angažovanim kod V SS-korpusa da bi bar ponovo skupila delove 118. lov. koji se nalaze u njenom području.
Ako u dogledno vreme nije moguće prikupljanje celokupne divizije kod GrA ili kod K-de 2. OkA, tada mora uslediti novo preustrojstvo. Art.[iljerija], v.[idi] tač. C pod 4b.**
- 8) **Za snage pod A, tačka 9). Da bi se iz hrvatskih divizija stvorile kompletne, snažne i poverljive divizije, nužno je široko ojačanje nemačkog matičnog kadra. GrA »E« smatra nepovoljnim regrutovanje hrvatskih regruta, predloženo od strane k-ta Jugoistoka, Ia/Id, str. pov. br. 7277/44 od 6.**

12. 1944.,⁶ pošto oni donose samo dalje ojačanje nepouz-
danih elemenata u ovim divizijama. Stoga se predlaže:

- a) 369. *pd.* Uključivanje 1004. i 1005. tvrđ. peš. bataljona kao trećih bataljona gren. pukova, dalje dovođenje nemačkih rezervi u dopunskim jedinicama za sve rodove vojske. Pre svega dopremanje artiljerije iz sabirnih skladišta artiljerije GrA »E«. Time bi se postepeno prevela 369. *pd* u jednu nemačku diviziju.
- b) Prevođenje čitavih ostataka 264. *pd* u 373. *pd*, kako je već javljeno. Preko toga dopremanje od daljih nemačkih rezervi u dopunskim četama svih rodova vojske sa istim ciljem kao pod a).
- c) Popunjavanje 392. hrvat, *pd* nemačkim kadrom mora se pomeriti na kasniji trenutak.

D)

Mere navedene pod C) treba smatrati kao prve pomoćne mere GrA za dovođenje u ispravno stanje svojih oslabljenih divizija. Dalje jačanje celokupnih borbenih snaga GrA time ipak još nije dato. Da bi se ono postiglo, hitne su naročito sledeće mere:

- 1) Dovlačenje dopunskih jedinica, pre svega pešadije i pionira, i u ograničenom obimu artiljerije.
- 2) Dopremanje baterijske opreme. Obrazloženje u pojedino-
stima vidi u podsetniku Harko 314, str. pov. br. 4607/44 od 13. 12. 1944.⁷ Sadašnja opremljenost GrA sa oruđima raznih kalibara i nacionalnosti (najveći kalibar ne prelazi 10,5 cm) nije dovoljna za veliku borbu. Uz to dolazi mala pokretljivost baterija i teško snabdevanje municijom zbog raznolike opremljenosti topovima.
- 3) Uslovno smanjivanje *dnevnog obroka hrane*, usled teškoća u snabdevanju, već se odrazilo na borbeno stanje jedinica. Čim bude moguće, mora se, putem povećanja dnevnog obroka hrane na propisanu meru, ponovo povećati udarna snaga jedinica.
- 4) Materijalno naoružanje i opremljenost su naročito važni. Pre svega *odeća* (cipele!) je u veoma prosečnom stanju, usled izvanrednih obimnih marševa GrA i naročitih teškoća u snabdevanju. Ovde je nužna brza pomoć. Detaljne zahteve podnosi Komanda pozadine.
- 5) *Popuna konjima*: Reorganizacija većine stacioniranih jedinica GrA za marš i borbu učinila je neophodnim jednu provizornu opremljenost sredstvima pokreta. Pri tome

¹⁰ Nachrichtenführer (Nahrihtenfirer — načelnik veze)

se potpuno iscrpljuju rezerve u konjima kod GrA, a osim toga konji koji su u zemlji nabavljeni ne odgovaraju zahtevima. Dugi marševi su načinili teške i nenaknadive rupe u već ionako nedovoljnom stanju konjarstva GrA.

Uprkos svim mogućim ispomoćima koje je GrA preduzela, nužna je dodela jednog znatnog broja konja (6—7.000 konja) da bi se jedinice GrA, opremljene konjskim zapregama, bar donekle učinile pokretljivim i sposobnim za borbu. U slučaju da dodela traženih konja u ovom obimu nije moguća, GrA mora, radi održavanja borbene gotovosti potčinjenih jedinica, upotrebiti kao rezervu odgovarajući broj automobila.

- 6) *Automobilska situacija:* Krajnje napetu automobilsku situaciju (pre svega sredstva vuče i kamioni) GrA je već često javljala, a poslednji put je izvešteno sa pov. br. 12332/44 od 15. 12. 1944. od strane GrA »E«, Ia/Id.⁸

Uspeh novih formiranja i dovođenja divizija u stanje borbene gotovosti, predloženih pod tačkom C), uveliko zavisi od stanja automobila. K-da GrA »E« ponovo izveštava da sa postojećim automobilskim stanjem, koje za sada stoji na raspolaganju GrA, ona neće biti u mogućnosti da održi borbenu gotovost potčinjenih jedinica ili da je ponovo uspostavi. Kako dovođenje traženih automobila (prethodno 900 kamiona) iz Rajha nosi sobom veliki rizik zbog opasnosti transporta, a s druge strane mornarički automobili koji su angažovani na području GrA bi za sada zadovoljili zahteve, to se ponovo moli za konačno ostavljanje mornaričkih automobila.

K-da GrA »E« moli saglasnost za učinjene predloge pod tačkom B) i C). Pošto je za sada preformiranje delom sprovedljivo, to se molite za hitnu i, po mogućnosti, pismenu odluku.

Za Komandu Grupe armija »E«
načelnik štaba
pot. Šmit-Rihberg [Schmidt-Richberg]

Za tačnost:
gen. štabni major
Langenfas⁹

⁸ To je naređenje Komande Grupe armija »E« od 16. decembra (a o e od 15. decembra, kako piše u originalu) 1944. Komandi 34. armijskog korpusa da se pripadnici 2. vazduhoplovnog inž. bataljona (4 podoficira i 56 vojnika), a koji se nalaze u sastavu 118. kvaoke divizije, upute na raspored Komandi vazduhoplovstva u Zagreb (AVII, NAV-T-311, r. 185, s. 1528).

⁹ Langenfass (načelnik Id u K-di GrA »E«),

**IZVEŠTAJ GLAVNOG KOMESARA U OPERATIVNOJ ZONI
»JADRANSKO PRIMORJE« OD 20. DECEMBRA 1944. RAJHSLAJTERU MARTINU BORMANU O RAZGOVORIMA U ZAGREBU SA FON VAJKSOM, PAVELICEM I DRUGIMA U VEZI PROBLEMA EVAKUACIJE USTAŠKIH PORODICA I LIČNIM ZAPAZANJIMA O UCESNICIMA RAZGOVORA¹**

Previs , Lični štab rajhsfirera SS
Uprava arhiva

Telegram

Akt Nr. pov. 120

NSDAP.³ Uprava područja Koruške
Gaulajter

Glavni komesar u Operativnoj zoni
»Jadransko primorje«

Celovec, 20. 12. 1944. godine
FS br. 4673 21.04 čas

O d m a h predati! _____ P o v e r l j i v o !

Za
rajhslajtera Martina Bormana⁴
Firerov Glavni stan

Poštovani rajhslajtere!

Pre nekoliko dana sam, zajedno sa Iberrajterom⁵, bio u Zagrebu. Razgovarali smo sa Kamerhoferom⁶, Kašcom⁷, Vajk-

¹ Snimak overenog prepisa telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 25266586—7.

² Četvrtasti pečat primaoca.

³ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nacionalsooijalistička nemačka radnička partija).

⁴ Martin Bormann, Reichsleiter und Leiter der Parteikanzlei (rajhslajter i šef partijske kancelarije). Bio je jedan od vodećih partijskih funkcionera nemačkog Trećeg Rajha. Poginuo je početkom maja 1945, ptni pokušaju bekstva iz firerovog Glavnog stana (bunkera) u Berlinu. Međutim, i dandanas postoje verzije da je Martin Borman uspeo da pobjegne i da živi, pod tuđim imenom, u nekoj od jiužnoameričkih država.

⁵ Ueberreither Siegfried (Zigfrid). Bio je gaulajter u Gracu.

⁶ Konstantin Kammerhafer. Bio je tada u činu SS-gruppenfirera i na dužnosti komandanta SSS policije bezbednosti i opunomoćenika rajhsfirera SS za Hrvatsku (Beauftragter des Reichsführer SS für Kroatien).

⁷ Zigfrid (Siegfried Kasche). Tada je imao čin SA-obergroupenfirera i nalazio se na dužnosti nemačkog poslanika u Hrvatskoj. Bliže o njemu vidi dok. br. 12.

som⁸, a posetili smo i poglavnika.⁹ Glavna tema bila je evakuacija Hrvata koji su prijateljski naklonjeni Nemcima, u slučaju da se ova oblast napusti.¹⁰ Osim toga smo se dogovorili o svim ostalim aktuelnim pitanjima. Ovim vam iznosim moje utiske radi Vaše lične informacije:

- 1.) Čini mi se da je najpozitivnija ličnost grupenfirer Kammhofer. On vidi situaciju jasno, realistično, i ne procenjuje samo vojnu situaciju, već i situaciju borbe sa partizanima. On smatra da je neophodno potrebno preventivno podizanje odbrambene linije Senj — Zagreb, ima i naloge od rajhsfirera, ali ne može da ih izvrši, jer je većina njegovih trupa, okruglo 30.000 ljudi, ustupljena vojnim snagama i kod Osijeka učestvuju u borbama.¹¹
- 2.) Kaše zastupa Rajh kao u vreme najdubljeg mira, čak i tamo gde izgleda da postoji bolji uvid, nema nikakvu inicijativu i poziva se na naređenja svog šefa resora. On se brižljivo trudi da čuva suverenitet hrvatske vlade, čak i nasuprot ratnim potrebama. Lično vrlo drugarski i simpatičan.
- 3.) Vajks, jedan otmen, umoran, stari gospodin, bez inicijative, nema celokupan pregled situacije, koju vidi samo sa vojne strane, stalno ukazuje na naređenja od gore i izgleda da kod podnošenja svojih izveštaja na gore ne razvija nikakvu inicijativu. U celini uzevši, najslabiji utisak iz cele posete Zagrebu. I njegov štab je istog kvaliteta, samo šef štaba se ističe iznad njih;¹² izgleda da je beznadno sa ovim rukovodstvom uspešno se suprotstaviti revolucionarnim, inicijativnim i aktivnim metodama maršala Tita.

⁸ Maiksiimillijain, Bliže o nijemu vidi dok. br. 14.

⁹ Anite Pavelić

¹⁰ U vezi problema evakuacije Hrvata prijateljski naklonjenih Trećem Rajhu, misli se na ustaše d članove njihovih porodica. Taiko se u depeši Iberrajtera od 7. decembra 1944. iznosi podatak da se u NDH nalazi oko 60—80.000 ustaša, pri čemiu 'treba računati i na oko 200.000 članova porodica (AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 2526594).

Inače, na ovu depešu Iberrajtera odgovorio je, 20. decembra 1944. lično Hajnrih Himler, rajhsfirer SS i komandant rezervne vojske (Befehlshaber d. Ersatzheeres), i, između ostalog, rekao da »mi sve izbeglice, ikoje beže u Rajh od boljševizma, moramo primiti, ima fcalko to za nas bilo teško« (AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 2526593).

¹¹ Misli se na borbe na Dravi i u Baranji, te u pozadini fronta u širem rejoniu Osijeka. Bliže o tome vidi tom V, knj. 37, dok. br. 35; Grupa autora, *Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije*, str. 417—419.

¹² Načelnik štaba k^ta Jugoistoka tada je bio generaknaijor Hajnc Goldenfelt.

4.) Poglavnik, raspoložen, duhovit, u razgovoru se bez izuzetka pozitivno izjašnjava za Rajh, izgleda da hladno procenjuje situaciju i doslovno je izjavio da se nada da će moći da drži grad Zagreb. Njemu je i jasno da mnogo više i ne poseduje. Sledećeg dana je poslao svoju ženu za Nemačku, što može da je dokaz njegove lojalnosti. No čovek ne sme da zaboravi da je kod divljih naroda uvek bilo uobičajeno da stave supruge na raspolaganje kao taoce, da bi se potom one ostavile na cedilu. Imam utisak da bi se sa poglavnikom mogle izvesti neke stvari, kada bi se sa njim govorilo smelom krepkošću.

Sve u svemu, u ovom području nedostaje jasna vrhovna vojna komanda, koja se tako blagotvorno pojavljuje na komandnom području general-feldmaršala Keselringa.¹³

Potp. Rajner¹⁴

Hajl Hitler!

F. d. R. d. A.

¹³ Albert Kessakiing. Bio je u to vreme komandant Jugozapada i ujedno Grupe armija »C« u Italiji. Po presudi britanskog vojnog suda, osuđen je 6. maja 1947. na smrt; u oktobru 1947. kazna mu je zamenjena doživotnom robijom; 20. jula 1952. otpušten je iz zatvora zbog bolesti; 23. oktobra 1952. pomilovan (*Die Höheren Dienststellen der deutschen Wehrmacht 1933—1945*, str. 126).

¹⁴ Frederik

¹⁵ Nečitak potpis.

**ZAPOVEST KOMANDE 34. ARMIJSKOG KORPUSA OD 21.
DECEMBRA 1944. POTČINJENIM KOMANDAMA ZA ORGA-
NIZACIJU ODBRANE FRONTA DRINA — DUNAV —
DRAVA¹**

STROGO POVERLJIVO

II R
NSFo

K-da XXXIV	H. Qu., 21. 12. 44.
Ia, str. pov. br. 210/44.	18 primeraka KTB
	16. primerak • <u>22</u>
403	R. 12

Korpusna zapovest
za odbranu fronta Drina — Dunav — Drava
(karta 1 : 200.000)

1.) J.² od Save pokušavaju jake neprijateljske bande (Tito-divizije) da ometaju pokrete korpusa i prodiranjem napred od i. prema z.³ da prodru u dubinu boka korpusa.⁴ Na sremskom frontu bugarske div.⁵ smenjuju rus. snage. Treba računati sa ponovnim pokušajima proboja prema Vinkovci — Vukovar.

U širem rejonu Sombora pomeranje rus. snaga prema z. Z.[apadno] D. Miholjac neprijatelj nepoznate jačine (Tito-divizije, ojač. rus. teškim naoružanjem) prešao pre-

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 851, s. 166—70. U gornjem desnom uglu nalazi se više nečitkih parafa.

² južno

³ od istoka prema zapadu

⁴ U međurečju Save i Drine nalazile su se jedinice 3. korpusa NOVJ (27. i 38. divizija) i Južne operativne grupe (14. korpus NOVJ sa 23. i 45. divizijom, i 17. i 28. divizijom, neposredno pod komandom Grupe). Bliže o tome vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 88, 90, 146 i 147).

⁵ Reč je o 3. i 8. diviziji bugarske otečestvenofrontovske 1. armije. Te divizije su pristigle na sremski front između 17. i 20. decembra, gde su preuzele deo fronta, na odseku Sotin — Orolik, od 5. i 1. proleterske divizije d sovjetskog 68. streljačkog korpusa. Posle jednog neuspelog napada u pravcu Vinkovaca i Vukovara, te divizije su sa ovoga fronta povučene i prebačene u Baranju, na front na levoj obali Drave (*Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1941—1945*, str. 414; Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 265).

ko Drave prema j.⁶ Neprijatelj verovatno namerava, zajedno sa snagama bandi u planini Papuk, da zatvori dolinu Drave i ugrožava levo krilo i pozadinu korpusa. U pozadini korpusa jače snage bandi sa težištem u rejonu Tuzle⁷ i planini Papuk.⁸ Snage bandi vrše razaranja, prepade i uznemiravanja naročito na putu i žel. pruzi Sarajevo — Brod kao i na svim putovima, osim u blizini fronta.

- 2.) *K-da XXXIV AK brani, držeći otvorenim rejone j. Sava i front Srem — Dunav — Drava, radi sprečavanja proboja neprijatelja u rejon Brod — gornja Sava i na taj način omogućava pojačanje j.[ugo] i.[stočnog] krila GrA. Oba otkrivena krila korpusa, do izgradnje jakog odbrambenog fronta, braniče se pokretnim borbenim dejstvima.*

Granice:

- a) *Desno sa V SS-brd. korpusom i Gr. »Sole«⁹:*

Stol (27 ji. Banja Luka) — Očauš (22 iji. Stol) — Maglaj (68 j. Brod) (mesta isklj.) — Kladanj (35 j. Tuzla) — Vlasenica (26 jz. Zvornik) — Srebrnica (35 ji. Zvornik) — Vošnjak (10 ji. Ljubovija) — Valjevo (40 isi. Ljubovija) (mesta 34. AK)

- b) *Levo sa LXIX rez. korpusom:*

Stol — Bosn. Kobaš (23 zjz. Brod) (XXXIV) — tok potoka Orljave do Pleternice (22 sz. Brod) (LXIX) — Kapovac (36 ssz. Brod) — Rust (9 sz. Kapovac) — Đulavec (18 i. Virovitica) (XXXIV) — potok Breznica do ušća — Sigetvar (40 si. Virovitica).

- 3.) *Biće angažovani:*

- a) *Desno 7. SS-div., u rejonu s obe strane Save, sa težištem na jugu. Leva granica sa 118. lov. div. (kasnije 117. lov. div.): Babina Greda (28 jz. Vinkovci) (7.) — Županja (26. jjz. Vinkovci) (7.) — Lipovac (34 ji. Vinkovci) (7.) — Kukujevci (40 ji. Vukovar) (118).*

⁶ Šesnaesto divizija 12. korpusa NOVJ (bez jedne brigade) prebačena je 15. decembra na desnu obalu Draive, na prostor Podravska Slatina — Suhopolje, tj. u rejon Virovitičkog mostobrana (tom V, knj. 36, dok. br. 54, 61 i 124; *Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1941—1945*, str. 419).

¹ U severozapadnoj Bosni u to vreme dejstvovao je 3. korpus NOVJ (vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 146).

⁸ U istočnoj Slavoniji, obuhvatajući i planinu Papuk, nalazile su se jedinice 6. korpusa NOVJ, dok su se prema Virovitici, u to vreme, nalazile jedinice 10. korpusa NOVJ (vidi tom V, knj. 37, dok. br. 35).

⁹ Gruppe »Scholz«. Nazvana po general-majoru Erihu (Erich) Šolcu.

- b) *117. lov. div.* (do preuzimanja komande još *118. lov. div.*) na sremskom frontu.
Leva granica sa li. vazd. polj. div.:
S. ivica Mrzović (17 zsz. Vinkovci) — Nuštar (117.) — 103 (3 j. Vukovar) — Bođani (9 si. Vukovar) (11.)
- c) *11. vazd. polj. div.* na frontu Dunav — Drava.
Leva granica sa *118. lov. div.* (do preuzimanja komande, odsek *118. lov. div.* ostaje potčinjen *11. vazd. polj. div.*):
Koška (16 jz. Valpovo) (118.) — Ladimirovci (4 ji. Valpovo) (11.) — Beli Manastir (19 si. Valpovo) (118.)
- d) *Levo 118. lov. div.* (uporedi b i c).
- e) *Div. z[a] n[faročitu] u\potrebu\ »Stefan«* u pozadini korpusnog područja.
Granica sa a) do d):
Malovan (20 ji. Maglaj) — Miričina (23 sz. Tuzla) — Gradačac (30 z. Brčko) — Šamac (18 z. Županja) — Vodinci (15 z. Vinkovci) — Koritna (22 sz. Vinkovci) — Poganovci (18 j. Valpovo) — Bokšić (21 jz. D. Miholjac) — Kapovac (36 ssz. Brod) (sva mesta za »Stefan«).

4.) *Borbene zadaci*

- a) *7. SS-div.* štiti j. bok korpusa uz držanje Bijeljine pokretnom odbranom j. Save.
1 ojač. puk treba angažovati s. Save uz pomeranje gl.[avne] borb.[ene] lin.[ije] do linije Jamena — Strašinci — Soljani — Vrbanja.
J. Save treba neprijatelja pokretnom odbranom razbiti u trouglu Drina — Sava.
Posle dovođenja novih snaga predviđa se ponovno zauzimanje Zvornika i držati ga.¹⁰
Pre svega potrebno je onemogućiti dalji prodor neprijateljskih snaga neposredno j. Save prema z.
- b) *117. lov. div.*: odbrana sadašnje gl. borb. lin. sa ciljem da se, formiranjem lokalnih težišta, napadom razbije neprijateljske snage i da se gl. borb. lin. pomeri prema ji.
Prvi cilj je zauzimanje Komletinci.

¹⁰ Zvornik je 20. decembra 1944. zauzela 24. brigada 45. divizije 14. korpusa NOVJ u sadajstvu sa 21. istočnobosanskom brigadom 38. NOU divizije i pošto je izvršila zadatak brigada se povukla preko r. Drine na odsak Loznica — Banja Koviljača (tom IV, knj. 31, dok. br. 68 i 146).

Brzim dovodenjem pokretnih rezervi treba neodložno uništiti neprijatelja koji se prebacio preko Dunava.

- c) *11. vazd. polj. div.:* osigurava front Dunav — Drava formiranjem težišta kod Vukovara, Erduta i u rejonu Osijeka. Neprijatelja koji se bude iskrcao treba neodložno uništiti.
- d) *118. lov. div.:* osigurava front na Dravi obezbeđujući pre svega otkriveno levo krilo pokretnom odbranom. Neprijatelja koji se bude iskrcao treba neodložno odbaciti. Neprijatelja na pozad. prost. div. treba lokalnim graničnim operacijama razbiti i osloboditi najvažnije puteve za brzo premeštanje jedinice.
- e) *Div. z[a] n[aročitu] u[jpotrebu]* »Stefan«: osigurava odn. otvara najvažnije saobraćajnice i razbija neprijateljske bande lokalnim i vremenski ograničenim operacijama, po odobrenju, katkad angažovanjem rezerve GrA.

Za to će joj biti potčinjen štab generala Fišera,¹¹ koji istovremeno izvršava specijalne zadatke od K-de GrA »E« (upor.¹² tač. 7.)

5.) Sve div. treba da imaju u pripravnosti pokretna poterna odeljenja za angažovanje protiv padobranskih i vazdušno-desantnih jedinica.

6.) *Izgradnja rezervnih položaja*

- a) Na svim div. odsecima treba odmah iza gl.[avne] borb.[ene] lin.[ije], kod naročito angažovanih odseka, od gl. borb. lin. prema pozadini, neizostavno izgraditi zaprečne položaje za ograničenje bočnih nepr. proboja, kako bi se držali otvoreni polazni rejonu za protivnapade.
- b) *7. SS-div., 117. lov. div. i 11. vazd. polj. div.* izvršice izvidanje jednog poz. rezervnog položaja na opštoj liniji: Čelić — Brčko — Županja — Vinkovci — Osijek (sva mesta uklj.) Dodirne tačke treba neposrednim dogovorom utvrditi na terenu i K-di korp. javiti do 30. 12. 44. Izgradnju ovog položaja u čvrst prihvatni položaj na verovatnim težištima treba započeti inž. i građevinskim snagama kao i ljudstvom komora i snabdevačkih jedinica, koje osloboditi od dosadašnjih dužnosti.

¹¹ Herman (Hermann Fischer), general-lajtnant i bivši komandant 181. pešadijske dmvizije.

¹⁰ Nachrichtenführer (Nahrihtenfirer — načelnik veze)

- c) *118. lov. div. izvršiče* izviđanje za zaprečne položaje na liniji:
 - aa) (front na istoku) Našički Markovač — D. Miholjac
 - bb) (front na zapadu) Mikleuš (31 jz. D. Miholjac) — Moslavina. Pre svega treba izgraditi položaj bb)
- d) *Div. z[a] n[aročilu] u[potrebu] »Stefan«* izvršiče izviđanje i izgradiče: položaj borbenog osiguranja Brod na opštoj liniji: Modriča (32 ji.) — Jaruge (32 iji.) — Đakovo — Preslatinci (9 sz. Đakovo).
- e) Mesta Bijeljina, Brčko, Županja, Vinkovci, Vukovar, Osijek, Valjevo, D. Miholjac, Našice i Brod treba, u duhu firerovog naređenja,¹³ urediti kao samostalna uporišta, snabdeti za 10 dana potrebama (mun., hrana) i postaviti k-dante odbrane. Prezimana k-danata odbrane javiti K-di korp. Dalje, sva mesta u kojima se nalaze jedinice treba komore i štabovi da urede za upornu odbranu, a komore u blizini fronta u velikoj meri koristiti za izgradnju položaja na gl. borb. lin.
- g) Dodela inž. i građevinskih snaga biće posebno naređena.

7.) *Osiguranje železničke pruge*

- a) prugu Maglaj — Brod V SS-brd. korpus
- b) sve ostale pruge normalnog koloseka u eksploataciji na korpusnom području Nemački štab za osiguranje železnica Hrvatske u Brodu, koji je u taktičkom pogledu potčinjen K-di XXXIV AK.
Sve div. na svojim područjima održavaju tesnu vezu sa angažovanim snagama za osiguranje železnica i K-di korp. predlažu potrebne promene u osiguranju železničke pruge.

8.) *Mere zaprečavanja*

- a) Div. snose punu odgovornost za preduzimanje svih mera za zaprečavanje na njihovom području, naročito puteva, vojnoprivrednih preduzeća i uređaje za održavanje veze, kao i svih skloništa za snabdevanje.
- b) Preduzimanje trajnih rušenja, ako posle jednog neprijateljskog upada nema izgleda da se ponovo zauzme stara glavna borbena linija, samo po odobrenju K-de korpusa.
Ove objekte treba posebno javiti K-di korp.

¹⁰ Nachrichtenführer (Nahrihtenfirer — načelnik veze)

- c) Div. će do 30. 12. 44. dostaviti K-di korp. privremene planove za zaprečavanje za čitavo područje.
- d) Nemački štab za osiguranje železnica Hrvatske sam je odgovoran za rušenje svih železničkih postrojenja i do 30. 12. 44. javiće K-di korp. koliko je potrebno vremena za rušenje pojedinih pruga i najvažnijih uređaja.
- e) Pripreme za zaprečavanje treba sprovesti uz razumljivo formiranje težišta.
- f) Treba računati s tim da će ustaše i domobrani pokušati oružjem da spreče pripreme za zaprečavanje kao i njegovo sprovođenje.

Upirkos tome mora se obezbediti izvođenje.—

9.) *Protivoklopna odbrana:*

Div. će do 30. 12. 44. dostaviti K-di korp. planove protivoklopne odbrane svih rodova vojske, uklj. pasivnu protivoklopnu odbranu. Civilno stanovništvo treba u velikoj meri koristiti za izradu protivoklopnih prepreka i skloništa.

10.) *Potčinjavanje:*

Diviz. su na svojim područjima naredbodavci u taktičkom i teritorijalnom pogledu svim nemačkim i domorodačkim jedinicama. Izuzetak: rezerva GrA (samo po odobrenju) i jedinice za osiguranje železnice (upor. tač. 4 e) i 7 b)).

11.) *Sredstva veze:* žičana i radio prema svim div.

12.) *Korpusno KM.:* Nuštar, kasnije verov. Đakovo.

potp. F e l m i¹⁴

F. d. R.

15

gen. štab. major

¹⁴ Helmut (Helmuth Felmy), general avijacije i'k-t 34. AK.

¹⁵ Nečitak potpis.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 26. DECEMBRA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI KOPNE NE VOJSKE O STANJU POTČINJENIH DIVIZIJA I KORPUSA¹

	<i>Pismo</i>	<i>dostavljeno:</i>
Telegram	1.) Ia/Id (FS)	
	2.) O. Qu.	
STROGO POVERLJIVO	3.) Hb	
	4.) Stoart ²	
	5.) KTB	

197/XII

- 1) OKH/GenStdH/Org. Na znanje:
 2) OKW/WFSt/OD (H) Jugoistok
 3) K-di GrA »E«

1.) *Gro divizija potčinjenih GrA »£«* je, usled teških borbi zadnjih meseci i istrošenosti, prouzrokovane brdskim marševima po predzimskom vremenu, *oslabio u ljudstvu i materijalno* tako da su potrebne odlučujuće mere za obnavljanje sposobnosti za dejstvo i podizanje borbene moći ovih jedinica. Gubici u ljudstvu u oktobru i novembru na celom području k-ta Jugoistoka iznose okruglo 50.000, a od toga na jedinice GrA »E« otpada najmanje 35.000.® Dalje slabljenje nastaje oslobodenjem mornaričkog ljudstva koje je privremeno ušlo u sastav mnogobrojnih jedinica kopnene vojske.

Materijalni gubici se još ne mogu sagledati u punom obimu. Međutim, preletanjem 22. pd sa ostrva, kao i delova 133. tvrđ.[avske] div.[izije] i Jurišne div. »Rodos«, a delimično i razbijanjem 1. brd. div.,⁴ 117. lov. div.⁵ i 264. pd⁶, nedostaje ukupne materijalne opreme najmanje za 3 do 4 divizije. Pošto se sa *dovođenjem ljudstva i materijala iz domovine u potrebnom • broju ne računa*, s obzirom na *potrebe na drugim frontovima*, k-t Jugoistoka je primoran da neodložno, u okvirima mogućnosti, iz sopstvenih sredstava pojača borbenu moć divizija rasformiranjem tvrđ.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini¹) ,u AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 385—8.

² Stabsoffizier der Artillerie (artiljerijsku štabni oficir)

³ Bliže o gubicima vidi dok. br. 196 i 197.

⁴ Razbijena je kod Beograda, u oktobru 1944 (vidi dok. br. 168).

⁵ Ta divizija (delovi) dejstvovala je u istočnoj Srbiji u jesen 1944 (vidi dok. br. 168; Grupa autora, *ORNJ*, str. 294).

⁶ i ⁷ Ta divizija je potpuno desetkovana u borbama oko Knina početkom decembra 1944 (vidi dok. br. 177 i 180).

[avskih] peš.[adijskih] bat.[aljona], koji inače nisu sposobni za pokretni rat, i njihovim uvođenjem u sastav divizija, kao i drugim svrsishodnim *spajanjima* i *pregrupisavanjima* snaga.

2.) Uz to se najpre moli da se ubrza donošenje odobrenja za sledeće neodložne mere.

a) 264. *pd*:

Glavnina divizije uništena je gotovo potpuno usled teških brdskih borbi u rejonu Knina⁷, izgubljeni su sva artiljerijska oruđa, teško pešadijsko naoružanje, gro konja i motornih vozila.

Preostali delovi:

aa) Kod XV *brd. AK*: 1 prosečan bataljon i 1 P.E.⁸ sa svim naoružanjem, u jačini od oko 900 vojnika,

bb) Kod XXXIV *AK. z.b.V.*: 3 prosečna bataljona, kao i 4 lake i 1 teška baterija,

cc) Kod 2. *oki. armije*: 1 pionirska četa.

Naamera: rasformiranje 264. pd⁹

Uvođenje delova navedenih pod aa) u sastav 373 (hrv.) *pd* za pojačanje nemačkog stalnog sastava. *Uvođenje delova navedenih pod bb)* kao što sleduje: pešadijski bataljoni i 3 lake baterije u sastav 11. *vazd. polj. div.* za podizanje pešadijske borbene moći ove jako oslabljene divizije i za ponovno formiranje III/11. *ap. (L)*¹⁰, koji je rasformiran u rejonu Kumanova (zaplenjena artiljerijska oruđa su uništena zbog nedostatka municije); 1 laka i 1 teška baterija u sastav 117. *lov. div.* za ponovno formiranje 1/670. *ap.*

Uvođenje jedne inženjeriske čete (shodno cc) u sastav Inženjerijskog bataljona 117. *lov. divizije.*

b) 22. *peš. div.*:

Rasformiranje 1008. *tvrd. peš. bat.* i uvođenje u sastav 22. *pd* za popunu upražnjenih mesta po formaciji.

c) 369 (hrv.) *pd*:

Rasformiranje 1001. i 1012. *tvrd. peš. bat.* i uvođenje u sastav 369 (hrv.) *pd* grenadirskih pukova kao trećih bataljona.

d) 181. *pd*:

Rasformiranje 1003, 1006. i 1007. *tvrd. peš. bat.* i uvođenje u sastav 181. *pd* dvaju grenadirskih pukova za

⁸ Panzareinchedit (otolopna jedinica)

⁹ Nije -rasformirana.

¹⁰ Luftwaffe (vazduhoplovstvo)

formiranje po jednog nedostajućeg bataljona, odnosno za popunu upražnjenih mesta po formaciji.

e) 117. *lovačka divizija*:

Rasformiranje 1004. i 1005. tvrđ. peš. bataljona i uvođenje u sastav 117. lov. div. za formiranje jednog bataljona koji nedostaje, odnosno za popunu upražnjenih mesta po formaciji.

f) 41. *tvrđ. div.:*

aa) *Rasformiranje 1009. tvrđ. peš. bat., 2, 3. i 7. čete 999. tvrđ. peš. bat., kao i 133. borbene grupe (delovi 133. tvrđ. div. koji su preleteli na kopno), uz preformiranje u pešadijske bataljone i uvođenje u sastav 41. tvrđ. div. za koju je planirano da se preformira u 44. pd¹¹. Oni koji su slobodni i nepodobni za nošenje oružja prebaciće se u preostale Wü-¹² bataljone.*

bb) *Preformiranje Fizil. bat. »Rodos« u Fizil. bat. 44. pd.*

cc) *Preuzimanje štabova 133. borbene grupe, 938. tvrđ. puka i 965. puka kao puk. štabova za peš. bataljone shodno aa).*

3.) *Pošto ljudstvo koje se oslobađa rasformiranjem tvrđavskih pešadijskih bataljona, itd., ni na koji način nije dovoljno za popunu divizija GrA »E«, a osim toga uglavnom pripada starijim godištima, k-t Jugoistoka moli da se za GrA »E« hitno dovede bar nekoliko marševskih jedinica, pre svega pešadijskih i pionirskih.*

4.) *0 sadašnjem stanju i formaciji divizija GrA »E«, kao i 0 daljim namerama za reorganizaciju, a naročito za 22. pd 1 41. tvrđ. diviziju, dostaviće se iscrpan izveštaj. Komandant Jugoistoka moli da se, nezavisno od prispeća ovog izveštaja, odmah donese odluka o predlozima shodno tački 2.), kako bi se što pre moglo preduzeti dovodenje jedinica u ispravno stanje.*

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia/Id, str. pov. br. 7629/44 od 26. 12.

Načelnik štaba f. Gildenfelt¹³

gen. lajt.[nant]

Za tačnost:

Grof Fictum¹⁴

Gen. št. major

¹¹ Preformirana je u pešadijsku diviziju.

¹² Wehtiunwürdige (nepodobni za oružane snage)

¹³ Hajnc

¹⁴ Graf Vitzthum

BR. 195

NAREĐENJE KOMANDE GRUPE ARMIIJA »E« OD 28. DECEMBRA 1944. KOMANDAMA 5. SS I 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA ZA SMENU¹

STROGO POVERLJIVO

224

KR

9 prim.

3. prim.

Telegram

K-di V SS-brd. AK

K-di XXI brd. AK

K-t Jugoistoka naredio je hitno izvlačenje štaba V SS-brd. AK i, prema ratnoj formaciji, [njemu] potčinjenih korpusnih jedinica.²

Zbog toga će k-da XXI brd. AK ubrzano, iz ruke u ruku, prema pristizanju svog štaba i korpusnih jedinica, preuzeti komandu nad dosadašnjim područjem K-de 5. SS-brd. AK sa komandnim mestom u Kasindolu. Ukoliko u prvo vreme nije moguće smestiti delove K-de XXI brd. AK u Kasindolu, treba ih privremeno smestiti u Sarajevu.

K-da V SS-brd. AK uputiće razrešene delove svog štaba i korpusne jedinice, kako koja bude razrešena, u Zagreb, odakle će uslediti upućivanje na novi raspored.

K-da V SS-brd. AK i potčinjene korpusne jedinice, čim pređu granicu Grupe armija, istupaju iz nadležnosti GrA »E« i potpadaju pod neposrednu nadležnost k-ta Jugoistoka.

Premeštanje K-de V SS-brd. AK i korpusnih jedinica treba do Broda³ uglavnom vršiti marševanjem. Za prebacivanje od Sarajeva do Broda staviće se na raspolaganje ukupno 7 transportnih vozova, koji treba, u prvom redu, da se koriste za prebacivanje mot. vozila koja troše mnogo pogonskog goriva (tenkovi i samohotke, tegljači)

Od Broda prebacivanje svih delova vršiće se žel. transportom.

Odgovarajuće prijave za transportovanje treba hitno podnositi opunomoćeniku za transport Hrvatske, ispostavi Sarajevo.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) iu AVII, NAV-T-311, ir. 185, s. 176.

² K-da 5. SS-BAK-a sa korpusnim delovima upućena je tada na raspored lu Rajh (*Order of Battle of the German Army*, str. 334). Privremeno su bili smešteni u Donjoj Štajerskoj (vidi dok. br. 200).

³ Slavenskog

K-de korp. hitno će izvestiti o verovatnom terminu konačne primopredaje dužnosti.⁴

K-da V SS-brd. AK javiće što pre namere i plan za premeštanje u Zagreb u pojedinostima.—

K-da GrA »E«, Ia, str. pov. br. 12685
od 28. 12. 44.
(Šmit-Rihberg⁵, gen. maj.)
24.20

Za tačnost
Resegir⁶
gen. štab. p.puk.

Dost.: Ia, LdN⁷, OB/KTB, Ic, O. Qu, XXI AK⁸, BvTO⁹, NaFii¹⁰,
Gen. d. Pi.

⁴ Redakcija ne raspolaže **dokumentom o** primopredaji, ali se iz dnevnika majora Aksala Bama (Axel Behm), komandanta Bataljona za vazu 421. BAK-a, vidi da je Štaib 21. BAK-a stigao 1. januara 1945. u Sarajevo, i preuzeo komandu nad područjem 5. SS-BAK-a (AVII, reg. br. I—5, k. 6).

⁵ Erih (Erich Schmidt-Richberg)

⁶ Resseguier

⁷ Leiter des Nachrichtenbetriebes (lajtar des nahrihtenbatribes — glavni dispečer veze)

⁸ Dopisano rukom prako »Ha«.

⁸ Bevollmächtigter Transportoffizier (befolmehtigter transportoficir — opunomoćeni oficir za transport)

¹⁰ Nachrichtenführer (Nahrihtenfirer — načelnik veze)

BR. 195

IZVEŠTAJ KOMANDE GRUPE ARMIJA »E« OD 31. DECEMBRA 1944. KOMANDANTU JUGOISTOKA O SITUACIJI KOD POTCINJENIH JEDINICA U ISTOČNOJ BOSNI I HERCEGOVINI¹

STROGO POVERLJIVO

PREDMET NAČELNIKA
SAMO PO OFICIRU!

KR

2 prim.

Telegram

2. prim.

K-tu Jugoistoka/Ia

- 1) Raspored snaga koji je predložen dopisom k-ta Jugoistoka, Ia, str. pov. br. 0364/44² i izlaganje situacije potpuno su u skladu sa našim mišljenjem i namerama.
- 2) Dopunske primedbe:

Obuhvatanje sremskog fronta južno od Save i prekid pozadinskih veza XXI brd. AK, koji vrše bande koje trenutno nekontrolisano nadiru preko Drine, može se sprečiti samo angažovanjem 22. divizije na drinskom frontu.³

Ubrzano dovlačenje 104. lov. div. XV brd.[skom] AK zavisi još od uspeha operacije »Lavine«⁴. Napredovanje te operacije ne zadovoljava i pored angažovanja dovoljno snaga i brižljivih priprema od strane V SS-brd. AK, jer treba savladati planski izgrađene, jake i pogodno postavljene planinske položaje, a kod jedinica koje su angažovane došlo je do pojava iscrpljenosti zbog dosadašnjih krajnjih napora, nedovoljne zaštite od hladnoće i nedovoljne ishrane.

¹ Snimak werenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 186, s. 194—5.

² Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

³ i ⁵ Ta divizija je učestvovala, u decembru 1944, u deblokiranju opkoljenog 21. brdskog armijskog korpusa od strane jedinica 2. korpusa NOVJ (vidi: tom IV, knj. 31, dok. br. 36, objašnjenje 25). Prednji delovi 22. pešadijske divizije prešli su Drinu kod Višagrada tek početkom januara 1945, i preko Sokoca i Vlasenice upućeni su u dolinu Drine (vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 146 i knj. 32, dok. br. 92, 94, 123 i 124).

⁴ »Lavine«. Ta operacija se izvodila na prostoru Kreševo' — Fojnica — Travnik — Zenica. Cilj je bio zauzimanje Travnika i razbijanje jedinica NOVJ na tome prostoru. Opširnije o tome vidi dok. br. 201.

Međutim, držanje teritorije jugoistočne Bosne zavisi od uspeha te operacije i razbijanja jakih bandi koje ugrožavaju put i železničku prugu Sarajevo — Brod. Pri tome se ne može zaobići u datom slučaju angažovanje ostalih delova 104. lov. div. Ugrožavanje pozadinskih veza XXI brd. AK neće ni tada biti konačno odstranjeno, jer se ne raspolaže snagama za zatvaranje, odnosno osiguranje širokih breša na frontu između Nevesinja i rejonu Višegrada, kao ni onih između rejonu Sarajeva i rejonu borbenih dejstava XV brd. AK.

- 3) O razvoju opšte situacije mora K-da GrA »E« da izvesti sledeće:

Posle davanja 2 div[izije] nije više zagarantovano da će GrA »E« izvršiti zadatak. Ne treba računati s tim da će izolovane grupe snaga 369. hrvat, i 181. div. duže vremena izdržati pritisak koji se očekuje frontalno i na njihovim bokovima. Pre se može očekivati, na osnovu iskustva u rejonima Podgorica i Knin, da će ceo XXI brd. AK u jugoistočnoj Bosni ponovo zapasti u sličnu situaciju kao i u Albaniji. K-da GrA »E« verovatno neće više biti u stanju da deblokira korpus, odnosno njegove razbijene grupe,³ jer preostale snage jedva da su dovoljne da otklone opasnost od ugrožavanja celokupnog područja GrA sa dalmatinske i mađarske teritorije. Zadatak GrA »E« da na svojim granicama brani hrvatsku teritoriju od 47 neprijateljskih združenih jedinica (bugarske i Titove divizije na spoljnjem i unutrašnjem frontu) može se ostvariti sa malo snaga koje su ostale jedino pokretnim vođenjem borbe i odlučnim sadejstvom svih snaga hrvatske države i njenih oružanih snaga. Hrvatske jedinice, međutim, sve više i više izbegavaju svako ozbiljno angažovanje. Treba računati da će usled povlačenja daljih nemačkih snaga doći do povećanih pojava rasula cele hrvatske države.

Za pokretno vođenje borbi, koje je već ionako otežano zbog širine područja i osetljivosti veza, bile bi u prvom redu potrebne dobro opremljene i obučene pokretne jedinice, spremne za zimske uslove i borbu u planinama, kao i dovoljan broj pokretnih snaga za borbu u ravnici, dodatna artiljerija i inženjerijske snage, obezbeđeno snabdevanje municijom i pogonskim gorivom. Ti uslovi nedostaju. Ako se ne dobije u vremenu zbog zime i povoljnog razvoja situacije na drugim frontovima, dosadašnji zadatak GrA »E« neće se moći izvršiti, ako se ne žrtvuju naše

jače snage. Pri ovome je uzeta u obzir ovdašnja procena situacije Ia, str. pov. br. 11877 od 4. 12. 44, tačka 4®

K-da GrA »E«, Ia, str. pov. br. 0278
od 31. 12. 44.
(Šmit-Rihberg, gen. maj.)

Tačnost overava
Resegir
gen. št. ppuk.

Dostavljeno:
Ia (FS)
OB/KTB

BR. 189

DIREKTIVA KOMANDANTA GRUPE ARMIIJA »E« OD 31.
DECEMBRA 1944. POTČINJENIM KOMANDAMA KORPUSA
ZA ORGANIZACIJU ODBRANE VIŠEGRADSKOG
MOSTOBRANA¹

STROGO POVERLJIVO

250

KR

8 prim..

Telegram

8. prim.

K-di LXXXXI AK
K-di V SS-brd. AK
K-di XXI brd. AK

Sadržaj: direktiva za izgradnju položaja užeg višegradskog mostobrana.

1) Nakon izvlačenja 104. lov. div. iz dosadašnjeg rejonu borbenih dejstava², sa preostalim snagama LXXXXI AK treba

⁶ To je procena situacije K-de Grupe armija »E« od 4. decembra 1944, upućena k'tu Jugoistoka, s prediogom o skraćivanju fronta od Zvornika do Dunava, s tim da se, posle povlačenja poslednjih nemačkih jedinica preko Drine, linija fronta proteže pravcem Daniilovgrad — Konjic — Sarajevo — Podromanija — Zvornik (AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 787—9).

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 185, s. 279—80.

² Vidi dok. br. 201.

tako izgraditi i držati položaj *šireg višegradskog mostobrana*? da se zagarantuje neometano izvlačenje celokupnih snaga LXXXXI AK od puta »zeleno«, preko putne raskrsnice Dobrun, prema zapadu.

- 2) Nakon izvlačenja LXXXXI AK preko Drine na zapad, odbranu odseka *srednja Drina* ima da organizuje XXI brd. AK (V SS-brd. AK).
- 3) U tu svrhu, komanda LXXXXI AK dovodi u Višegrad 181. pd i potčinjava je od momenta pristizanja komandi XXI brd. AK (V SS-brd. AK). Diviziju prvenstveno prikupiti u širem rejonu Višegrada i u okviru postojećih sredstava ubrzano je dovesti u borbenu gotovost (težište: usavršavanje, zimska oprema).
- 4) XXI brd. AK (V SS-brd. AK) rekognosciranjem će izvideti *protezanje drinskih položaja*. Angažovanje 181. pd, na ovom položaju, treba da bude tako pripremljeno da se za najkraće vreme može posetiti drinski položaj, pre svega na odseku Goražde.
- 5) Pri utvrđivanju protezanja položaja i angažovanja snaga treba imati u vidu:
 - a) Da nakon izvlačenja LXXXXI AK Drinu treba držati sa obe strane Goražda.
 - b) Kod Višegrada nju treba tako braniti na jednom užem mostobranu da se na ponovo uspostavljenoj pruži Sarajevo — Višegrad može prevoziti prvenstveno do Višegrada (nakon potpunog materijalnog napuštanja višegradskog mostobrana, železnički saobraćaj održavati samo još do Mesića).
 - c) Snage treba obimno ešelonirati po dubini, jake pokretne rezerve moraju se držati na raspolaganju za aktivna borbena dejstva, za pokrivanje otvorenih krila i za sigurnost dubine divizijske zone protiv banditskih snaga.
- 6) Snage koje stoje na raspolaganju:

181. pd, uključujući angažovane delove koji se već nalaze u širem višegradskom mostobranu (poslednji tek sa zadatkom šireg mostobrana).

592. Lds. bat,
880. Lds. bat.⁴

³ Mostobran kod Višegrada obezbeđivala je Bobrena grupa »Hart« — »Hardt« (ojačani 359. grenadirski puk 181. pešadijske divizije 91. BAK¹a). Vidi tom IV, kny. 31, dok. br. 105, objašnjenje 9.

⁴ Landeschützenbataillon (880. landesšicen-bataljon)

I (georg.)⁵ /Bergman,⁶ III(d.-k.)⁷/ Bergman, nakon izvlačenja iz šireg višegradskog mostobrana. Ostale snage koje se oslobode iz šireg višegradskog mostobrana treba da se prebace u Sarajevo na raspolaganje GrA »E«.

- 7) Rekognosciranje položaja i dovodenje 181. pd sprovesti u neposrednom dogovoru između komande XXI brd. AK i LXXXXI AK z.b.V.
- 8) Komanda XXI brd. AK (V SS-brd. AK) treba da izvesti što je moguće pre o namerama, linijama položaja, nameravanom angažovanju snaga i planiranom vremenu — (delimični izveštaji!).

L e r⁸, general-pukovnik
K-da GrA »E«, Ia, str. pov. br. 12775
od 31. 12. 1944.

F. d. R.:
Resegir³
gen. št. puk.

Dost.:

Ia	Nafii
Ic	Gen. d. Pi.
OQu	Harko ¹⁰ 314
BvTO	KTB.

⁵ Sto osamdeset prva i 297. peš. divizija imale su u svom sastavu Turkmene, Jermene, Gruzijance i druge nacionalnosti s područja pl. Kavkaza, koji su, kao bivši pripadnici Crvene armije, zavrbovani, dobrovoljno stupili u redove nemačkih jedinica. Takav je bio i ovaj 1. georgijanski, odnosno gruzijski bataljon (vidi AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 197).

⁶ Bergmann. To je prezime k-ta puka. Cela rečenica je konfuzno napisana, tako da njen prvi deo: »I (georg.)/Bergman, III (d.-k.)/Bergmann...« verovatno treba da glasi: 1. gruzijski bataljon puka »Bergman«, 3 (n.[emačko]-k.[avkaski]) bataljon puka »Bergman«. Međutim, redakcija za ovu definiciju prevoda nije sigurna.

⁷ deutsche-kaukasische

⁸ Aleksandar. Bio je tada komandant Grupe armija »E«.

" Resseguier

¹⁰ Höherer Artilleriekommandeur (heerer artilerikomander — komandant artiljerije). Broj »314« označava broj artiljerijske komande. Ova komanda je bila najviša artiljerijska komanda u Grupi armija »E«.

NAREĐENJE KOMANDE GRUPE ARMIJA »E« OD 31. DECEMBRA 1944. KOMANDI 34. ARMIJSKOG KORPUSA ZA DEJSTVA U ŠIREM REJONU VIROVITIČKOG MOSTOBRANA¹

STROGO POVERLJIVO

255

KR

5 prim.

Telegram

3" prim.

K-di XXXIV AK

na zn\anje:~ LXIX rez. korp.
K-tu Jugoistoka, Ia

LXIX rez. korp., posle znatnih početnih uspeha, -zauzeo je Kloštar — Pitomača², za sada u pregrupisavanju za nastavljnje napada u pravcu Virovitice.³

XXXIV AK hitno će uputiti jednu borbenu grupu iz rejona Moslavine u pravcu Virovitice kako bi:

- a) potpomogla napad LXIX rez. korpusa,
- b) dosadašnje uspehe i formirana neprij. težišta ispred LXIX rez. korpusa iskoristila za sopstveni iznenadni napad. Prvi cilj napada Podrav. Slatina.⁴

Za ovu operaciju pridaje se 68. izv. bat., koji treba prida- vanjem drugih raspoloživih snaga odgovarajuće ojačati. Odlučujuće je što skoriji početak operacije.

Raspored i prekomanda jedinica prema ovd. nared. Ia, str. pov. br. 12.772 od 31. 12. 44.⁵ ne smeju se odlagati.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, sr. 185, s. 277.

² Prva kozačka divizija zauzela je Kloštar 20. a Pitomaču 25. decembra 1944. Ta mesta su branili delovi 32. divizije 10. korpusa NOVJ i 233. divizije Crvene armije (vidi tom V, knj. 37, dok. br. 17).

³ Taj napad na Viroviticu, koji je usledio 31. decembra 1944, osu- jećen je uspešnom odbranom, a potom i protivnapadom 32. i 33. di- vizije 10. korpusa NOVJ i delova Crvene armije (vidi tom V, knj. 37, dok. br. 14 i 18). Međutim, Nemci su kasnije ubacivanjem novih snaga uspeli ilpak da zauzmu Viroviticu 9. februara 1945 (vidi tom V, knj. 37, dok. br. 14, oibj. 5).

⁴ Podravsku Slatinu Nemci tada nisu zauzeli, usled uporne odbrane 12. korpusa NOVJ. Zauzeta je tek 8. februara 1945, posle uvođenja novih snaga (vidi tom V, knj. 37, dok. ib. 14 i 52).

⁵ To je naređenje K-de Grupe armija »E« od 31. decembra 1944. K-di 34. AK za raspored i dejstva u Sremiu (AVII, NAV-T¹¹, r. 185, s. 272).

K-da XXXIV AK javiće, što je moguće pre, termin za pokret na Podrav. Slatina.

Nakon toga, posle usaglašavanja sa namerama 69. rez. korpusa, narediće se pokret.

K-da GrA »E«, Ia, str. pov. br. 12.774
od 31. 12. 44.
(Šmit-Rihberg,⁶ gen.-maj.)
20.00

Za tačnost
Resegir
gen. št. p.puk.

Dostav.:

Ia
LdN
OB/KTB
Ic
OQu.

⁷Načelnik Br. Str. pov. 1/45

⁶ Erih
⁷ Pečat.